

Mei 2016

“MET HET OOG OP DE TOEKOMST”

Een onderzoek naar de behoefte aan ondersteuning rondom vroegtijdige schoolverlating op het voortgezet onderwijs onder Somalische jongeren tussen de 12-17 jaar in Veenendaal

Titelpagina

Naam: Lisette van Dijk
Geboortedatum: 06-04-1991
E-mailadres: lisette-91@hotmail.com
Opleiding: Sociaal Pedagogische Hulpverlening
Klas: S4S
Studentnummer: 131340

Naam: Monique Pitlo
Geboortedatum: 02-02-1994
E-mailadres: monique_pitlo@hotmail.com
Opleiding: Maatschappelijk Werk en Dienstverlening
Klas: M4B
Studentnummer: 110530

Afstudeerbegeleider: Erik Arendsen
Eerste beoordelaar: Ellen Schep
Werkveldbegeleider: Myriam Bieringa

Opdracht gevende organisatie: Centrum voor Jeugd en Gezin
Verlaat 20^E, 3901 RG Veenendaal

Onderwijsinstelling: Christelijke Hogeschool Ede,
Oude kerkweg 100, 6717 JS Ede

Type document: Afstudeeronderzoek
Academie voor Sociale Studies

©Mei 2016/Ede

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de uitdrukkelijk bij wet bepaalde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke, voorafgaande en schriftelijke toestemming van de hierboven genoemde auteurs en opdrachtgevende organisatie.

Dit onderzoek heeft de Wet Bescherming Persoonsgegevens (WBP) in acht gehouden, wat betekent dat er door het gehele onderzoek sprake is van 'geanonimiseerde data' als het gaat om uitspraken van betrokken respondenten.

De afbeelding op de voorzijde van dit onderzoeksverslag is het logo van 'het Centrum voor Jeugd en Gezin Veenendaal' en is met toestemming eenmalig overgenomen.

Samenvatting

Vroegtijdige schoolverlating onder Somalische jongeren tussen de 12-17 jaar in Veenendaal, daar ligt een zorg. Het blijkt dat jongeren van Somalische afkomst het voortgezet onderwijs vaker vroegtijdig verlaten, waardoor zij mogelijk geen (start-)kwalificatie halen voor de arbeidsmarkt. Dit zorgt er voor dat zij niet volwaardig kunnen deelnemen aan de maatschappij. Bij de jeugdhulpverleners van het Centrum voor Jeugd en Gezin Veenendaal is er sprake van handelingsverlegenheid. Er zijn zichtbare signalen, maar zij weten niet of deze groep jongeren behoefte heeft aan eventuele ondersteuning en als dit het geval is, hoe zij hen dan het beste kunnen bereiken met een passend hulpaanbod.

Lisette van Dijk en Monique Pitlo, vierdejaars studenten van de Academie voor Sociale Studies aan de Christelijke Hogeschool Ede hebben op basis van bovenstaande probleembeschrijving een kwalitatief, beschrijvend onderzoek verricht. De hoofdvraag van dit onderzoek luidt:

Wat hebben Somalische jongeren tussen de 12- 17 jaar in Veenendaal volgens betrokkenen van het CJG Veenendaal nodig om te voorkomen dat zij vroegtijdig school verlaten?

Deze hoofdvraag is beantwoord met behulp van de resultaten uit de drie aansluitende deelvragen, namelijk:

Deelvraag 1: Wat zijn gedragskenmerken van Somalische jongeren tussen de 12-17 jaar en hun ouders in Veenendaal?

Deelvraag 2: Wat is er bekend over de aanloopfase naar vroegtijdige schoolverlating onder Somalische jongeren tussen de 12-17 jaar in Veenendaal?

Deelvraag 3: Wat hebben Somalische jongeren tussen de 12-17 jaar in Veenendaal volgens betrokkenen nodig om beter te kunnen functioneren op school?

Vanuit de probleembeschrijving zijn er voor dit onderzoek drie doelstellingen geformuleerd en gerealiseerd. Deze doelstellingen komen neer op het volgende hoofddoel: Aan het einde van het onderzoek, medio mei 2016, is er door middel van literatuuronderzoek, gebruik van bestaande gegevens, interviews met betrokkenen en opinies van experts (Delphi-onderzoek), onderzocht wat de gedragskenmerken zijn van Somalische jongeren tussen de 12-17 jaar en die van hun ouders in Veenendaal. Tevens is er inzicht verkregen in de aanloopfase naar vroegtijdige schoolverlating onder deze doelgroep jongeren en is het bekend of deze jongeren behoefte hebben aan ondersteuning met betrekking tot vroegtijdige schoolverlating en hoe deze behoefte er concreet uit ziet.

In de uitvoering van dit onderzoek is er als volgt te werk gegaan. Allereerst is er in het literatuuronderzoek gefocust op verdieping in de Somalische cultuur. Daarin lag de focus op het verschil in de rol van mannen en vrouwen, het ontwikkelen van een eigen identiteit in de westerse samenleving en de verschillen in de hiërarchie van menselijke behoeften. Daarnaast is het gedrag van de jongeren belicht vanuit de **contextuele hulpverlening*. Aangezien er in het verleden veel onderzoek is gedaan naar zowel 'Somaliërs' als ook naar 'schoolverlating', is er ook gebruik gemaakt van informatie uit eerder verrichte onderzoeken. Tevens is er gebruik gemaakt van bestaande gegevens (rapporten van het Sociaal en Cultureel Planbureau) en deze zijn meegenomen ter onderbouwing van de resultaten. Er zijn interviews gehouden met docenten van het voortgezet onderwijs, de leerplichtambtenaar, het schoolmaatschappelijk werk en twee Somalische meisjes. Daarnaast is er een groepsgebesprek gevoerd met negen Somalische moeders. Tenslotte zijn er twee externe Delphi-experts bevraagd over hun opinie en kijk op het onderzoeksthema en doelgroep. Deze zijn ook in de resultaten zijn verwerkt.

Het belangrijkste wat opvalt in de resultaten en conclusies van dit onderzoek is dat het gedrag van Somalische jongens en meisjes erg van elkaar verschilt. Dit hangt samen met de rolpatronen die van mannen en vrouwen verwacht worden in de Somalische cultuur. De vrijetijdsbesteding van de jongeren hangt nauw samen met dit gedrag. De grootste risico's voor vroegtijdige schoolverlating onder deze doelgroep die naar voren zijn gekomen, hebben te maken met onwetendheid en het gebrek aan betrokkenheid van de Somalische ouders bij hun kinderen op gebieden als schoolgang en Nederlandse taalvaardigheid. Dit alles hangt samen met de culturele verschillen die er spelen, die het risico op vroegtijdige schoolverlating doen verhogen. Er is duidelijk een behoefte aan onder andere ouderbetrokkenheid, mentoring/coaching en individuele huiswerkbegeleiding voor de jongeren en bovenal erkenning/begrip voor de Somalische cultuur.

De Somalische cultuur verschilt erg van de Nederlandse cultuur en mede hierdoor verloopt de integratie van deze doelgroep op verschillende gebieden moeizamer. In dit onderzoek hebben is er toegespitst op het thema 'vroegtijdige schoolverlating', maar in de praktijk blijkt (ondanks de risico's) dat er weinig Somalische jongeren zijn die de school daadwerkelijk vroegtijdig verlaten. Er blijkt wel behoefte aan ondersteuning en extra aandacht voor deze doelgroep omtrent de schoolgang. Het was tijdens dit onderzoek zeer lastig om de Somalische jongens te bereiken. Er is via meerdere wegen geprobeerd om de jongens te kunnen spreken, echter zonder het gewenste resultaat. Dit heeft een risico gevormd voor de validiteit van het onderzoek. Indien de schriftelijke interviews alsnog worden ontvangen, zullen deze worden overgedragen aan het CJG Veenendaal.

De praktische aanbevelingen voor het CJG Veenendaal, voortvloeiend uit de resultaten van dit onderzoek zijn de volgende:

- Het organiseren van methodisch gerichte activiteiten voor meisjes/jongens
- Toekomstdromen -project
- Het inzetten en werven van (Somalische) rolmodellen
- Taalactiviteiten in schoolvakanties
- Een vertrouwenspersoon/mentor voor de jongeren en hun ouders in de wijk
- Naamsbekendheid en reputatie CJG Veenendaal (voor ouders)
- Interactieve bijeenkomsten over het Nederlandse onderwijssysteem en de taal (voor ouders)
- Informatiebijeenkomsten/voorlichting over het jeugdsportfonds (voor ouders)

Daarnaast zijn dit onze suggesties voor vervolgonderzoek:

- Een onderzoek specifiek gericht op hoe Somalische ouders meer betrokken kunnen worden bij de schoolgang van hun kinderen.
- Een onderzoek naar hoe de optimale samenwerking kan bestaan tussen het CJG Veenendaal en scholen als het gaat om ondersteuning voor Somalische jongeren.

Voor- en dankwoord

Na een leerzame, waardevolle periode van drie maanden onderzoek en verwerking van resultaten, presenteren wij u hierbij het afstudeeronderzoek 'Met het oog op de toekomst', welke is verricht door twee studenten van de opleidingen Sociaal Pedagogische Hulpverlening en Maatschappelijk Werk en Dienstverlening aan de Christelijke Hogeschool te Ede. Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het Centrum voor Jeugd en Gezin Veenendaal en, zoals mondeling en schriftelijk is afgesproken, zullen de resultaten van dit onderzoek toebehoren aan de hierboven genoemde, opdrachtgevende organisatie.

Aangezien onze interesse uitging naar verdieping in een andere cultuur en wij beiden affiniteit hebben met jeugdigen, hebben wij het Centrum voor Jeugd en Gezin Veenendaal benaderd over de mogelijkheden voor een onderzoek in deze richting. Al vrij snel werd duidelijk dat hier behoefte aan was en werd ons initiatief en aanbod voor een dergelijk onderzoek aanvaard.

Na aanwezigheid van ondergetekenden bij een teamcoördinatorenoverleg in augustus 2015 en onderlinge afstemming met de toegewezen werkveldbegeleider, kwam vanuit de organisatie de vraag voor een onderzoek naar de hulpbehoefte van Somalische jeugd tussen de 12-17 jaar in Veenendaal naar voren, welke gekoppeld is aan één van de speerpunten uit het door het CJG Veenendaal opgestelde preventieplan voor de periode 2015-2017. In dit onderzoek hebben wij ons toegespitst en gefocust op het thema 'vroegtijdige schoolverlating' rondom deze doelgroep.

Dankbaar zijn wij voor de medewerking van vele betrokkenen, die heeft bijgedragen aan de totstandkoming van dit onderzoek. Wij bedanken allereerst onze afstudeerbegeleider Erik Arendsen voor zijn kritische, inhoudelijk-kwalitatieve kijk op onze stukken alsook onze werkveldbegeleider Myriam Bieringa voor haar continuïteit in de begeleiding en het vertrouwen in ons als studenten. Tevens bedanken wij de Somalische jongeren en de groep van negen Somalische moeders voor hun openheid en bereidheid om met ons in gesprek te gaan. Wij zijn dankbaar dat we de doelgroep zelf mochten spreken en de mogelijkheid kregen om een andere cultuur te ontmoeten.

Tenslotte willen wij onze dankbetuigingen uitspreken richting alle betrokken professionals in de regio Veenendaal; CJG-medewerkers, de begeleider van de Somalische vrouwengroep, docenten van het Rembrandt College Veenendaal, de leerplichtambtenaar en schoolmaatschappelijk werker voor hun medewerking aan interviews en vragen. Tevens bedanken wij externe betrokkenen; internationale schakelklassen (ISK) te Utrecht en de politieke partij Leefbaar Rotterdam voor het geven van hun opinie en kijk op ons onderzoeksthema. CHE-docent sociale studies Jelle Terpstra bedanken wij voor het verstrekken van zijn bruikbare informatie voor onze aanbevelingen. Zonder de medewerking van deze personen, had dit onderzoek niet tot stand kunnen komen.

Wat begon met een vraag over eventuele afstudeermogelijkheden tijdens de stageperiode van één van de ondergetekenden, mocht op de dag van vandaag resulteren in het afstudeeronderzoek dat voor u ligt. Wij hopen van harte dat dit document u als organisatie op diverse gebieden van dienst mag zijn in de ondersteuning/hulpverlening aan Somalische jongeren en hun gezinnen in Veenendaal.

Lisette van Dijk
Monique Pitlo

Ede, 17 mei 2016

Inhoudsopgave

Titelpagina	1
Samenvatting	2
Voor- en dankwoord	4
Inleiding	8
Hoofdstuk 1- Methodologie en verantwoording	9
Inleiding	9
1.1 Aanleiding en probleembeschrijving.....	9
1.1.1 Aanleiding en motivering	9
1.1.2 Probleembeschrijving	12
1.1.3 Huidige stand van zaken/theoretisch kader.....	12
1.2 Hoofd- en deelvragen	13
1.2.1 Hoofdvraag	13
1.2.2 Deelvragen	13
1.3 Verantwoording werkwijze en beschrijving onderzoeksmethoden	14
1.3.1 Type onderzoek	14
1.3.2 Verantwoording werkwijze en beschrijving onderzoeksmethoden	14
1.3.3 Schematisch overzicht gebruikte onderzoeksmethoden	16
1.3.4 Documenteren en analyseren van data	17
1.3.5 Beperking onderzoeksmethoden en mogelijke risico's.....	18
1.4 Doelstelling, doelgroep en resultaten	20
1.4.1 Doelstellingen	20
1.4.2 Doelgroep	21
1.4.3 Eindproduct	21
Hoofdstuk 2- Gedragskenmerken van Somalische jongeren en hun ouders	22
Inleiding	22
2.1 Omgeving, gedrag en vaardigheden van de jongeren	22
2.1.1 Kenmerkend gedrag Somalische meisjes	22
2.1.2 Kenmerkend gedrag Somalische jongens.....	23
2.1.3 Respectvolle houding in verhouding tot gedrag	24
2.1.4 Genderspecifieke verschillen	25
2.1.5 Gedrag belicht vanuit de contextuele hulpverlening	26
2.1.6 Vrijtijdsbesteding van de jongeren	27
2.2 Overtuigingen, identiteit en zingeving van de jongeren	29

2.2.1 Gedrag door zoektocht naar identiteit	29
2.3 Gedrag en vaardigheden van de ouders	31
2.3.1 Gedrag van Somalische ouders	31
2.4 Samenvatting deelvraag 1.....	33
Hoofdstuk 3- De aanloophase naar vroegtijdige schoolverlating onder Somalische jongeren.....	34
Inleiding	34
3.1 Omgeving van de jongeren	34
3.1.1 Ouderbetrokkenheid en Nederlandse taal.....	34
3.1.2 Presteren en hoge verwachtingen	35
3.1.3 Onwetendheid over de Somalische cultuur	36
3.2 Gedrag, vaardigheden en overtuigingen van de jongeren.....	36
3.2.1 Studievaardigheden	36
3.2.2 Gebrek aan motivatie/geen toekomstperspectief	38
3.2.3 Overstap van basis- naar voortgezet onderwijs	39
3.3 Identiteit van de jongeren.....	40
3.3.1 Culturele dissonantie	40
3.4 Samenvatting deelvraag 2.....	40
Hoofdstuk 4- Behoeften voor Somalische jongeren om beter te functioneren op school	41
Inleiding	41
4.1 Omgeving van de jongeren	41
4.1.1 Ouderbetrokkenheid en bekendmaking Nederlandse onderwijsstructuren.....	41
4.1.2 Bekendmaking hulpverlening/ opvoedhulp in thuissituatie.....	42
4.2 Gedrag en vaardigheden van de jongeren.....	42
4.2.1 Motivatie en complimenten	42
4.2.2 Taalbeheersing.....	43
4.2.3 Mentaliteit en eigen verantwoordelijkheid.....	44
4.2.4 Mentoring/coaching	44
4.2.5 Huiswerk- en/of studievaardighedenbegeleiding	45
4.3 Overtuigingen, identiteit en zingeving van de jongeren	46
4.3.1 Somalische rolmodellen in het voortgezet onderwijs	46
4.3.2 Erkenning van de Somalische cultuur	47
4.4 Samenvatting deelvraag 3.....	48
Hoofdstuk 5- Conclusie, aanbevelingen, discussie en evaluatie	49
Inleiding	49

5.1 Conclusies en beantwoording hoofdvraag.....	49
5.1.1 Gedragskenmerken van Somalische jongeren en hun ouders	49
5.1.2 De aanloopfase naar vroegtijdige schoolverlating onder Somalische jongeren	50
5.1.3 Behoeften voor Somalische jongeren om beter te functioneren op school	50
5.2 Eindconclusie (Beantwoording hoofdvraag)	51
5.3 Aanbevelingen	52
5.3.1 Methodische activiteiten voor Somalische jongeren	52
5.3.2 Toekomstdromenproject	52
5.3.3 (Somalische) rolmodellen (tijdens activiteiten).....	53
5.3.4 Taalactiviteiten schoolvakanties	53
5.3.5 Vertrouwenspersoon/mentor voor jongeren in de wijk	53
5.3.6 Naamsbekendheid en reputatie (CJG Veenendaal)	54
5.3.7 Interactieve bijeenkomsten Nederlandse taal en onderwijssystemen (ouders)	54
5.3.8 Bekendmaking jeugdportfonds	54
5.4 Discussie/ Product- en procesevaluatie	56
5.4.1 Productevaluatie- SWOT-analyse.....	56
5.4.2 Procesevaluatie- betrouwbaarheid en validiteit	57
5.4.3 Resultaten in verband gebracht met eerder onderzoek/suggesties voor vervolgonderzoek	59
Literatuurlijst	61
Bijlagen	70
Bijlage 1- Verantwoording documentatie (bijlagen/bronnenboek)	70
1.1 Inhoudsopgave Bijlagen	70
1.2 Inhoudsopgave Bronnenboek	70
Bijlage 2- Begrippenlijst	71
Bijlage 3- Interviewprotocollen, vragen en topics.....	74
3.1 Interviewprotocol en vragenlijst/topics voor docenten	74
3.2 Interviewprotocol en vragenlijst/topics voor schoolmaatschappelijk werker en leerplichtambtenaar	75
3.3 Interviewprotocol en vragenlijst/topics voor Somalische moeders	76
3.4 Interviewprotocol en vragenlijst/topics voor Somalische jongeren.....	77
Bijlage 4- Eindlabelsysteem	78
Bijlage 5- Samenvatting Leefbaar Rotterdam (Delphi-onderzoek).....	94
Bijlage 6- Samenvatting Internationale Schakelklassen Utrecht (Delphi-onderzoek)	95

Inleiding

Somaliërs in Nederland zijn al heel wat jaren een geliefde doelgroep voor onderzoek. Recent in december 2015 is er nog een onderzoek gepubliceerd over preventie rondom radicalisering onder Somalische jongeren (Broekhuizen, Hermens & Wróblewska, 2015). Momenteel wordt er onderzoek gedaan in Rotterdam naar hoe de integratie van de Somalische doelgroep in Nederland verbeterd kan worden (Leefbaar Rotterdam, 2015). Uit meerdere onderzoeksrapporten in het verleden is gebleken dat Somalische jongeren een hoger risico lopen op 'vroegtijdige schoolverlating', wat ook een actueel thema is in de Nederlandse maatschappij. Het rapport Somaliërs in Nederland profiel 2011 van het Sociaal en cultureel planbureau zegt: *"Leerlingen met een Somalische achtergrond hebben het moeilijk op school en soms ook thuis. Dit leidt tot een hoger percentage voortijdig schoolverlaters (4,5%), vier maal zo hoog als bij Nederlanders (1,2%)"* (Heelsum, 2011, P.27). De zorg rondom vroegtijdige schoolverlating onder deze doelgroep is ook in Veenendaal naar voren gekomen en gaf de aanleiding tot het verrichten van een onderzoek.

Dit onderzoek is verricht in opdracht van Stichting Centrum voor Jeugd en Gezin Veenendaal, beter bekend als het CJG Veenendaal. Het CJG Veenendaal valt met haar stichting sinds januari 2015 onder de gemeentelijke jeugdhulp en wordt gezien als een eerstelijns jeugdhulpaanbieder waar ouders rechtstreeks terecht kunnen met al hun vragen rondom opvoeden, opgroeien en/of problemen met hun kind(eren). Er wordt gewerkt in vier jeugdteams verdeeld over vier verschillende wijken binnen de gemeente. In ieder team werken hulpverleners met hun eigen opleiding/ervaring en is er diversiteit in afkomst en achtergrond. Dit zorgt er voor dat het CJG Veenendaal voor iedereen toegankelijk is (CJG Veenendaal, 2015).

De opbouw van dit onderzoeksverslag is als volgt: In hoofdstuk 1 treft u de methodologie (werkwijzen/procedures) en verantwoording van het onderzoek. In de opeenvolgende hoofdstukken 2, 3 en 4 treft u de resultaten van het onderzoek. In hoofdstuk 2 worden de resultaten van de eerste deelvraag beschreven. Hierin zullen de gedragskenmerken van Somalische jongeren en hun ouders aan bod komen. Het 3^e hoofdstuk bestaat uit de antwoorden op de tweede deelvraag over de signalen en risico's rondom vroegtijdige schoolverlating onder deze doelgroep. In hoofdstuk 4 treft u de resultaten van de laatste deelvraag. Deze gaan over de behoeften voor het beter functioneren op school onder Somalische jongeren. Tenslotte bestaat hoofdstuk 5 uit drie paragrafen; de conclusies en eindconclusie, de aanbevelingen voor de organisatie en de discussie/product- en procesevaluatie. Na de hoofdstukken treft u de literatuurlijst en de bijlagen.

De fragmenten uit de interviews met respondenten in de hoofdstukken kunt u terug vinden in het digitaal (op CD-rom), aangeleverde bronnenboek van dit onderzoek. Daarnaast vindt u achter sommige stukken tekst fragmentnummers van interviews met respondenten ter bewijs van hetgeen beschreven staat, met het oog enkel op het verstrekken van betrouwbare informatie.

De fragmentnummers van de interviews bestaan uit drie cijfers. Het eerste cijfer staat voor het interviewnummer, het tweede cijfer staat voor het fragmentnummer en het derde cijfer staat voor het pagina nummer (van de geschrapte interviews).

**Tenslotte treft u in dit onderzoeksverslag schuingedrukte begrippen met een *. Deze worden geoperationaliseerd in de begrippenlijst en treft u aan in bijlage 2 van dit onderzoeksverslag.*

Hoofdstuk 1- Methodologie en verantwoording

Inleiding

In dit eerste hoofdstuk worden de **methodologie* en verantwoording van het onderzoek beschreven. Dit gedeelte komt grotendeels overeen met het Plan van Aanpak, zoals voorafgaand aan de start van het onderzoek in januari 2016 is opgeleverd. In dit hoofdstuk zal allereerst de aanleiding en achtergrond van het probleem op macro- en meso niveau worden beschreven. Vervolgens treft u de probleembeschrijving/de huidige stand van zaken aan en daarna de definitieve vraagstelling (hoofd- en deelvragen) van dit onderzoek. Daaropvolgend zullen de doelstellingen, de doelgroep en het beoogde product worden weergegeven. Tenslotte treft u de beschrijving en verantwoording aan van de gekozen onderzoeksmethoden.

**In dit hoofdstuk leest u regelmatig de bron 'CJG Veenendaal, 2015'. Deze bron is niet opgenomen in de literatuurlijst/het bronnenboek, omdat dit een rapport betreft met informatie van de organisatie, dat niet openbaar gemaakt mag worden.*

1.1 Aanleiding en probleembeschrijving

1.1.1 Aanleiding en motivering

Dit onderzoek richt zich op het risico van **vroegtijdige schoolverlating* en het daardoor niet behalen van een **(start-)kwalificatie* voor de arbeidsmarkt onder Somalische jongeren tussen de 12-17 jaar in Veenendaal. Het CJG Veenendaal heeft vanuit meerdere kanten signalen binnengekregen dat er op diverse gebieden zorgen zijn over de Somalische gemeenschap in Veenendaal en dat hier last van wordt ervaren. Vanuit het kader **preventief werken* wil de organisatie een hulpaanbod creëren voor de Somalische jongeren die te maken hebben met/het risico lopen op vroegtijdige schoolverlating, maar zij weet niet of hier behoefte aan is en hoe zij dan het beste bij deze jongeren kan aansluiten. In dit gedeelte wordt beschreven wat de aanleiding is tot dit probleem.

Macro

Het is een actueel thema in het nieuws van de Nederlandse samenleving: 'migratie'. Grote groepen mensen trekken weg uit hun eigen land om in West-Europa om diverse redenen onderdak te zoeken. In het jaar 2015 was er sprake van een recordaantal migranten; maar liefst 1,5 miljoen mensen zijn in dit jaar naar Europa gevlucht volgens het EU-agentschap grensbewaking Frontex (Telegraaf, 2015). Er is al vele jaren sprake van migratie in Nederland onder verschillende bevolkingsgroepen, waaronder Somaliërs. De migratie van Somaliërs kwam voornamelijk op gang vanaf de periode omstreeks de Ogaden-oorlog in 1977. Dit was het jaar waarin de Somalische politiek in een negatieve spiraal van opstand, repressie, en corruptie terecht kwam. In 1988 werd de stad Hargeisa verwoest en dit zorgde er voor dat groepen Somaliërs op de vlucht gingen. In de periode tussen 1991-2004 vonden er vredesconferenties plaats om het land stabiel te krijgen. Het lukte om diverse redenen echter niet die plannen uit te voeren (Heelsum, 2011). Er bleef sprake van onrust in het land. Op den duur ook vanwege de strenge sharia-wetgeving, waarbij mensen het risico liepen om te worden gearresteerd, mishandeld of gedood, indien zij zich niet aan de religieuze regels hielden (Heelsum, 2011). Het zorgsysteem in Somalië bestond voor de grote burgeroorlog eind 1990 uit slechts één hospitaal waar mensen met psychische problematiek werden opgenomen. De mensen in het land wilden hier liever niet mee in aanraking komen. Sinds de burgeroorlog is er geen gestructureerd gezondheidszorgsysteem meer in Somalië (Mehraz, Halane, Gasle & Abdurehman, 2009). De omstandigheden in Somalië hebben dan ook op meerdere gebieden een invloed op de integratie

van Somaliërs in Nederland. Allereerst is de psychische gezondheid van Somaliërs minder goed door hun oorlogs- en vluchtervaringen. Traumatische ervaringen als bombardementen en verwoestingen leiden vaak tot verschillende vormen van stress-stoornissen. Daarnaast is er ook een verband te zien tussen de psychische gezondheid en compleetheid van gezinnen. In de Somalische gemeenschap blijkt dat men veel moeite ervaart om hulp te zoeken. Tevens blijkt dat zij niet goed kunnen omgaan met bewoordingen als 'psychische problemen', omdat dit binnen hun eigen cultuur als stigmatisering wordt gezien (Heelsom, 2011). Veel Somaliërs zijn door hun jarenlange trauma's ontworteld geraakt en het verwerken van deze trauma's is van grote invloed op de huidige generatie kinderen. Kinderen hebben hierdoor geen goed voorbeeld gekregen van hun ouders en groeien op in een onstabiele omgeving. Daarnaast is er binnen de Somalische gemeenschap vaak sprake van éénoudergezinnen, waarin armoede heerst en waar onvoldoende zicht is op de kinderen. Problemen lijken elkaar in stand te houden en zich op te stapelen. De kinderen krijgen vanuit huis weinig ondersteuning bij school en dreigen school vroegtijdig te verlaten. Dit zorgt er vervolgens voor dat hun startpositie op de arbeidsmarkt verslechtert en zij sneller in aanraking komen met bijvoorbeeld criminaliteit (Heelsom, 2011). Uit onderzoek in 2011 is gebleken dat het percentage schoolverlaters onder Somaliërs met 4,5% vier keer zo hoog ligt dan bij Nederlandse jongeren; dat ligt op 1,2%. Het percentage Somaliërs dat daadwerkelijk een startkwalificatie haalt voor de arbeidsmarkt ligt op 23%. In vergelijking met andere niet-westerse culturen is dit percentage het laagst (Heelsom, 2011). Anno 2016 is vroegtijdige schoolverlating onder Somalische jongeren nog steeds een probleem. Volgens de politieke partij Leefbaar Rotterdam (zie bijlage 5) liggen de statistieken in die regio zodat 8,2% van de Somalische jongeren tussen de 12 en 23 jaar het onderwijs verlaat zonder startkwalificatie. Dit is volgens hen drie keer zo vaak als gemiddeld en bijna vier keer zo vaak als autochtone kinderen. Daarnaast lijken ook de gevolgen zichtbaar aanwezig. 15% van de Somalische jongeren in Rotterdam heeft voor zijn 23^e levensjaar een WWB- of IOA- uitkering, wat neerkomt op vijftien keer zoveel als autochtone jongeren. Er wordt vanuit gegaan dat de hierboven genoemde percentages voor Veenendaal een afspiegeling zullen zijn van de hele Somalische gemeenschap die in Nederland is neergestreken.

Voor de Somalische jongeren zijn er veel mogelijke gevolgen rondom dit thema. Het gaat om jongeren waarbij er sprake is van een opeenstapeling problemen op verschillende gebieden: vroegtijdige schoolverlating, slechte kansen op de arbeidsmarkt, criminaliteit, radicalisme en dergelijke. De jongeren blijken vaak te komen uit éénoudergezinnen met een niet-westerse opvoedstijl (CJG Veenendaal, 2015). Door de combinatie van het opgroeien binnen deze éénoudergezinnen en de complexe problemen op verschillende gebieden bij de Somalische jongeren, kunnen we spreken van multiprobleemgezinnen (Zoon, 2012). Het risico op vroegtijdige schoolverlating onder deze jongeren is één van de problemen en mogelijke gevolgen zijn dat deze jongeren eerder gedrags- en ontwikkelingsproblemen krijgen. Een ander gevolg van vroegtijdige schoolverlating, zoals ook bleek uit de statistieken, is dat deze jongeren zonder startkwalificatie de arbeidsmarkt betreden. Dit kan leiden tot factoren als een laag inkomen en werkeloosheid. Deze factoren geven weer een verhoogde kans op opvoed-, emotionele-, en leerproblemen en ze werken vervolgens intergenerationeel door. Uit eerder onderzoek blijkt dat veel Somalische jongeren hun problemen zien als een mislukte startpositie van hun ouders (Moors, Van den Reek-Vermeulen & Siesling, 2009) (Heelsom, 2011). Vanuit het Contextueel gedachtegoed kunnen we hier spreken van een * *roulerende rekening* (Onderwaater, 2013).

Meso

Het CJG Veenendaal heeft vanuit meerdere kanten signalen binnengekregen, namelijk dat er zorgen zijn over de Somalische gemeenschap en dat er last van hen wordt ervaren. Een basisschool in Veenendaal heeft veel Somalische kinderen op school. Zij geven aan dat Somalische kinderen (vaak uit éénoudergezinnen) zomaar uit beeld en de wijk verdwijnen (CJG Veenendaal, 2015). Uit gesprekken met verschillende organisaties blijkt ook dat er spanningen heersen tussen de Marokkaanse en Somalische cultuur in Veenendaal. Er wordt benoemd dat Somalische jongeren veelal als een bedreiging worden gezien door andere bevolkingsgroepen en dat zij zich buitengesloten/niet begrepen voelen (CJG Veenendaal, 2015). Daarnaast kwamen er signalen vanuit de agenda's van verschillende wijkteams dat er in Veenendaal sprake is van een groep (kwetsbare) jongeren tussen de 12-17 jaar die moeizaam participeren en geen startkwalificatie dreigen te halen, waaronder meerdere Somaliërs (CJG Veenendaal, 2015). Op het terrein van buurthuis Panorama in Veenendaal is een ontmoetingsplek met sportactiviteiten waar Somalische jongeren bij betrokken zijn (CJG Veenendaal, 2015). Op 15 december 2015 heeft de burgemeester van Veenendaal het besluit genomen om het buurthuis tijdelijk te sluiten vanwege ontoelaatbaar gedrag van jongeren in en rond het buurthuis. Ook dit lijkt een signaal te zijn (Gelderlander, 2015). Het CJG Veenendaal focust zich als organisatie op het welzijn van jeugd in Veenendaal en zijn samen met de gemeente verantwoordelijk om deze signalen serieus te nemen en hier iets mee te doen.

Het CJG Veenendaal heeft voor de periode van 2015-2017 een **preventieplan* opgesteld, met als doel de **zelfredzaamheid* van jongeren en opvoeders te versterken. Het onderzoek dat is verricht, is gekoppeld aan één van de speerpunten uit dit preventieplan namelijk: *“3.1.5 Het CJG ontwikkelt een laagdrempelig (hulp) programma waarbij nieuwkomers in de gemeente beter in beeld komen en in het bijzonder de Somalische gemeenschap”* (CJG Veenendaal, 2015). Dit speerpunt is onder andere ontstaan op basis van de hierboven genoemde signalen die organisaties hebben aangegeven.

Wat maakt dit onderzoek nuttig voor social workers?

Het onderzoek dat is verricht, kan tevens nuttig zijn voor andere CJG's in Nederland die met deze doelgroep jongeren te maken krijgen. Denk bijvoorbeeld aan plaatsen waar op dit moment veel vluchtelingen wonen, zoals in Amsterdam en Nijmegen. Vroegtijdige schoolverlating is een onderwerp dat sterk in de belangstelling staat bij de politiek en de overheid. Toch zijn de eerste mensen die met vroegtijdige schoolverlating in aanraking komen vaak leerkrachten op scholen. Wat maakt dit onderzoek dan nuttig voor social workers? Uit onderzoek is gebleken dat onder andere jongeren die het risico lopen om school te verlaten, de aandacht krijgen die ze nodig hebben als zorg en school actief samenwerken (Gullat & Demoine, 1997). Social workers kunnen er aan bijdragen de aandacht voor deze jongeren te optimaliseren. Hiervoor is het fijn om te weten welke hulpbehoefte er is om zo met een passend, aansluitend hulpaanbod te komen. Daarnaast zegt in 't Veld dat samenwerking tussen zorg en onderwijs het meest rendabel is om vroegtijdige schoolverlating te voorkomen (In 't Veld, Korving, Hamdan & van der Steen, 2005). Social workers zijn dus van belang ter ondersteuning, maar ook ter voorkoming van vroegtijdige schoolverlating. Het onderzoek zal dan ook bijdragen aan preventief werken binnen het sociaal domein. De hoop is dat social workers door middel van dit onderzoek inzicht krijgen over ondersteuning bij en voorkoming van vroegtijdige schoolverlating, specifiek in de hulpverlening aan Somalische jongeren tussen de 12-17 jaar. Dit onderzoek hoopt bij te dragen aan de ambitie van het CJG Veenendaal om de integratie van Somaliërs in Veenendaal te verbeteren en tevens hoopt het bij te dragen aan de ambitie van de organisatie, namelijk het

adequaat laten verlopen van de ontwikkeling van betrokken kinderen/jongeren (CJG Veenendaal, 2015).

1.1.2 Probleembeschrijving

Vroegtijdige schoolverlating onder Somalische jongeren in de leeftijdscategorie van 12-17 jaar; daar ligt een zorg. Het blijkt dat de jongeren in deze leeftijdsfase het meest dreigen uit te vallen en hierdoor geen (start-)kwalificatie halen voor de arbeidsmarkt. Dit zorgt er voor dat zij niet volwaardig kunnen deelnemen aan de maatschappij en leidt tot ontwikkelingsachterstanden. *“Het betreft jongeren met een laag zelfbeeld die intrinsieke motivatie lijken te missen om te werken aan hun toekomst”* (CJG Veenendaal, 2015, P.12). Bij de jeugdhulpverleners van het CJG Veenendaal is er sprake van handelingsverlegenheid. Er zijn zichtbare signalen, maar ze weten niet of deze groep jongeren behoefte heeft aan ondersteuning en als dit wel het geval is hoe ze hen dan het beste kunnen bereiken met een hulpaanbod. Door onder andere met **betrokkenen* in gesprek te gaan over hun eventuele behoeften aan ondersteuning ter voorkoming van vroegtijdige schoolverlating wordt het zichtbaar wat zij belangrijk vinden en hoe zij al dan niet geholpen willen worden.

Het probleem speelt bij het CJG Veenendaal zowel op beleidsniveau als op uitvoerend niveau.

In de doelstelling van het beleidskader jeugdhulp Veenendaal 2012-2015 staat het volgende:

“De gemeente Veenendaal voert de Jeugdwet zo goed mogelijk uit, en draagt zorg voor een kwalitatief en kwantitatief toereikend aanbod dat aansluit bij de vraag van de jeugdigen en ouders” (Gemeente Veenendaal, 2013, P.3). Hieruit blijkt dat het probleem op beleidsniveau speelt, omdat er op dit moment geen hulpaanbod is voor de desbetreffende Somalische jongeren en er onvoldoende zicht op is of daar vraag naar is. Tegelijkertijd speelt het probleem ook op uitvoerend-niveau. In hetzelfde beleidskader voor jeugdhulp in Veenendaal staat namelijk beschreven wie welke rol op zich neemt. *“De gemeente Veenendaal kiest ervoor om een beperkte rol te pakken in de uitvoering en de uitvoering vooral neer te leggen bij de instellingen en professionals. Wij geven daarmee uitdrukkelijk invulling aan ons uitgangspunt dat we de decentralisatie echt samen uitvoeren (met instellingen en professionals) én dat we de kracht van een ieder zo optimaal mogelijk inzetten: door de instellingen en professionals een centrale rol te geven in de uitvoering zijn we als gemeente verzekerd van de benodigde expertise in het kader van kennis van doelgroepen en methodieken”* (Gemeente Veenendaal, 2013, P.32). Hieruit blijkt dat de professionals van het CJG Veenendaal de centrale rol hebben in de uitvoering van het beleid, oftewel zij zijn degenen die daadwerkelijk met een hulpaanbod moeten komen en hier invulling aan moeten geven.

1.1.3 Huidige stand van zaken/theoretisch kader

In het rapport Vluchtelinggroepen in Nederland van het Sociaal en Cultureel Planbureau 2011 staan enkele resultaten van kwantitatieve onderzoeken over vroegtijdige schoolverlating onder jongeren op het voortgezet onderwijs. Het betreft jongeren met een niet-westerse achtergrond, waaronder Somalische jongeren. Uit deze onderzoeken is gebleken dat onder Somalische jongeren het hoogste percentage vroegtijdige schoolverlating voorkomt ten opzichte van andere niet-westerse culturen (Dourleijn & Dagevos, 2011). Het is dus landelijk bekend dat Somalische jongeren een verhoogd risico lopen op vroegtijdige schoolverlating. Voor het onderzoek is het dan ook relevant om met de doelgroep zelf in gesprek te gaan en na te gaan welke behoefte er is aan eventuele ondersteuning ter voorkoming van vroegtijdige schoolverlating. Daarnaast is er ook al veel onderzoek gedaan over andere thema's rondom de Somalische doelgroep in Nederland. Recent (in december 2015) is een onderzoek gepubliceerd vanuit het kennisplatform integratie en samenleving in samenwerking met

het Verwey-Jonker instituut en Movisie om de integratie van Somalische jongeren in Nederland te verbeteren en radicalisering onder deze doelgroep te verminderen. In dit onderzoek is aangetoond dat Somalische jongeren een kwetsbare positie innemen in de Nederlandse samenleving en worden er meerdere preventiemaatregelen aangedragen (Broekhuizen et al., 2015). Eerder grootschalig onderzoek rondom dit thema is het onderzoek van Moors et al in 2009 over de voedingsbodem voor radicalisering onder meerdere etnische groepen in Nederland. Hierin komt ook naar voren dat Somalische jongeren een sociaal-economische achterstandspositie innemen, onder andere op het gebied van opleidings- en werksituatie (Moors et al., 2009). Daarnaast zijn er meerdere onderzoeken en bachelor scripties geschreven over opvoeding en onderwijs binnen de Somalische gemeenschap (Van der Meer & Rintjema, 2010) en over de rol van Somalische vaders binnen gezinnen (Draijer, 2013). Tevens is er rondom het thema 'vroegtijdige schoolverlating' ook veel onderzoek gedaan, zoals onder andere blijkt uit het onderzoeksrapport 'Gestruikeld voor de start' van het Sociaal en cultureel Planbureau (Herweijer, 2008) en het rapport van TIER over onder andere de oorzaken van vroegtijdige schoolverlating en de effectiviteit van maatregelen (De Witte, Cabus, Groot & Maassen-van den Brink, 2014).

1.2 Hoofd- en deelvragen

1.2.1 Hoofdvraag

Wat hebben Somalische jongeren tussen de 12- 17 jaar in Veenendaal volgens **betrokkenen* van het CJG Veenendaal nodig om te voorkomen dat zij vroegtijdig school verlaten?

1.2.2 Deelvragen

Deelvraag 1

Wat zijn **gedragskenmerken* van Somalische jongeren tussen de 12-17 jaar en hun ouders in Veenendaal?

Deelvraag 2

Wat is er bekend over de **aanloopfase* naar **vroegtijdige schoolverlating* onder Somalische jongeren tussen de 12-17 jaar in Veenendaal?

Deelvraag 3

Wat hebben Somalische jongeren tussen de 12-17 jaar in Veenendaal volgens **betrokkenen* nodig om beter te kunnen functioneren op school?

1.3 Verantwoording werkwijze en beschrijving onderzoeksmethoden

1.3.1 Type onderzoek

Dit onderzoek is een kwalitatief, beschrijvend onderzoek. *“Beschrijvend onderzoek doe je als je een (probleem-) situatie wilt beschrijven”* (Baarda et al., 2013 P.35). In dit onderzoek is in kaart gebracht wat de gedragskenmerken zijn van Somalische jongeren en hun ouders. Tevens is er gekeken naar wat de signalen en risicofactoren zijn van vroegtijdige schoolverlating onder Somalische jongeren tussen de 12-17 jaar. Tenslotte is er beschreven welke behoefte aan ondersteuning ter voorkoming van vroegtijdige schoolverlating onder deze doelgroep speelt. Op basis van deze uitkomsten zijn er aanbevelingen geschreven voor het CJG Veenendaal. Deze kunnen gebruikt worden om een hulpaanbod te creëren voor de Somalische jongeren in Veenendaal.

1.3.2 Verantwoording werkwijze en beschrijving onderzoeksmethoden

Om te kunnen spreken van een betrouwbaar en valide onderzoek, is in dit onderzoek triangulatie toegepast. *“De triangulatie kan betrekking hebben op het gebruik van verschillende databronnen, maar ook op verschillende manieren van dataverzameling”* (Baarda et al., 2013, P.75). In dit onderzoek is zowel sprake van verschillende manieren van dataverzameling (vier onderzoeksmethoden) als ook van meerdere databronnen.

Literatuuronderzoek en gebruik van bestaande gegevens

Allereerst is er voor dit onderzoek literatuuronderzoek gedaan naar thema's als schoolverlating, de Somalische cultuur en gedrag. Dit is onder andere bekeken vanuit verschillende invalshoeken zoals sociologie, psychologie, pedagogiek en contextuele hulpverlening. Er zijn theoretische kaders en modellen gebruikt om de informatie te ordenen en zo tot een juiste onderzoeksopzet te komen (Baarda et al., 2013). Bij het formuleren van de kernlabels is bijvoorbeeld gebruik gemaakt van het UI-model van Korthagen. Dit model wordt verder op in dit hoofdstuk toegelicht. De bevindingen vanuit het literatuuronderzoek en de bestaande gegevens zijn gebruikt om de deelvragen en uiteindelijk de hoofdvraag te kunnen beantwoorden. Deze onderzoeksmethoden waren nuttig om de resultaten/conclusies te kunnen onderbouwen en de betrouwbaarheid/validiteit van dit onderzoek te waarborgen. Er is bij deze onderzoeksmethoden gebruik gemaakt van boeken, readers, andere onderzoeken, scripties en wetenschappelijke artikelen. Deze zijn onder andere gevonden op Google Scholar, Google Books, Springer en vanuit diverse online databanken en de bibliotheek van de Christelijke Hogeschool Ede. Google Scholar staat bekend als een zoekmachine die vooral wetenschappelijke publicaties vertoont (Baarda et al., 2013). Google Books is gebruikt om op een makkelijke wijze boeken te zoeken rondom het betreffende onderwerp. Dat geldt ook voor de bibliotheek van de Christelijke Hogeschool Ede.

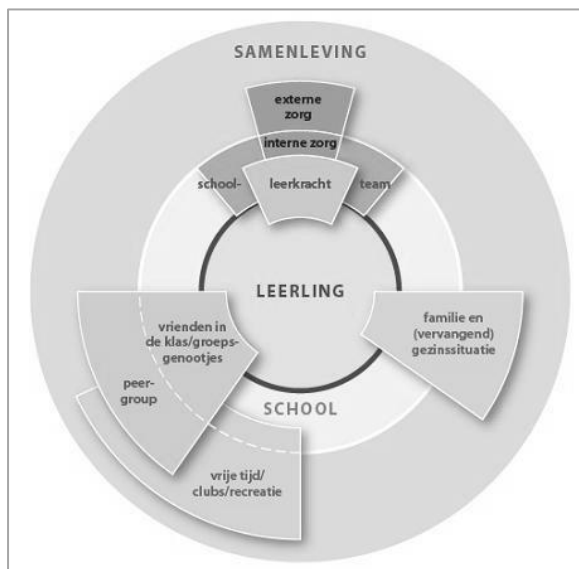
Interviews

Naast het literatuuronderzoek en het gebruik van bestaande gegevens zijn de deelvragen en hoofdvraag beantwoord en verantwoord met de uitkomsten van gehouden interviews. De interviewvragen zijn opgesteld met behulp van een topiclijst. *“Een topiclijst is een lijst met onderwerpen die in het interview in principe ter sprake moeten komen”* (Baarda et al., 2013, P.165). Er is hierbij gebruik gemaakt van half-gestructureerde interviews. *“Bij een half-gestructureerd interview liggen niet alleen de onderwerpen maar ook de belangrijkste vragen vast. Het doorvragen ligt meestal niet vast, hoewel er soms wel voorbeelden van doorvragen worden gegeven”* (Baarda et al., 2013, P. 150). Dit heeft enerzijds structuur geboden en anderzijds gaf het de vrijheid om door te vragen als er meer informatie over een bepaald onderwerp nodig was.

Er is bewust gekozen voor de methode van individuele interviews om zoveel mogelijk informatie te krijgen van verschillende *betrokkenen*.

Om de deelvragen en hoofdvraag te kunnen beantwoorden zijn er mondelinge interviews gehouden met twee docenten van het voortgezet onderwijs in Veenendaal. Deze interviews hebben geholpen om een beter beeld te krijgen van wie de Somalische jongeren en hun ouders zijn, wat de signalen en risicofactoren rondom vroegtijdige schoolverlating zijn en voornamelijk ook wat zij denken dat de jongeren nodig hebben om beter te functioneren op school. Naast de interviews met de twee docenten is er een interview gehouden met het schoolmaatschappelijk werk en een leerplichtambtenaar in Veenendaal. In eerste instantie was het volgens het beoogde plan de bedoeling om zes schoolbetrokkenen te interviewen, echter was de informatie van vier schoolbetrokkenen uiteindelijk voldoende. Dit omdat er in de interviews telkens vergelijkbare resultaten naar voren kwamen. In overleg met zowel de werkveldbegeleider als met de afstudeerbegeleider is het akkoord bevonden om het daarom bij vier interviews met schoolbetrokkenen te houden.

Daarnaast heeft er een groepsgebesprek plaatsgevonden met Somalische moeders in Veenendaal.

De ouders staan immers dicht bij de jongere/leerling (zie figuur 1). Via het CJG Veenendaal zijn er gegevens verkregen van een groepsbegeleider die wekelijks bijeenkomsten houdt met Somalische vrouwen in Veenendaal. In het bijzijn van deze groepsbegeleider is er een groepsinterview afgenomen. Er kwamen negen Somalische vrouwen naar dit gesprek. *“Het voordeel van groepsgebesprekken is dat de reacties van een deelnemer vaak inspirerend werken en dat dit de andere deelnemers op nieuwe gedachten kan brengen”* (Baarda et al., 2013, P. 153). De uitkomsten van dit groepsgebesprek waren nuttig voor de beantwoording van alle deelvragen.

Figuur 1- De ecologie van de leerling (ThiemeMeulenhoff, z.j.)

Tenslotte zijn er, om de deelvragen te kunnen beantwoorden, twee mondelinge interviews gehouden met Somalische meisjes. In eerste instantie was het beoogde plan ‘een groepsinterview’ te houden met meerdere jongeren zowel jongens als meisjes, echter het bleek zeer lastig om de Somalische jongens te bereiken. Tijdens de uitvoering van het onderzoek is er via meerdere wegen geprobeerd om met de jongens in contact te komen (via privénetwerk, de caseload van CJG-medewerkers, wijkcoaches, vrijwilligerscentrales, Youth for Christ, middelbare scholen, Somalische moeders + groepsbegeleider en de twee geïnterviewde meisjes), echter zonder het gewenste resultaat. De laatste optie was, dat een docent twee schriftelijke interviews zou afnemen bij Somalische jongens. Hierbij was er echter lange tijd sprake van non-respons en uiteindelijk begin mei weerstand van de jongens om mee te werken, waardoor er uiteindelijk geen informatie vanuit hen is verkregen (zie voor verantwoording van contactinformatie het logboek in het bronnenboek). Dit heeft een risico gevormd voor de validiteit van het onderzoek. Hierover leest u meer in hoofdstuk 5, paragraaf 5.3.

Delphi-onderzoek

“Bij Delphi-onderzoek vraag je de mening van een groot aantal experts over een bepaald onderwerp”

(Baarda et al., 2013, P.61). Voor deze onderzoeksmethode is het RMC (Regionaal meld- en coördinatiepunt) in de regio Veenendaal benaderd, echter bieden zij alleen hulp aan jongeren vanaf 18 jaar. Het RMC gaf aan dat de leerplichtambtenaar verantwoordelijk is voor jongeren onder de 18 jaar en dat hij/zij in principe ook onder het RMC valt. Met de leerplichtambtenaar heeft een mondeling interview plaatsgevonden. Tevens zijn per e-mail enkele vragen gesteld aan de politieke partij Leefbaar Rotterdam, die momenteel onderzoek doen naar de integratie van Somaliërs in hun regio en heeft er een telefonisch gesprek plaats gevonden met de Internationale Schakelklassen te Utrecht. Dit is een school voor leerlingen die de Nederlandse taal niet goed beheersen. De uitkomsten van dit Delphi-onderzoek zijn in de resultaten van dit onderzoek verwerkt.

1.3.3 Schematisch overzicht gebruikte onderzoeksmethoden

	Literatuur-onderzoek	Bestaande gegevens	Interviews/ groepsgesprek	Delphi-onderzoek
Deelvraag 1: Wat zijn gedragskenmerken van Somalische jongeren tussen de 12-17 jaar en hun ouders in Veenendaal?	-Literatuuronderzoek naar <i>gedragskenmerken</i> van Somalische jongeren en hun ouders met behulp van diverse online bronnen en vakinhoudelijke literatuur	-Rapportages van de overheid (CBS en SCP)	-Twee interviews met Somalische meisjes. -Groepsgesprek met Somalische moeders -Interviews met twee docenten, leerplichtambtenaar en schoolmaatschappelijk werker	-Leefbaar Rotterdam -Internationale Schakelklassen Utrecht (ISK)
Deelvraag 2: Wat is er bekend over de aanloopfase naar vroegtijdige schoolverlating onder Somalische jongeren tussen de 12-17 jaar in Veenendaal?	-Literatuuronderzoek naar algehele informatie en signalen/risico's over vroegtijdige schoolverlating op het voortgezet onderwijs met behulp van diverse online bronnen en vakinhoudelijke literatuur	-Rapportages overheid (CBS en SCP)	-Twee interviews met Somalische meisjes. -Groepsgesprek met Somalische moeders -Interviews met twee docenten, leerplichtambtenaar en schoolmaatschappelijk werker	-Leefbaar Rotterdam -Internationale Schakelklassen Utrecht

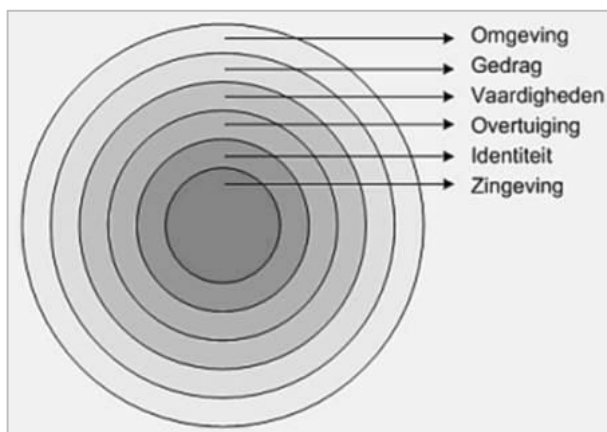
Deelvraag 3: Wat hebben Somalische jongeren tussen de 12-17 jaar in Veenendaal volgens betrokkenen nodig om beter te kunnen functioneren op school?	-Literatuuronderzoek naar wat Somalische jongeren nodig hebben om goed te kunnen functioneren op school met behulp van diverse online bronnen en vakinhoudelijke literatuur	-Rapportages overheid (CBS en SCP)	-Twee interviews met Somalische meisjes. -Groepsgesprek met Somalische moeders -Interviews met twee docenten, leerplichtambtenaar en schoolmaatschappelijk werker	-Leefbaar Rotterdam -Internationale Schakelklassen Utrecht
---	---	------------------------------------	---	---

1.3.4 Documenteren en analyseren van data

Het waarnemen, verzamelen en reflecteren wordt een **iteratief* proces genoemd.

Na het waarnemen (interviews, groepsgesprekken enzovoorts) werd er in dit onderzoek gestart met het analyseren. Voorafgaand aan de interviews is er aan de respondenten gevraagd of de interviews opgenomen mochten worden. Alle respondenten gingen hier mee akkoord. De letterlijk uitgetypte interviews en groepsgesprekken zijn ontleed. Dit proces ging als volgt: begonnen werd met het schrappen van irrelevante tekst. Vervolgens zijn de overgebleven fragmenten gelabeld. De labels zijn gesorteerd in een labelsysteem om tot een duidelijk overzicht met gedefinieerde kernlabels te komen. Hierbij is gebruik gemaakt van het UI-model van Korthagen.

Het UI-model van Korthagen is een model over de samenhang tussen verschillende lagen van de persoonlijkheid. Dit model geeft inzicht in hoe gedragingen van een persoon zich uiten op al deze verschillende lagen. De niveaus hangen allen met elkaar samen en verandering op het ene niveau betekent automatisch verandering op het andere niveau (Van den Brink & van Os, 2011). Voor de

definitie van de verschillende begrippen wordt u verwezen naar bijlage 4 'het eindlabelsysteem' van dit onderzoek.

Dit model is als hulpmiddel voor het formuleren van de kernlabels gekozen, omdat het ons als onderzoekers meer inzicht heeft gegeven in welke resultaten, op deze verschillende niveaus, met elkaar in verbinding staan. Tevens om de resultaten vervolgens overzichtelijk te kunnen ordenen.

Figuur 2- UI-model van Korthagen (Van den Brink & Van Os, 2011)

Uiteindelijk is er een eindlabelsysteem gemaakt (zie bijlage 4) om alle kernlabels en fragmenten te ordenen. De uitkomsten zijn gebruikt om de deelvragen en uiteindelijk de hoofdvraag te kunnen beantwoorden. Tevens zijn de gevonden literatuurbronnen geanalyseerd, daarbij zijn de belangrijkste punten geselecteerd en gebruikt in de uitwerking van de deelvragen.

1.3.5 Beperking onderzoeksmethoden en mogelijke risico's

Beperkingen

Betrouwbaarheid en validiteit in een kwalitatief onderzoek kan nooit volledig gegarandeerd worden, omdat bijvoorbeeld de kans bestaat dat de **respondenten* niet altijd eerlijk antwoord hebben gegeven en/of sociaal wenselijke antwoorden hebben gegeven (Baarda et al., 2013). Somalië heeft van vroeger uit een collectivistische (wij-) cultuur, waarin er sprake is van sterke familieverwantschappen (Poel, Klaver & Stouten, 2010). Het blijkt dat mensen vanuit een dergelijke cultuur in moeilijke situaties sneller vluchten in sociaal wenselijke antwoorden. Er is binnen deze cultuur veelal sprake van beeldende communicatie, waardoor het makkelijker wordt om gevoelige onderwerpen te vermijden. Daarbij is het vaak zo dat men binnen deze cultuur voor elkaar op komt en mensen hierdoor niet voor hun eigen belangen uit durven te komen (Kortmann, 2010, P.74). Bovenstaande kan ook gevolgen hebben voor de validiteit van dit onderzoek. *“Geldigheid heeft dus te maken met de kwaliteit van de gegevens en vooral met de mate waarin deze een geldige weergave zijn van het te bestuderen fenomeen in de praktijk”* (Baarda et al., 2013, P.75). Er is hier rekening mee gehouden door vragen niet al te direct te stellen en door de vragen te stellen aan de hand van concrete, feitelijke situaties. Dit omdat het de kans op sociaal wenselijke antwoorden kan verkleinen. Daarnaast is geprobeerd om één vraag tegelijk te stellen, omdat er op deze manier regie werd gehouden over de onderwerpen die werden besproken. Dit kon voorkomen dat er een verkapt sociaal wenselijk antwoord werd gegeven (Nieuwenhuis, 2014). Echter kan deze sociale wenselijkheid wel van invloed zijn op de validiteit van dit onderzoek. Een andere beperking is dat andere onderzoekers mogelijk niet dezelfde uitkomsten krijgen als zij het onderzoek opnieuw uit zouden voeren (replicatie-eis). Dit kan komen doordat de meningen, reacties en antwoorden van respondenten kunnen verschillen.

Ten slotte is gebleken dat de Somalische moeders de Nederlandse taal niet goed beheersen. Dit kan invloed hebben gehad op de kwaliteit van de resultaten van het groepsgesprek. Achteraf bleek dat op sommige vragen geen duidelijk antwoord werd gegeven of dat er een ander antwoord werd gegeven dan daadwerkelijk bedoeld werd. Verder waren sommige uitspraken zeer slecht verstaanbaar, waardoor niet alle informatie bruikbaar was en de betrouwbaarheid niet volledig gegarandeerd kon worden.

Risico's

Gedurende dit onderzoek waren er ook mogelijke risico's aanwezig die de uitvoering van dit onderzoek hebben belemmerd en/of voor vertraging hebben gezorgd. Wat betreft het literatuuronderzoek en bestaande gegevens zijn er veel artikelen beschikbaar over schoolverlating en de Somalische doelgroep, echter waren sommige bronnen verouderd. De keuze is gemaakt om zoveel mogelijk recente bronnen toe te passen, aangezien er anno 2016 andere regels zijn met betrekking tot schoolverlating dan voorgaande jaren. Daarnaast werd de afgelopen jaren anders gekeken naar de integratie van Somaliërs in Nederland ten opzichte van de periode dat deze doelgroep net in Nederland kwam wonen. Tijdens het gehele onderzoek is hier met een kritische blik naar gekeken.

Risico's met betrekking tot de interviews waren onder andere het bereiken van de Somalische jongens. Dit verliep zeer moeizaam. Er zijn veel lijnen uitgezet, maar het heeft niet veel opgeleverd. Uiteindelijk is in overleg met een middelbare school afgesproken dat er twee Somalische jongens schriftelijk geïnterviewd zouden worden. Hierbij was er echter sprake van non-respons en uiteindelijk weerstand, wat ook een risico vormt bij deze onderzoeksmethode. Verder is er voor gekozen om de interviews met de Somalische moeders en jongeren als onderzoekers samen af te nemen.

Mede door de taal was dit prettig, omdat wij elkaar als onderzoekers konden aanvullen als de vraag niet goed overkwam bij de respondent. Alle interviews zijn met een mobiele telefoon en professionele audioapparatuur opgenomen. Het risico bestond dat niet iedereen hiermee akkoord ging. De maatregel die wij hiervoor achter de hand hadden, was het maken van een schriftelijke samenvatting van de interviews om hier vervolgens akkoord voor te vragen aan de respondent. Vanwege de privacy van de respondenten is er voor gekozen om alle personen te anonimiseren.

Risico's met betrekking tot het Delphi-onderzoek waren de non-respons van organisaties/instellingen. Er moest soms lang gewacht worden op reactie en regelmatig gebeld/gemailed worden om toch reactie te ontvangen. Hierdoor is bepaalde informatie later verkregen dan gepland. Dit moest vervolgens op een later tijdstip nog worden toegevoegd aan de resultaten.

1.4 Doelstelling, doelgroep en resultaten

1.4.1 Doelstellingen

Dit onderzoek wil bijdragen aan het doel van **preventie* zoals opgesteld in het preventieplan van het CJG Veenendaal. Het doel luidt als volgt: *“De zelfredzaamheid van jongeren en opvoeder(s) versterken”* (CJG Veenendaal, 2015, P.6). Dit om hiermee de groei van de vraag om zwaardere zorg terug te dringen. Daarnaast wil dit onderzoek specifiek bijdragen aan de ambitie omtrent het speerpunt waar het onderzoek aan gekoppeld is. Deze ambitie luidt als volgt: *“Het verbeteren van de integratie en het adequaat laten verlopen van de ontwikkeling van betrokken kinderen/jongeren”* (CJG Veenendaal, 2015, P.21). Hieronder volgen de drie doelstellingen van het onderzoek:

Doelstelling 1: Aan het einde van het onderzoek, medio mei 2016, is er door middel van literatuuronderzoek en bestaande gegevens, gehouden interviews met betrokkenen en opinies van experts (Delphi-onderzoek) onderzocht wat de gedragskenmerken van Somalische jongeren tussen de 12-17 jaar en hun ouders in Veenendaal zijn. Tevens is er inzicht verkregen in de aanloopfase naar vroegtijdige schoolverlating onder deze doelgroep jongeren.

Bovenstaand doel is gerealiseerd met behulp van alle beoogde onderzoeksmethoden. Er is inzicht verkregen in de gedragskenmerken van de jongeren en hun ouders en tevens is er meer bekend over de signalen en risico's (vallend onder de aanloopfase) rondom vroegtijdige schoolverlating bij deze doelgroep (zie verder in hoofdstuk 2 en 3 van dit onderzoek)

Doelstelling 2: Aan het einde van het onderzoek, medio mei 2016, is er door middel van literatuuronderzoek en bestaande gegevens, gehouden interviews met betrokkenen en opinies van experts (Delphi-onderzoek) onderzocht of Somalische jongeren tussen de 12-17 jaar in Veenendaal behoefte hebben aan ondersteuning met betrekking tot vroegtijdige schoolverlating en hoe deze behoefte er concreet uit ziet.

Bovenstaande doelstelling is ook gerealiseerd met behulp van de beoogde onderzoeksmethoden. Het is duidelijk naar voren gekomen dat de jongeren wel degelijk behoefte hebben aan extra ondersteuning (zie verder in hoofdstuk 4 van dit onderzoek). Een kanttekening bij deze doelstelling is dat er geen zichtbare, uitgesproken behoeften van de Somalische jongens zijn meegenomen in de uitwerking van de resultaten.

Doelstelling 3: Aan het einde van het onderzoek, medio mei 2016, zijn er op basis van de onderzoeksresultaten aanbevelingen geschreven voor het CJG Veenendaal. Deze zullen hebben bijgedragen aan het realiseren van één van de punten uit het preventieplan van de organisatie namelijk: *“Jongeren die geen (start)-kwalificatie voor de arbeidsmarkt (dreigen te) halen een positieve impuls en aandacht geven, waardoor zij het de moeite waard zullen vinden zich in te zetten voor hun toekomst.”* Dit onderzoek heeft hiermee het CJG Veenendaal geholpen de kans te verkleinen dat Somalische jongeren in de beoogde leeftijdscategorie niet volwaardig zullen deelnemen aan de maatschappij en eventueel afglijden naar bijvoorbeeld de criminaliteit. (CJG Veenendaal, 2015, P.12)

De laatste doelstelling is ook gerealiseerd. Naar aanleiding van de gesprekken met respondenten en het literatuuronderzoek zijn de behoeften van de jongeren zichtbaar geworden en konden er concrete aanbevelingen voor de organisatie worden geschreven (zie verder in hoofdstuk 5, paragraaf 5.2 van dit onderzoek)

1.4.2 Doelgroep

De resultaten van dit onderzoek zijn bestemd voor het CJG Veenendaal, zoals mondeling is afgesproken en door middel van een schriftelijk contract is overeengekomen. In overleg met het CJG Veenendaal kan dit product ook overgedragen worden aan externen.

1.4.3 Eindproduct

Dit eindproduct bestaat uit het onderzoeksverslag met resultaten (beantwoording deelvragen) en conclusies (beantwoording hoofdvraag) *“Uit de onderzoeksresultaten volgen dan de aanbevelingen voor de uitvoeringspraktijk, waarop de opdrachtgever toekomstig beleid kan baseren”* (Baarda et al., 2013, P.25)

Hoofdstuk 2- Gedragskenmerken van Somalische jongeren en hun ouders

Deelvraag1: Wat zijn gedragskenmerken van Somalische jongeren tussen de 12-17 jaar en hun ouders in Veenendaal?

Inleiding

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de resultaten vanuit het literatuuronderzoek, de interviews met verschillende respondenten en de opinies van experts, als het gaat om typerende gedragskenmerken van Somalische jongeren en hun ouders. In de beantwoording van deze deelvraag zal er als het gaat om 'de jongeren' onderscheid gemaakt worden tussen de gedragskenmerken van de verschillende seksen, omdat uit dit onderzoek is gebleken dat de verschillen hiertussen relevant zijn. Naast de gedragskenmerken, zal ook worden ingegaan op de vrijetijdsbesteding van de jongeren. De resultaten in dit hoofdstuk zullen worden beantwoord aan de hand van de zes aspecten van het UI-model van Korthagen: Omgeving, gedrag, vaardigheden, overtuigingen, identiteit en zingeving.

2.1 Omgeving, gedrag en vaardigheden van de jongeren

2.1.1 Kenmerkend gedrag Somalische meisjes

Als het gaat om zichtbaar gedrag van Somalische jongeren, lijkt er sprake te zijn van significante verschillen tussen de twee seksen. Kijkend naar de meisjes kunnen we op basis van de resultaten van dit onderzoek spreken van gehoorzaam gedrag (4.16.3, 4.33.5). Dit laat zich met name zien in een behulpzame houding als het gaat om ondersteunde taken binnen het gezin, bijvoorbeeld zorgen voor het huishouden en de opvoeding van jongere broertjes en zusjes. Dit komt onder andere naar voren in de interviews met respondenten, zoals in het gesprek met het schoolmaatschappelijk werk (4.16.3) en één van de Somalische meisjes dat aangeeft dat het in hun cultuur normaal is dat de meisjes alles moeten doen thuis, maar dat zij dit eigenlijk oneerlijk vindt ten opzichte van de jongens die dat niet hoeven (6.20.6).

De literatuur bevestigt dat *“de meisjes gezien worden als de rechterhand van hun moeder en dat er in de thuissituatie veel op hen geleund wordt”*, waardoor meisjes in hun gedrag vaak ook sneller volwassen lijken te zijn (6.17.5) (Broekhuizen et al., 2015, P.15). Binnen de Somalische cultuur is dit vanzelfsprekend en wordt deze behulpzaamheid van hen verwacht (5.23.4) (Van der Meer & Rintjema, 2010).

Schoolmaatschappelijk werker over Somalisch meisje: *“Thuis ook ontzettend lief, behulpzaam noem maar op gewoon. Ze was vaak, wat ook verwacht wordt ook in allochtone gezinnen hè; behulpzaam, netjes, schoon. 4.16.3”*

Ook in de schoolomgeving laten Somalische meisjes gehoorzaam gedrag zien (5.26.5, 1.1.3). Zo geeft één oudere Somalische zus aan dat haar jongere zusje erg leergierig is en zich hard inzet voor school (1.1.3) en zeggen docenten dat de meisjes serieus zijn in hun werk en hun huiswerk prima op orde hebben (5.26.6). Daarnaast wordt dit gedrag bevestigd door een expert van de Internationale schakelklassen te Utrecht die spreekt over termen als behulpzaamheid, betrokkenheid en wilskracht (zie bijlage 6). De literatuur zegt eveneens dat meisjes in de Somalische gemeenschap beter presteren (Van der Meer & Rintjema, 2010).

Bovendien komt in de resultaten vanuit de interviews met respondenten komt naar voren dat de Somalische meisjes in hun gedrag de typische Somalische cultuur met zich mee dragen. Dit uit zich met name in de felheid tijdens gesprekken en het elkaar sterk willen overtuigen (2.9.3, 5.18.3/4). Eerder onderzoek heeft aangetoond dat Somalische meisjes verbaal sterk zijn en sneller zaken bespreekbaar maken (Broekhuizen et al., 2015).

De literatuur zegt dat dit vanuit de collectivistische cultuur waarin de jongeren opgroeien verband kan houden met het feit dat de 'de groep' belangrijker wordt geacht dan het 'individu'. (Zimbardo, Johnson & McCan, 2009) Het behagen van de eigen groep is belangrijk binnen de Somalische cultuur.

Docent over Somalische meisjes: *"De meiden begeven zich eigenlijk op een heel ander pad, worden veel korter gehouden door thuis, veel minder straatcultuur nemen zij met zich mee. Maar ze nemen wel de typische Somalische cultuur met zich mee. Als zij met elkaar zitten te babbelen gaat dat op hoog volume. Ze proberen elkaar sterk te overtuigen. Dus het wordt schreeuwerig waarbij de mensen die de cultuur niet goed kennen al vrij snel een beeld hebben van ow dat zijn een schreeuwerige dames, zeg maar. Ze zijn fel."* 5.18.3/4

2.1.2 Kenmerkend gedrag Somalische jongens

Over het gedrag van Somalische jongens in de thuisomgeving komt in de resultaten niet veel naar voren, ze lijken niet zichtbaar aanwezig te zijn in de thuissituatie. Volgens meerdere respondenten, waaronder Somalische moeders en docenten zijn zij hoofdzakelijk buiten te vinden (1.30.8, 3.13.3). Daarnaast laten de jongens vaker superioriteitsgedrag zien, wat naar voren komt in de interviews. Bijvoorbeeld dat Somalische jongens zich vaak denigrerend opstellen naar de meisjes van hun cultuur, aldus de leerplichtambtenaar van Veenendaal (2.20.5). Docenten geven aan dat de jongens veelal bazig gedrag vertonen (5.5.2). Dit gedrag laat zich zowel zien in de thuis-als in de schoolomgeving en gaat gepaard met het 'hanggedrag' en het leven in een straatcultuur waar respondenten ook over spreken (3.13.3, 5.10.2).

Somalische moeder over zoon: *"Ja ik, stoppe mij zoon ja. Niet blij. Is bijna elke dag buiten. Alleen spele buiten, blij. 1.30.8"*

Docent over Somalische jongen: *"Heel druk doen, baasje uithangen, mensen uitdagen, kijken hoever je kunt gaan. 5.5.2"*

De literatuur verklaart de afwezigheid van Somalische jongens in de thuissituatie, door het cultuurfenomeen dat er van jongens niet verwacht wordt dat zij net als meisjes verantwoordelijkheid dragen voor de zorg binnen het gezin. Zij worden daarin vrij gelaten, terwijl meisjes meer beschermend worden opgevoed (Broekhuizen et al., 2015) (Van der Meer & Rintjema, 2010). Het superioriteitsgedrag bij Somalische jongens kan, zoals gebleken is uit eerder onderzoek, een uiting zijn van *"voedingsbodems als (ervaren) discriminatie, achterstelling en gezinsproblematiek"* (Gielen, Van Wonderen & Hermens, 2012) (Broekhuizen et al., 2015, P.8). Echter kan dit volgens de literatuur ook te maken hebben met het 'macho-masculien' repertoire wat onder andere zorgt voor bescherming tegen de aantasting van de eigen 'eer' en het overleven in groepen. Het is als het ware een masker om de eigen status omhoog te houden, door middel van dominantie (El Hadioui, 2011).

Tevens lijken Somalische jongens zich zichtbaar vaker te uiten in agressief- en/of gewelddadig gedrag (Moors et al., 2009) (Broekhuizen et al., 2015). Dit komt meerdere malen terug in de antwoorden van de interviews met respondenten (4.21.3/4, 5.4.1/2). Tevens wordt het ook benoemd door een beleidsmedewerker van de politieke partij Leefbaar Rotterdam die onderzoek doet naar de integratie van Somaliërs in hun regio. Hij benoemt dat van de huidige criminaliteitsstatistieken onder Somalische jongeren in meer dan 20% van de gevallen sprake is van geweld tegen personen en dat dit de hoogste score is van alle onderzochte minderheidsgroepen (zie bijlage 5).

Hetgeen volgens de literatuur verband kan houden met dit gewelddadige gedrag van Somalische jongens, is het ontbreken van een vaderfiguur (zie ook hoofdstuk 3), maar ook het missen van warme betrekkingen binnen het gezin (Van den Brink, 2001). Uit eerder onderzoek is, als het gaat om het betrekkingniveau, gebleken dat vooral de Somalische meisjes in de gaten worden gehouden en beschermend worden opgevoed door Somalische ouders, omdat zij als kwetsbaarder worden gezien dan jongens (van der Meer & Rintjema, 2010).

In het interview met het schoolmaatschappelijk werk kwam naar voren dat het gewelddadige gedrag van Somalische jongens in sommige gevallen mogelijk verband houdt met traumatische ervaringen vanuit het land van oorsprong (4.21.3/4) en dat er sprake lijkt te zijn van posttraumatische stressklachten (4.24.4). Dit is ook in eerdere onderzoeken aangetoond. Zo komt in onderzoek van het Verwey-Jonker instituut het volgende naar voren:

“Als ze echt iets traumatisch hebben meegemaakt, dan zorgt dat voor veel boosheid. Ze kunnen het gevoel hebben dat ze gediscrimineerd werden in Somalië. Als dat hier ook gebeurt, kan dat een trigger zijn voor een gevoel van haat. Het gevoel van niet welkom zijn, er niet bij horen kan een link leggen met het trauma.” (Broekhuizen et al., 2015, P.6)

De literatuur spreekt daarbij over een fase van hyperactivering bij posttraumatische stress. Hierin komt onder andere “de prikkelbaarheid en het onberekenbare gedrag van getraumatiseerde mannen” naar voren (Herman, 1999, P. 55).

Verder spreken respondenten er over dat de Somalische jongens vaak ‘introvert’ zijn als het gaat om hun gedachten en gevoelens (4.32.5, 6.19.5). De literatuur zegt het volgende over introverte personen: *“Binnenvetters, ze hebben weinig drang zich te uiten”* (Angenent, 2004, P. 60). De psychologische literatuur spreekt ook over een verband tussen ‘emotie’ en ‘agressie’ in de amygdala (Zimbardo et al., 2009). Het niet op een gezonde manier kunnen uiten van emoties, kan er toe leiden dat frustraties worden opgekropt en uiteindelijk door middel van fysiek geweld worden geuit.

2.1.3 Respectvolle houding in verhouding tot gedrag

Naast het eerder benoemde gewelddadige gedrag van Somalische jongens wat een uiting lijkt te zijn van meerdere factoren, laat onderstaand fragment (4.21.3/4) zien dat Somalische jongeren naar de buitenwereld over het algemeen een ‘respectvolle houding’ laten zien. Een van de Somalische meisjes benoemt in een interview; dat je respect moet hebben voor jezelf en iedereen (6.18.5) en professionals zien dit dus ook terug (4.1.1). Dit hebben de jongeren vanuit huis en vanuit hun cultuur meegekregen, zeggen de Somalische moeders (1.63.16).

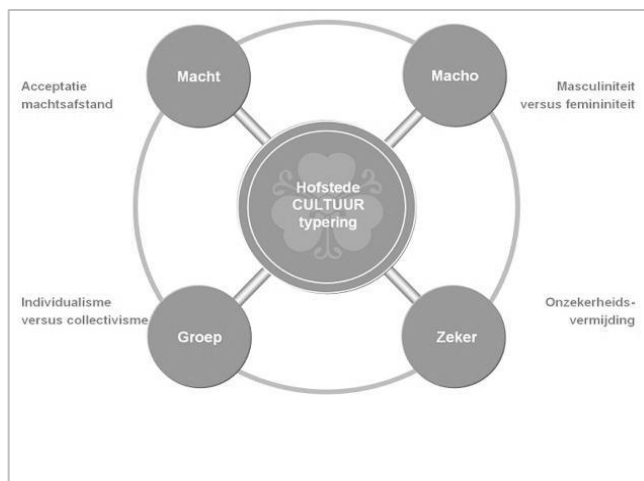
Schoolmaatschappelijk werker over Somalische jongen: *“Hij heeft dus gezien dat zijn vader werd doodgeschoten, dus die had een waarschijnlijk traumatische ervaring opgedaan. Die was gewelddadig zeg maar. Ontzettend lieve jongen, ongelofelijk Dat was zo bijzonder, ook weer hè heel veel respect heel.. maar op het moment dat er iets gezegd werd over zijn vader of zijn moeder dan ging die helemaal door het lint”* 4.21.3/4

De ‘respectvolle houding’ van de jongens verhoudt zich volgens de literatuur als volgt tegenover het gewelddadige gedrag dat zij laten zien: de begrippen respect en eer betekenen in een straat cultuur niet zozeer zoals wij dit in Nederland kennen dat je iemand met ‘eerbied’ behandelt, maar als het ware dat de persoon zelf niet gekwetst mag worden (El Hadioui, 2011).

2.1.4 Genderspecifieke verschillen

Verder kan op basis van de uitkomsten van het onderzoek als het gaat om het gedrag van de jongeren worden geconcludeerd dat er over het algemeen toch significante verschillen zijn tussen het gedrag van Somalische meisjes- en jongens. Kijkend door de bril van Geert Hofstede kan dit verschil in gedrag verklaard worden aan de hand van de culturele dimensie; **masculiniteit versus femininiteit*. Vanuit zijn kijk op dit gedrag kan worden gezegd dat de Somalische cultuur en samenleving als masculien kan worden gezien (Beenhakker, 2011).

Een masculiene cultuur heeft duidelijke verschillen in de sekserollen. Er wordt van de vrouwen verwacht dat zij bescheiden zijn en zich richten op de kwaliteit van het bestaan. Dit past bij het behulpzame, zorgende gedrag dat Somalische meisjes binnen het gezin laten zien. In een van de interviews met de Somalische meisjes kwam duidelijk de houding naar voren die Hofstede beschrijft namelijk dat er van vrouwen verwacht wordt dat zij zich richten op de kwaliteit van het bestaan (6.18.5).

Somalisch meisje: *“Je moet respect hebben voor iedereen, respect voor jezelf, heel veel dingen ja. Je moet, zoals een boompje zijn. Die geeft aan iedereen haar schaduw. En ik geloof dat alles heeft gemaakt voor een doel, goede doel en alles is goed, maar de mensen maken het slecht 6.18.5”.*

Figuur 3- Hofstede cultuur model (Management Platform, 2014)

Daarentegen wordt er van mannen verwacht dat zij assertief zijn en zich richten op materieel succes, wat past bij hoe de jongens zich gedragen (Beenhakker, 2011). Verder is het typerend voor een masculiene cultuur dat jongens hard zijn en de meisjes juist gevoeliger (Hofstede, 2005). Dit wordt bevestigd door meerdere respondenten (4.32.5, 6.19.5).

Vrouwelijkheidscoderingen	Mannelijkheidscoderingen
1. Vrouwen moeten rekening houden met behoeften en wensen van anderen.	1. Het hebben van een betaalde baan is het belangrijkste in het leven van een man.
2. Vrouwen zijn primair verantwoordelijk voor de sfeer in huis, de kwaliteit van relaties, het huishouden en de opvoeding en zorg van kinderen.	2. Mannen zijn handelingsgericht en prestatiegericht.
3. Vrouwen zijn emotioneel en gevoelig.	3. Een man moet de kost verdienen voor zichzelf en voor degenen die van hem afhankelijk zijn.
4. Vrouwen moeten op de eerste plaats lief, aardig en zorgzaam zijn.	4. Mannen concurreren, als man moet je sneller, beter, sterker en efficiënter zijn dan andere mannen (en vrouwen natuurlijk).
5. Vrouwen moeten aandacht besteden aan hun uiterlijk en er aantrekkelijk uitzien (voldoen aan schoonheidsideaal).	5. Mannen zijn zelfstandig, onafhankelijk en kunnen alles alleen.
6. Vrouwen zijn onzelfstandig, afhankelijk en kwetsbaar.	6. Een man heeft geen hulp nodig.
7. Vrouwen zijn solidair met elkaar.	7. Mannen hebben zichzelf onder controle, zijn niet bang en huilen niet.
8. Vrouwen zoeken intimiteit in relaties in plaats van seks.	8. Mannen zijn agressief, weten zich echter te beheersen maar laten niet over zich heen lopen.
9. Een vrouw hoort kinderen te baren en voor haar kinderen te zorgen.	9. Een man dient degene die van hem afhankelijk zijn te beschermen.
10. Een vrouw mag hulp inroepen en steun vragen bij anderen.	10. Een echte man is geen slachtoffer.
11. Vrouwen zijn gericht op begrip, contact en verbinding.	11. Mannen ervaren intimiteit via seksualiteit.
12. Vrouwen mogen geen nee zeggen.	12. Een man moet seksueel presteren en voor nageslacht zorgen.

Naast het blikveld van de culturele dimensies van Hofstede worden de verschillende rolverwachtingen van mannen en vrouwen bevestigd vanuit de literatuur over seksspecifieke hulpverlening. Hierin worden coderingen voor mannen en vrouwen toegelicht. Zo is de belangrijkste mannelijkheids-codering: het hebben van een betaalde baan (zie figuur 3).

Figuur 4- Seksecoderingen uit reader gezinssociologie MWD 2016 (Dekker, 2002)

In het boek *Alledaagse Ongelijkheid over seksspecifieke hulpverlening* staat dat “*de kostwinnerspositie van mannen geïntegreerd is in hun zelfbeeld en dat jongens hier al op jonge leeftijd op worden voorbereid*” (Peeters, 2004, P.55). Huishoudelijke taken verrichten is daarentegen weer een vrouwelijkheidscodering (Peeters, 2004). Ook vanuit dit oogpunt kan het eerder benoemde gedrag van Somalische jongens en meisjes dus verklaard worden. Een mooi voorbeeld van de hierboven genoemde mannelijkheidscodering als het gaat om werk, is het hieronder genoemde citaat van een Somalische moeder in het groepsgesprek (1.43.10):

Somalische moeder over zoon: “Hij wil werk hij wil niet leren”. 1.43.10

2.1.5 Gedrag belicht vanuit de contextuele hulpverlening

Het gedrag van Somalische jongens en meisjes kan ook onderbouwd en bekeken worden het contextuele gedachtegoed. Ivan Böszörményi-Nagy bekeek de mens en zijn gedragingen niet los van zijn/haar context, maar als een wezen dat altijd door middel van een ‘band’ verbonden is en blijft aan belangrijke anderen in zijn omgeving. Het gedrag van de jongeren kan bekeken worden vanuit zijn 4e dimensie van de relationele ethiek, waarin gekeken wordt vanuit een meer-generatieperspectief (Onderwaater, 2013).

De verwachting van de Somalische ouders als het gaat om hun ‘dochters’ is dat zij zorg dragen voor het huishouden en de zorg voor jongere broertjes en zusjes (Van der Meer & Rintjema, 2010). Vanuit de relationele ethiek kan dit gezien worden als gedrag ten gevolge van **parentificatie*, waarin een kind langdurig een rol toegewezen krijgt die niet past bij zijn/haar leeftijd. De meisjes proberen door middel van dit loyale gedrag te voldoen aan de legaten die hen door de ouders zijn opgelegd en zij lijken in de balans van geven en nemen, waar Nagy over spreekt voortdurend bezig te zijn met ‘geven’ (Onderwaater, 2013). De jongens daarentegen zijn zoals eerder genoemd thuis minder zichtbaar, worden vrijer gelaten en minder beschermend opgevoed (Van der Meer & Rintjema, 2010). Tevens vertonen zij daarbuiten meer gewelddadig en superioriteitsgedrag ten opzichte van anderen (Moors et al., 2009). Vanuit het oogpunt van Nagy kan dit gedrag van de jongens verklaard worden aan de

hand van de begrippen **destructief recht* en **onschuldige derde*, waarin iemand die bepaalde erkenning in zijn/haar leven gemist heeft en daardoor zoveel rechten heeft opgebouwd, dat hij deze probeert terug te winnen door anderen onrecht aan te doen (Onderwaater, 2013). Bijvoorbeeld door zich denigrerend op te stellen of het plegen van geweld. (2.20.5, 4.23.4) Maar ook door in houding te blijven leunen op niet verworven rechten (6.20.6). Deze houding komt ook naar voren in eerder onderzoek van het Verwey-Jonker Instituut naar preventie als het gaat om radicalisering onder deze doelgroep:

“Er zijn Somalische jongeren die vinden dat Nederland niet voldoende heeft stil gestaan of stilstaat bij de problematiek van hun ouders. Zij vinden dat hun ouders aan hun lot zijn overgelaten, maar handelen daar niet naar. Ze zijn gefrustreerd en „een beetje boos“ hierover. Wel signaleren respondenten dat er Somalische jongeren zijn die mede door de ontbrekende ouderlijke steun een gemankeerde relatie met hun familie hebben. Hun „ouders hebben wel iets anders aan hun hoofd, de voeding is weg, er wordt geen binding met het verleden geboden, geen hulp“. Bij sommige jongeren uit zich dat in het afwijzen van Nederland, omdat Nederland hun ouders geen vaste bodem heeft gegeven. „Zij verliezen de binding met zichzelf, zij vragen zich af wie zij zijn. (Broekhuizen et al., 2015, P.50)”

2.1.6 Vrijtijdsbesteding van de jongeren

In dit onderzoek is er ook voor gekozen om aandacht te besteden aan wat de jongeren in het dagelijks leven bezig houdt aan hobby's en invulling van hun vrije tijd, door hier met respondenten over in gesprek te gaan. Het gedrag van de Somalische jongeren hangt heel nauw samen met hun vrijtijdsbesteding, zo is gebleken uit dit onderzoek.

Zowel Somalische jongens als meisjes besteden hun vrije tijd graag aan het investeren in horizontale relaties, bekeken vanuit de relationele ethiek (Onderwaater, 2013). Dit komt naar voren in meerdere interviews (6.7.2, 7.14.3) . De literatuur zegt dat dit volgens de verschillende ontwikkelingsstadia van de mens, een logische invulling is van de vrije tijd. Hierin verschillen zij niet van autochtone jongeren. De jongeren zitten, gezien vanuit de acht levensfasen van psychoanalyticus Erik Erikson, in de fase van identiteit versus identiteitsverwarring , anders genaamd de adolescentie. In deze fase spelen leeftijdsgenoten een belangrijke rol voor het kind, met name de mening en waardering van vrienden (Crone, 2008). Deze vrijtijdsbesteding past bij het proces van identiteitsontwikkeling waar de jongeren in zitten en bij het ontwikkelen van hun 'Self-identity' waar Giddens over spreekt (Giddens, 1991)

Somalisch meisje: *“Om met mijn vriendinnen naar de winkels te gaan of gewoon naar het park te gaan en allerlei spelletjes te spelen en ik zit op karate en ik vind dat heel erg leuk dus daar ga ik soms als ik vrij ben en ook gewoon tijd over heb dan ga ik naar de fitnesszaal ga ik samen met vriendinnen, dan ga ik trucjes uitproberen en dat soort dingen 7.14.3”.*

Daarbij komt het in de interviews naar voren dat de Somalische jongeren vaker vrienden opzoeken uit hun eigen allochtone culturen (4.39.6, 5.18.3/4). Figuur 5 op de volgende pagina komt uit een rapport van het Sociaal en Cultureel Planbureau, een onderzoek naar de integratie van vluchtelinggroepen in Nederland en laat duidelijk zien dat met name Somaliërs meer contact hebben met leden van hun eigen groep, ten opzichte van andere etnische groepen (Dourleijn & Dagevos, 2011).

Schoolmaatschappelijk werker over Somalische jongen: *“Ik weet van die jongen die getraumatiseerd is die zijn vader heeft doodgeschoten zien worden die zocht zeg maar wel jongens met een donkere huidskleur, Antilliaanse vrienden etc. maar niet specifiek Somalische 4.39.6”*

Tabel 5.3

Etnische signatuur van vrijetijdscontacten, naar etnische herkomst, 2009 (in procenten)

	meer contact met leden eigen groep	evenveel contact met leden eigen groep als met autochtone Nederlanders	meer contact met autochtone Nederlanders
Afghaans	32	29	39
Iraaks	35	29	36
Iraans	27	28	45
Somalisch	41	32	27

Bron: SCP (SING'og), tabel 8.4

Figuur 5- Etnische signatuur van vrijetijdscontacten, naar etnische herkomst, 2009 (in procenten) (Dourleijn & Dagevos, 2011)

Kijkend naar de vrijetijdsbesteding van de Somalische meisjes kan gezegd worden dat dit nauw samenhangt met het gehoorzame, bescheiden gedrag dat zij binnen het gezin laten zien, zoals eerder beschreven in deze deelvraag. De meisjes houden zich volgens respondenten met name bezig met activiteiten als koken (7.16.3), schoonmaken (4.37.6) en huiswerk maken (7.32.6/7). Ook in hun vrijetijdsbesteding komt de zorgende houding weer terug. Daarnaast geven zowel de Somalische moeders als ook de jongeren in het interview aan dat zowel jongens als meisjes graag aan krachtsport doen (1.17.6, 7.14.3). Een van de jongeren gaf aan als motivatie voor 'karate' dat zij dit mede doet, omdat zij haar boosheid hier goed in kwijt kan (7.15.3).

Somalisch meisje: *“omdat je dan je hebt respect voor degene waarmee je vecht, maar niet echt vechten en dat je ook soms als je net je dag niet hebt gehad dat je ook je boosheid, niet je boosheid maar ik weet niet hoe je dat moet uitleggen maar dat je soms een beetje uitlaten dus dan kun je gewoon slaan tegen een boksbal en dan is het eigenlijk weer over 7.15.3”.*

Een artikel uit het tijdschrift sportgericht van het Nederlands instituut voor Vechtsport- en maatschappij (NIVM), geeft aan dat er onderzoek is gedaan naar gedragsverandering door de beoefening van vechtsport en dat hier succesvolle praktijkervaringen uit zijn gekomen. Vechtsport blijkt voor jongeren een goed pedagogisch instrument, met name als het gaat om agressieregulatie en weerbaarheid (Bosch, 2011). Opvallend is dan ook dat vechtsport als vrijetijdsbesteding in combinatie met het kunnen uiten en loslaten van boosheid terug komt in de interviews.

In de interviews is naar voren gekomen dat de Somalische jongens hun vrije tijd vooral invullen met buiten zijn en hangen (1.18.6, 3.13.3). Daarnaast ook veel met voetballen (3.13.3, 5.10.2), waar de jongens vaak erg goed in blijken te zijn (5.12.3).

Docent over Somalische jongen: *“Ik denk een groot deel gewoon met vrienden buiten rond hangt. Tot dat het een keer tijd is om naar huis te gaan. Ik denk dat die jongens die ik ken dat die in elk geval na schooltijd lang op school blijven hangen. Dat is één en twee dat ze thuis in de buurt en vaak komen ze uit een buurt waar heel veel allochtonen wonen he dat ze vaak op straat zijn, voetballen en dergelijke en dan thuis minder tijd hebben voor hun huiswerk 3.13.3.”*

In het verleden (1999) is er door het Verwey-Jonker instituut onderzoek gedaan naar de vrijetijdsbesteding van jonge vluchtelingen, waaronder ook Somalische vluchtelingen.

In dit onderzoek zijn door respondenten meerdere activiteiten aangegeven als het gaat om de

Activiteiten	Sekse		Leeftijd		Totaal %
	Jongens	meisjes	6-12 jr.	12-16 jr.	
Binnenshuis					
TV/video kijken	97	100	98	99	98
Lezen	82	*89	88	81	85
Helpen in huis	76	*88	77	*88	82
Spelletjes doen	78	74	*92	59	76
Muziek luisteren	73	80	70	*85	76
Knutselen e.d.	67	73	*85	49	70
Spelen met/	60	59	*69	51	60
Zorgen voor broer(s) en/of zus(sen)					
Buitenshuis					
Naar de stad/winkelen	85	91	*83	93	87
Fietsen	*88	78	84	84	84
Buiten spelen (op straat/in speeltuin)	*76	62	83	60	71
Familiebezoek	68	68	71	71	68
Naar zwembad/strand	67	67	58	49	67
Park/kinder-Boerderij/bos	52	63	*67	42	56
Sporten op straat	*53	34	58	49	55

*Significant bij p. < ,05

invulling van hun vrije tijd, zoals te zien in figuur 4. Een deel van deze activiteiten komen overeen met wat in dit onderzoek naar voren is gekomen, waaronder het helpen in huis en het zorgen voor broers/zussen bij de meisjes en het buiten spelen en sporten op straat bij de jongens. Activiteiten die niet zozeer meer van toepassing lijken te zijn, zijn onder andere familiebezoeken, fietsen en naar het bos gaan (Kruiswijk, 1999).

Figuur 6- Activiteiten in ongeorganiseerd verband, uitgesplitst naar sekse en leeftijd (%).

Verwey Jonker Instituut (Kruiswijk, 1999)

2.2 Overtuigingen, identiteit en zingeving van de jongeren

2.2.1 Gedrag door zoektocht naar identiteit

In de resultaten van dit onderzoek komt naar voren dat de Somalische jongeren in een zoekend proces van hun eigen identiteitsontwikkeling zitten. Vanuit de contextuele therapie hangt dit proces samen met het begrip 'loyaliteit'. Indien de jongeren er voor kiezen om hun eigen weg te kiezen in de westerse samenleving, betekent dit al snel dat zij deloyaal worden aan de oorspronkelijke cultuur, wat ook de nodige schuldgevoelens met zich mee kan brengen (Onderwaater, 2013). Er is dan sprake van een loyaliteitsconflict. Dit zou kunnen verklaren waarom veel Somalische jongeren nog weinig dromen hebben over hun eigen toekomst (6.23.6) en niet goed durven uitkomen voor hun eigen standpunten (7.3.1, 7.6.2) zoals respondenten benoemen.

Tevens is gebleken dat zowel jongens als meisjes specifiek gedrag laten zien als het gaat om hun 'identiteitsontwikkeling'. Uit interviews met respondenten komt naar voren dat zowel Somalische jongens als meisjes experimenterend en grensoverschrijdend gedrag vertonen (6.3.1, 6.6.2) en dat dit volgens hen te maken heeft met het opgroeien in twee culturen. Een van de respondenten benoemde dat de jongeren op twee sporen lijken te lopen als het gaat om 'cultuur' (5.4.1/2) en ook de leerplichtambtenaar benoemt dat jongeren niet weten welke kant zij op moeten en welke hand zij moeten grijpen door hun dubieuze positie (2.15.4). Dit gedrag uit zich bij jongens met name in bazig gedrag (4.32.5, 5.5.2) en bij meisjes met name in het opzoeken van uitdagende activiteiten en het creëren van een duidelijke eigen mening (6.6.2, 7.4.2)

Docent over Somalische jongeren: *"Dus wat zie je hier krijgen ze wat meer vrijheid, thuis is toch meer de cultuur van straffen en dat is hier niet, hier is meer de sfeer van stimuleren en ze lopen dan op twee sporen dan een beetje. En dat uit zich hier bij veel Somalische jongens grensoverschrijdend gedrag gaan vertonen. 5.4.1/2"*

De literatuur zegt dat het tussen twee culturen inleven, kan zorgen voor gevoelens als ‘er niet bij horen’. Dit komt doordat de jongeren thuis met Somalische normen en waarden en daar buiten met westerse normen en waarden te maken krijgen (Broekhuizen et al., 2015). In de bijlagen van het preventieplan van het CJG Veenendaal stond als ‘signaal’ vanuit Youth for Christ dat de jongeren uit Somalië in Veenendaal soms als bedreigend worden gezien door andere bevolkingsgroepen en dat zij zichzelf vaak buitengesloten en niet begrepen voelen (CJG Veenendaal, 2015). Er lijkt sprake van een gevoel van sociale uitsluiting.

Volgens Werdmölder is dit een psychologisch gevolg van ‘het verinnerlijkt cultuurconflict’ door de dagelijkse botsingen die de jongeren tussen de verschillende culturen ervaren (Werdmölder, 2005). Bauman zou de jongeren vanuit zijn oogpunt eerder plaatsen onder de categorie: ‘Wasted lives’, ook wel menselijk afval (Bauman, 2004). In zijn ogen worden vluchtelingen zoals Somaliërs gezien als mensen die zijn uitgesloten in hun eigen samenleving, en er als het ware niet meer bij horen.

“The second group identified by Bauman as human waste are refugees. These are people who have been excluded from their own societies and have become excess population, and therefore human waste, as by-products of globalization” (Beacroft, 2004, P.4)

Schoolmaatschappelijk werker over Somalische jongen: *“Ze vonden hem ook raar in de klas hoor. Hij sloot zich af voor anderen en hij deed gewoon rare dingen 4.26.5”*

Als we kijken naar het zoekende, experimenterende gedrag dat de Somalische jongeren laten zien, levende tussen zowel de Somalische als de Nederlandse cultuur, wordt er vanuit de literatuur gezegd dat er bij deze jongeren sprake is van een proces van individualisering, waarin met toenemende mate ‘de eigen autonomie’ van de jongere centraal staat te midden van zijn/haar eigen culturele groep (Van Hoof & Van Ruyssevelt, 2004). Dit sluit aan bij wat Anthony Giddens beschrijft als het gaat om het ontwikkelen van een persoonlijke en sociale ‘Self-identity’ in een laatmoderne, westerse samenleving. In zijn boek *Modernity and Self-Identity* is het volgende citaat te vinden: *“Perhaps you feel angry that life is passing you by and you haven’t accomplished all those great things you had hoped to do.”* (Giddens, 1991, P.70) .

Hierin beschrijft hij dat je wellicht boos kunt zijn dat het leven aan je voorbij gaat, terwijl je niet alle mooie dingen hebt ontwikkeld die je hoopte. Dit komt ook terug in de interviews met de Somalische meisjes, waarin één van de meisjes aangeeft dat haar leven niet lang genoeg is voor alles wat zij nog zou willen doen (6.4.1). Het andere Somalische meisje trekt zich niets aan van de Somalische jongens die de baas over haar willen spelen, omdat ze vindt dat ze haar eigen leven leeft en leidt (7.28.6), wat past bij het proces van identiteitsontwikkeling en vragen als *“what to do, how to act and who to be”* zoals Giddens deze beschrijft (Giddens, 1991, P.70).

Somalisch meisje: *“Ik wil mijn wereld maken. Dus ja, ik vind de hele leven is niet mijn genoeg wat ik wil doen.” 6.4.1*

2.3 Gedrag en vaardigheden van de ouders

2.3.1 Gedrag van Somalische ouders

Naast het gedrag dat de jongeren laten zien, zijn er in de interviews met respondenten ook enkele gedragskenmerken van de Somalische ouders naar voren gekomen die van belang zijn voor dit onderzoek. Allereerst wordt er door meerdere respondenten benoemd dat Somalische ouders op meerdere gebieden weinig interesse lijken te tonen in hun kinderen. Dit lijkt hoofdzakelijk te komen door 'onkunde en onmacht' (3.32.5, 6.13.3, 7.37.8). Een Somalisch meisje zegt in het interview dat ouders denken dat hun kinderen het zelf wel kunnen (7.38.8) en weer een ander geeft aan dat haar moeder helemaal geen interesse in haar lijkt te hebben (6.13.3).

Somalisch meisje: *"Nee, mij moeder niet. Zij heeft geen interesse hierin in mij leren of in mij dromen of wat ik wil in toekomst zijn. 6.13.3"*

Vanuit eerder onderzoek wordt benoemd dat deze vaak onwetende houding van de ouders richting hun kinderen verband kan houden met het feit dat ouders het als lastig ervaren dat de huidige generatie kinderen lijkt te vreemden van de Somalische cultuur- ook wel de generatiekloof- en dat zij hierdoor handelingsverlegenheid ervaren als het gaat om de opvoeding van hun kinderen in twee culturen (Broekhuizen et al., 2015). Bij de ouders ontbreekt vaak een belangrijk stuk kennis over het opgroeien in een westerse samenleving, wat duidt op de moeizame integratie van deze doelgroep. Dit stuk missende kennis wordt door meerdere respondenten benoemd (2.13.3, 5.4.1/2). Deze houding van Somalische ouders richting hun kinderen lijkt in eerste instantie 'ongeïnteresseerd', echter is de onderliggende oorzaak dus vaak de 'onwetendheid' op veel gebieden. Over deze onwetendheid wordt verder geschreven in hoofdstuk 3, aangezien dit ook valt onder mogelijke risico's met betrekking tot schoolverlating.

Docent over Somalische ouders: *"Wat we zien is dat de ouders bijvoorbeeld niet zo zeer zicht hebben op wat nou het leven is van een brugklasser hè van een 12 of 13 jarige. De ouders zelf woonden toen nog vaak in Somalië, hebben te weinig kennis van de Nederlandse maatschappij om ook alle verleidingen te herkennen. 5.4.1/2"*

Iets wat zowel in dit onderzoek als in onderzoeken uit het verleden naar voren is gekomen, is dat er binnen de Somalische cultuur moeite wordt ervaren met onzekerheden. Dat uit zich bij ouders met name in het vertonen van vluchtgedrag, bijvoorbeeld verhuizen naar Engeland (Heelsum, 2011). Zo spreken respondenten over het vluchten naar Engeland bij gebrek aan banen (7.42.9), maar juist ook door bemoeienis en problemen als het gaat om de kinderen (2.7.3).

Leerplichtambtenaar over Somalische ouders: *"En de andere dat is ook een Somalisch gezin. Dat is moeder alleen met drie dochters en het ging niet goed met de eerste; de oudste dochter en de moeder begon gelijk problemen te zien komen, vanwege dat de tweede begint ook problemen te geven en toen heeft zij gewoon zo een besluit genomen en de kinderen in een keer meegenomen naar Engeland 2.7.3."*

Het gedrag dat deels verband houdt met het hiervoor genoemde vluchtgedrag naar Engeland en wat naar voren komt in de interviews met respondenten, is het afwezige gedrag van vaders binnen de Somalische gezinnen. Die blijken veelal in Engeland te wonen. Er wordt onder andere benoemd dat vaders buiten beeld zijn (2.19.5, 4.19.3) en dat er hoofdzakelijk sprake is van éé noudergezinnen met enkel de moeder als opvoeder (4.18.3).

De literatuur zegt hierover dat Somaliërs in Engeland meer kans zouden hebben op goede carrièremogelijkheden dan in Nederland en mede daarom verhuizen (Heelsum, 2011). Dit gedrag past bij de Somalische cultuur als we kijken naar de piramide van de hiërarchie van menselijke behoeften, aangezien zowel 'eer' als het hebben van 'een goede naam' bovenaan bij de eerste behoeften staan (Pinto, 2004). Hofstede belicht dit gedrag vanuit zijn culturele dimensie 'feminiteit en masculiniteit', door het feit dat binnen een masculiene cultuur de mannen zich richten op materieel succes (Hofstede, 2005). Tevens kan dit gedrag van de Somalische vaders ook verklaard worden aan de hand van de mannelijkheids coderingen, zoals beschreven en te zien in figuur 4 bij het gedrag van de jongeren (Peeters, 2004).

Schoolmaatschappelijk werker over Somalische gezinnen: *“En wat mij heel erg opvalt misschien is dat ook wel goed om aan te geven is dat het vaak éé noudergezinnen zijn hè, vooral alleenstaande moeders zonder vaders en die kinderen die missen een vader. 4.18.3”*

Tenslotte het opvallende 'taalgedrag' van de Somalische ouders (3.22.4, 6.13.3). In gesprekken met respondenten komt meerdere keren naar voren dat ouders de Nederlandse taal niet machtig zijn

Tabel 3.5
Beheersing van het Nederlands, naar etnische herkomst, 2009 (in procenten)

	Afghaans	Iraaks	Iraans	Somalisch
problemen met Nederlands in gesprek				
vaak/altijd	16	17	12	19
soms	43	43	38	44
nooit	41	40	50	37
problemen met Nederlands bij lezen				
vaak/altijd	19	17	12	22
soms	32	37	31	35
nooit	49	46	58	43
problemen met Nederlands bij schrijven				
vaak/altijd	25	25	20	28
soms	34	33	31	39
nooit	41	42	49	33

Bron: SCP (SIN '09) gewogen gegevens

(5.8.2). Dit komt ook naar voren in eerder onderzoek naar de integratie van vluchtelinggroepen in Nederland uit het rapport van het Sociaal cultureel planbureau. Zo laat de figuur links zien dat Somaliërs op alle verschillende gebieden als het gaat om 'taal' de meeste problemen ervaren (Dourleijn & Dagevos, 2011).

Figuur 7- Beheersing van het Nederlands, naar etnische herkomst, 2009 (in procenten) (Dourleijn & Dagevos, 2011)

De cross-culturele psychologie zegt dat juist voor immigranten als de Somaliërs 'taal' extra lastig kan zijn, gebaseerd op de **cultuuraffiliatiehypothese* en de veronderstelling dat mensen die leven met twee talen zich lijken te identificeren met waarden en opvattingen van de cultuur waarvan zij de taal spreken (van Oudenhoven, 2008). Dit houdt weer verband met de dubieuze positie van de huidige generatie jongeren en hun identiteitsontwikkeling. In een onderzoek uit het verleden moesten meerdere groepen immigranten persoonlijkheidsvragenlijsten invullen in zowel hun moedertaal als in het Engels. Hieruit bleek dat de immigranten daadwerkelijk twee verschillende persoonlijkheden lieten zien (van Oudenhoven, 2008). Opvallend is dat hier ook over wordt gesproken in het interview met het schoolmaatschappelijk werk (4.24.4).

Schoolmaatschappelijk werker over Somalische jongen: *“En hij had twee kanten. Dat was heel erg eng, hij kon op een gegeven moment voel je dat hè. Hij begon steeds meer te veranderen en je voelde dat hij gewoon twee kanten had. Een hele duistere kant, wat gewoon echt verkeerd was en een ontzettend lieve kant gewoon, waar je gewoon een zwak voor had. 4.24.4”.*

2.4 Samenvatting deelvraag 1

In dit gedeelte van het onderzoek is gekeken naar het zichtbare gedrag van Somalische jongeren en hun ouders en de vrijetijdsbesteding van de jongeren. Samenvattend kan gezegd worden dat er significante verschillen zijn tussen Somalische jongens en meisjes. De meisjes laten zowel in de thuis- als in de schoolomgeving gehoorzaam, bescheiden gedrag zien. De jongens zijn in de thuisomgeving weinig zichtbaar en laten daar buiten meer opvallend gedrag zien als het gaat om gewelddadigheid en superioriteitsgedrag. Tevens lijkt er sprake van een respectvolle houding bij de jongens wat duidt op ‘respect’ zoals dit in de straatcultuur wordt gezien. Het gedrag van de jongeren valt volgens de literatuur te verklaren aan de hand van de cultuurtypologie van Hofstede. De Somalische cultuur wordt namelijk gezien als een masculiene cultuur, waarin de sekserollen duidelijk van elkaar verschillen. Tevens wordt het verklaard vanuit de literatuur over seksespecifieke hulpverlening, waarin wordt gesproken over mannelijkheids- en vrouwelijkheids coderingen. Tenslotte is het gedrag van de jongeren belicht vanuit de contextuele hulpverlening. De vrijetijdsbesteding van de jongeren ligt bij beide seksen met name in het samen zijn met leeftijdsgenoten en sporten. De meisjes houden zich daarnaast vooral bezig met helpende activiteiten in de thuissituatie of schoolwerk en de jongens met buiten zijn en voetballen.

Beide seksen laten in deze fase van identiteitsontwikkeling experimenterend en grensoverschrijdend gedrag zien. De jongeren kunnen zich tevens sneller buitengesloten voelen door het opgroeien in twee culturen en het gevoel hebben dat zij nergens bij horen. Als het gaat om het gedrag van de ouders wordt er vooral gesproken over vluchtgedrag, verhuizen bij problemen en de afwezigheid van vaders binnen het gezin. Tenslotte is er sprake van opvallend slecht taalgedrag van ouders en gebrek aan betrokkenheid (vaak door onwetendheid) bij de kinderen.

Hoofdstuk 3- De aanloophase naar vroegtijdige schoolverlating onder Somalische jongeren

Deelvraag 2 : Wat is er bekend over de aanloophase naar vroegtijdige schoolverlating onder Somalische jongeren tussen de 12-17 jaar in Veenendaal?

Inleiding

In dit hoofdstuk zal worden ingegaan op de resultaten vanuit het literatuuronderzoek, de interviews met verschillende respondenten en de opinies van experts als het gaat om de signalen en risicofactoren die van invloed kunnen zijn in vroegtijdige schoolverlating bij Somalische jongeren tussen de 12-17 jaar op het voortgezet onderwijs. Het betreft in deze deelvraag risicofactoren rondom de jongeren en zijn/haar omgeving. De resultaten in dit hoofdstuk zullen worden beantwoord aan de hand van de zes aspecten van het UI-model van Korthagen: Omgeving, gedrag, vaardigheden, overtuigingen, identiteit en zingeving.

3.1 Omgeving van de jongeren

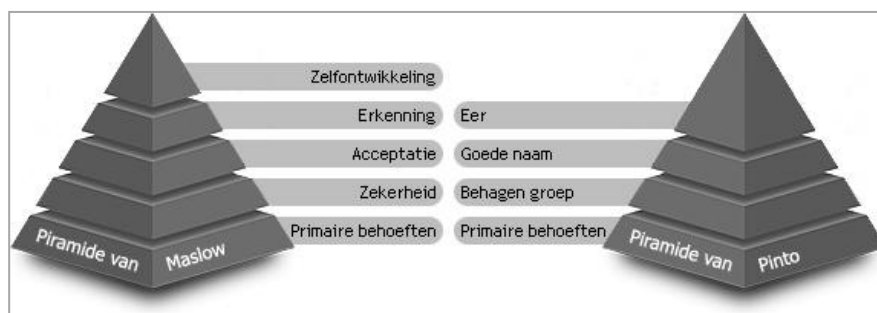
3.1.1 Ouderbetrokkenheid en Nederlandse taal

Een risicofactor voor schoolverlating die vaak wordt benoemd, is de beperkte ondersteuning die de Somalische jongeren krijgen van hun ouders met betrekking tot de schoolgang. Respondenten geven in de interviews aan dat ouders weinig kennis hebben van het Nederlandse schoolsysteem, waardoor zij de jongeren niet kunnen helpen (3.3.1). De literatuur zegt dat onvoldoende kennis van de Nederlandse taal bij ouders hier eveneens debet aan is (Poel et al., 2010).

Docent over Somalische ouders: *“Ook ja de taal wordt moeilijk gesproken als je dingen wil bespreken over het kind ja dan gaat het gewoon wel moeizamer”.* 3.19.3

De oudergesprekken worden bijvoorbeeld gevoerd via een tolktelefoon of in het bijzijn van oudere broers-en zussen van de jongeren, die de taal beter machtig zijn (4.27.5). Op scholen worden regelmatig avonden georganiseerd voor ouders, maar het lijkt erop dat zij de informatie die gegeven wordt niet goed tot zich kunnen nemen. Zo geeft een docent aan dat hij denkt dat ouders goed worden voorgelicht, maar dat zij het gewoon niet begrijpen (3.20.3). Daarbij komt dat de Somalische ouders vaak moeite hebben met het stellen van vragen (3.42.6). Volgens David Pinto (2004) kan dit komen, doordat er sprake is van schaamte en gezichtsverlies, wat ook past binnen de fijnmazige cultuur waarbij ‘eer’ de eerste behoefte is (zoals te zien in figuur 8).

Leerplichtambtenaar over Somalische ouders: *“Enne wat je ziet bij sommigen is dat een bepaalde eergevoel en ze willen niet dat het verkeerd gaat, zoal hun angst”.* 2.12.3

Figuur 8 – Piramide van Pinto (Intercultureel instituut, z.j.)

Daarbij wordt er in de literatuur beschreven dat het opleidingsniveau van de ouders ook invloed heeft op het taalniveau, zowel van die van de ouders als die van de kinderen. Ouders met een hoger opleidingsniveau zijn volgens de literatuur meer gericht op het stimuleren van de ontwikkeling van hun kinderen, dan lager opgeleide ouders (Gijsberts & Dagevos, 2005). De expert van Internationale Schakelklassen te Utrecht zegt dat de kinderen de opleidings- en taalachterstand van ouders erven. De kinderen groeien volgens hen op in een taalarme omgeving waardoor ze de taal ook moeilijk leren (zie bijlage 6). De oorzaak van het lage opleidingsniveau van ouders kan onder andere te maken hebben met de slechte onderwijssituatie in Somalië wat voortkomt uit de onstabiele politieke toestand in het land (van Heelsum, 2011).

Verder spreken meerdere respondenten er over dat Somalische jongeren vooral uit éénoudergezinnen lijken te komen, waarbij moeders de opvoeders zijn (2.19.5, 4.18.3). Het blijkt dat veel vaders binnen de Somalische gezinnen naar Engeland zijn geëmigreerd, mede omdat daar meer kansen liggen op de arbeidsmarkt. De literatuur zegt dat vaders een belangrijke bijdrage leveren aan de ontwikkeling van jongeren met betrekking tot intellectuele competentie, het biosociale en medelevende gedrag en het psychologisch welbevinden van hun kinderen (van Dijken & Tavecchio, 1998). Herweijer (2008) beschrijft in zijn artikel 'Gestruikeld voor de start' dat het opgroeien in een éénoudergezin (met name uit een niet-westerse cultuur) een negatieve invloed heeft op de schoolloopbaan van jongeren. Dit bevestigt dat deze jongeren een verhoogd risico lopen op vroegtijdige schoolverlating.

3.1.2 Presteren en hoge verwachtingen

In de literatuur komt naar voren dat de Somalische cultuur een F-cultuur is. Dit staat voor fijnmazige cultuur wat onder andere inhoudt dat er veelal sprake is van een 'groeps cultuur'. In dergelijke groeps culturen is het individu vaak ondergeschikt aan de groep. In het boek culturele competentie wordt daar het volgende over gezegd: *"In zo'n cultuur wil je niets zelf maar probeer je zo goed mogelijk bij de groep bij te dragen aan de prestaties en de positie van de groep als geheel"* (Nispen & van Stralen, 2009, P. 44/55).

In het groepsgesprek met de Somalische moeders komt deze cultuur en dit belang van presteren, hoog opgeleid zijn en een goede baan voor hun kinderen ook naar voren. Zo spreken de moeders erover dat ze vinden dat de kinderen 'moeten' leren en een diploma moeten halen; dat vinden ze erg belangrijk (1.29.8, 1.44.11). Professionals benoemen dat studeren status is binnen deze cultuur (4.4.1). Een zichtbaar risico voor schoolverlating hierbij, is dat de jongeren qua niveau vaak te hoog worden ingeschaald, met als gevolg dat ze blijven zitten of een niveau moeten zakken (3.10.2, 5.25.4).

Docent over Somalische jongeren: *"Dus die heeft heel hard moeten werken nog op de mavo en dit jaar ja gaat het eigenlijk een beetje het zelfde dus het gaat hem eigenlijk heel moeilijk af. Qua niveau is het lijkt hij een beetje moeilijk aan te haken. Een andere die ik heb die staat gewoon op zitten blijven. En een andere is zelfs van nu tijdelijk op een andere school aan de slag"* 3.10.2.

Ook de soms gedemotiveerde houding van de jongeren ten aanzien van school, met name bij de jongens, kan volgens de literatuur verband houden met het veeleisende gedrag dat Somalische ouders laten zien als het gaat om de schoolprestatieverwachtingen voor hun kinderen (Broekhuizen et al., 2015). Dit komt terug in het interview met het schoolmaatschappelijk werk, die aangeeft dat de jongeren stuk lopen in hun hoge verwachtingen (4.3.1), wat vervolgens invloed heeft op de motivatie voor school.

Schoolmaatschappelijk werker over Somalische jongeren: *“Maar dat zijn dus de verwachtingen en daar lopen ze vaak in stuk. Eh.. de leerlingen die ik begeleidt heb die die vonden dat heel erg moeilijk. Dat ze geen advocaat of dokter, of dat soort dingen konden worden”.* 4.3.1

3.1.3 Onwetendheid over de Somalische cultuur

In de literatuur is naar voren gekomen dat verschillen in communicatiestijlen, leerstijlen en culture waarden tot gevolg kunnen hebben dat personen elkaars houding en gedrag verkeerd interpreteren. Leerkrachten zijn vaak onwetend wat betreft de normen, waarden en gedragingen van culturele minderheden. Dit kan zorgen voor spanningen in het contact met de jongeren en kan het leerproces belemmeren (Timmerman, Hermans & Hoornaert, 2006). Daarnaast blijkt uit de interviews met respondenten dat er behoefte en gebrek is aan kennis van de Somalische cultuur. Hier zal ook aandacht aan worden besteed in hoofdstuk 4. Een van de jongeren gaf in een interview aan dat wanneer de docent de jongeren minder aandacht geeft, zij lager scoren voor toetsen en wanneer de docent extra aandacht geeft aan de jongeren zij juist betere cijfers halen (7.19.4 , 7.20.4). Onwetendheid over de Somalische cultuur bij professionals, leidt dus tot een risicofactor voor slechte schoolprestaties en uiteindelijk voor vroegtijdige schoolverlating. Een docent bevestigt deze onwetendheid in onderstaand citaat (3.53.8).

Docent over Somalische jongeren: *“weet je voor mij is ook nog heel veel onbekend wat betreft Somalische kinderen”.* 3.53.8

3.2 Gedrag, vaardigheden en overtuigingen van de jongeren

3.2.1 Studievaardigheden

In de interviews met respondenten; waaronder docenten, ouders en jongeren is er gesproken over zichtbare signalen die behoren tot de aanloopfase naar vroegtijdige schoolverlating onder deze doelgroep. Zowel de Somalische moeders alsook de docenten geven in de interviews aan dat jongens meer signalen lijken af te geven dan meisjes (1.11.4). Het rapport ‘Gestruikeld voor de start’ van het Sociaal en Cultureel Planbureau bevestigt dan ook dat de jongens vaker te maken hebben met schoolverlating dan de meisjes. De literatuur zegt dat dit kan komen doordat de jongens vaker externaliserend probleemgedrag vertonen. De meisjes laten juist het tegengestelde gedrag zien (Holter, 2008). Dit komt ook naar voren in de interviews, zoals werd beschreven onder het kenmerkende gedrag van de jongeren in hoofdstuk 2. Ook blijkt dat jongens in vergelijking met meisjes vaker uitvallen, vanwege gebrek aan motivatie en slechte schoolprestaties (Traag & Van der Velden, 2008).

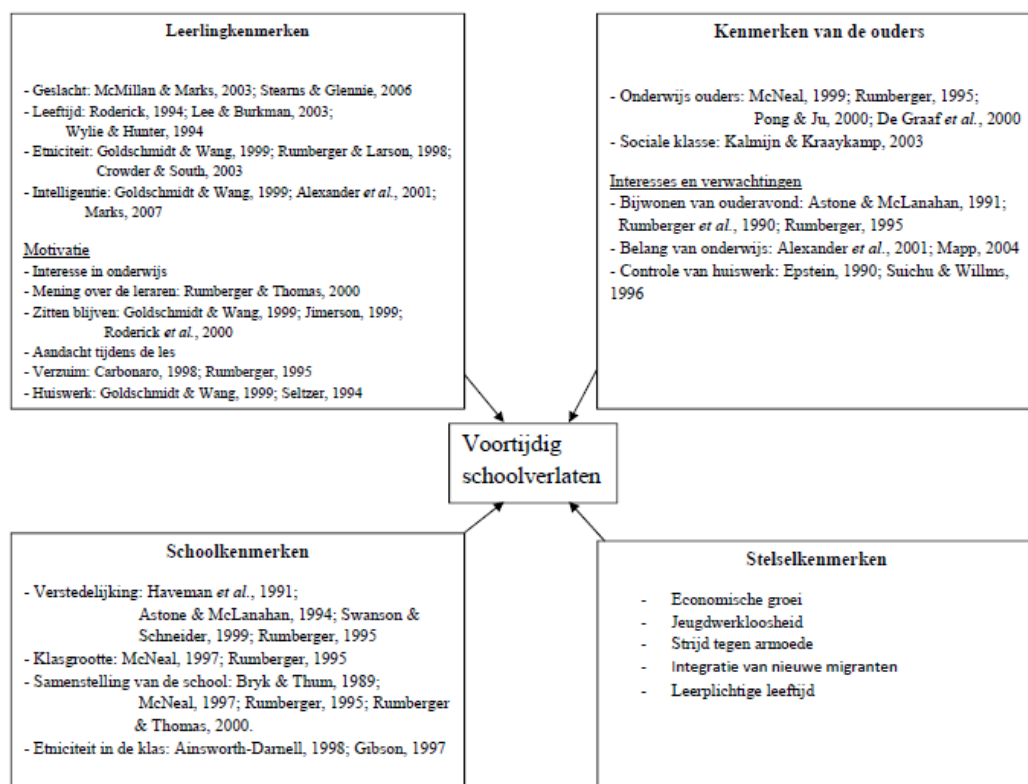
Somalische moeder over Somalische jongens/meisjes: *“Moeilijk, bij jongens is heel moeilijk. Meisjes is beter”.* 1.11.4

De signalen die naar voren komen in de interviews met respondenten zijn hoofdzakelijk problemen rondom studievaardigheden zoals plannen, samenvatten en structureren (3.5.2). Ondanks dat de signalen in de praktijk meer zichtbaar lijken te zijn bij de jongens, zoals de literatuur en de docenten aangeven, benoemt ook een van de meisjes in het interview dat zij moeite heeft met het maken van samenvattingen en dingen uit haar hoofd te leren voor school (7.29.6).

Docent over Somalische jongens: “Wat voor mij een beetje opvalt is dat ze toch een beetje slordig zijn lijkt het wel. Spullen vergeten, dingen niet in orde hebben. Gewoon dat er een beetje structuur mist”. 3.5.2

Somalisch meisje: “Ik doe, mijn huiswerk doe ik altijd zelf maar soms voor een toets leren helpt mijn zus mij want, ik vind het wel moeilijk om lappen tekst te gaan leren uit mijn hoofd en ik ben niet echt goed in samenvattingen maken want ik stop dan heel veel en dan is mijn samenvatting eigenlijk bijna hetzelfde als het boek zelf. Dus dan stop ik veelste veel dingen en dan wordt het een beetje teveel en dan kan ik niet echt goed leren. Dus ik kan eigenlijk geen samenvattingen maken”. 7.29.6

Daarnaast geeft een van de docenten in het interview aan dat de Somalische jongens vaak hun spullen, zoals huiswerk niet goed op orde hebben, regelmatig te laat in de les komen (5.27.5), maar ook dat er gebrek is aan discipline (5.25.4) wat vervolgens het beeld van een ongemotiveerde houding voor school afgeeft. In een rapportage van het onderzoek van TIER naar de omvang en oorzaken van voortijdig schoolverlaten, is onder andere onderstaande figuur met kenmerken in de resultaten naar voren gekomen. Het niet op orde hebben van huiswerk en te laat komen in de lessen, valt onder de leerling kenmerken (zie figuur 9) en motivatie voor schoolgang (de Witte et al., 2014).

Figuur 9- Mogelijke factoren die VSV beïnvloeden (De Witte et al., 2014)

Ook benoemen respondenten dat de jongens graag buiten zijn en op straat hangen wat volgens hen ten koste kan gaan van het maken van huiswerk (1.27.7) (5.10.2). De literatuur zegt dat de bovenstaande kenmerken zoals het niet op orde hebben van spullen en te laat komen, samen hangen met de straatcultuur waarin de jongens leven en de mentaliteit die zij daarin innemen (zie figuur 10 waarin de verschillen tussen de straat- en schoolcultuur worden beschreven) kan samen hangen met het opgroeien in een straatcultuur. Het opgroeien in een straatcultuur kan verschillende sociale problemen veroorzaken wat kan leiden tot vroegtijdige schoolverlating (El Hadioui, 2011).

	<u>Straatcultuur</u>	<u>Schoolcultuur</u>
<i>Geld</i>	Korte termijn, 'easy come'	Lange termijn, discipline
<i>Tijdsbesef</i>	Flexibel, eigen rooster	Strikt, extern bepaald rooster
<i>Regels</i>	Informeel, ongeschreven	Orde, formeel, procedures
<i>Fysiek</i>	Bewegen, spelen, mobiel	Zitten, concentreren, immobiel
<i>Handelen</i>	Doen, directe actie	Denken, plan van aanpak
<i>Emoties</i>	Uiten	Rationeel kanaliseren
<i>Behoeften</i>	Toegeven, hedonistisch	Zelfbeheersing, controle
<i>Vrouw</i>	Lustobject, gebruiksvoorwerp	Zelfbeschikking, assertief
<i>Man</i>	Macho, dominant, verticaal	Communicerend, horizontaal
<i>Conflict</i>	Agressie, geweld	Argumenteren
<i>Respect</i>	Erkennen van mannelijkheid door ander	Ander in zijn waarde laten
<i>Communicatie</i>	'Bijdehand' met de mond	'Bijdehand' met de pen
<i>Taal</i>	Straattaal	Standaardnederlands
<i>Voeding</i>	Fastfood	'Slowfood'

Docent over Somalische jongens:

"Dan moet ik zeggen ik geef veel lessen in HAVO en VWO dat is ook wel net een iets ander niveau kijk en bij die jongens ja ten eerste die komen altijd in een soort van trainingsbroekje joggingbroekje naar school, vaak laat. Typisch vanuit hun cultuur tijd ja dat is wat minder belangrijk. En dan zie je dat ze de spullen niet goed voor elkaar hebben en daar begint het eigenlijk al mee". 5.27.5

Figuur 10 - De algemene mismatch tussen de straatcultuur en de schoolcultuur (El Hadioui, 2011)

Docent over Somalische jongens: *"Ik denk een groot deel gewoon met vrienden buiten rond hangt. Tot dat het een keer tijd is om naar huis te gaan. Ik denk dat die jongens die ik ken dat die in elk geval na schooltijd lang op school blijven hangen. Dat is één en twee dat ze thuis in de buurt en vaak komen ze uit een buurt waar heel veel allochtonen wonen hè dat ze vaak op straat zijn, voetballen en dergelijke en dan thuis minder tijd hebben voor hun huiswerk". 3.13.3*

3.2.2 Gebrek aan motivatie/geen toekomstperspectief

Als we kijken naar de 'motivatie' van de jongeren komt bijvoorbeeld in het groepsgesprek met de Somalische moeders naar voren dat sommige jongens aangeven liever te willen werken, dan naar school te gaan (1.43.10). Er blijkt bij hen gebrek aan motivatie om aan school te willen werken. Dit blijkt onder andere uit het feit dat een van de moeders over haar zoon zegt dat het voor hem niet moeilijk is om naar school te gaan, maar dat hij gewoon geen zin heeft (1.31.8). In hoofdstuk 2 stond beschreven dat er van mannen verwacht dat zij assertief zijn en zich richten op materieel succes, bekeken vanuit de dimensie 'feminiteit en masculiniteit' van Hofstede (Beenhakker, 2011). Vanuit dit blikveld valt dan ook te verklaren, waarom jongens bijvoorbeeld sneller neigen naar het stoppen met school en liever aan het werk willen gaan.

Somalische moeder over zoon: *"Hij wil werk hij wil niet leren". 1.43.10*

Bovenstaande bevestigt dat de Somalische jongens vallen onder kwetsbare jeugdigen die motivatie lijken te missen om te werken aan hun toekomst, zoals beschreven staat in het CJG preventieplan onder speerpunt 3.3.1 (CJG Veenendaal, 2015). In hoofdstuk 2 werd een mogelijke oorzaak voor dit

gebrek aan toekomstperspectief beschreven, namelijk dat de jongeren te maken hebben met een zoektocht naar hun eigen identiteit. Dit mede door de ‘generatiekloof’ dat de jongeren opgroeien tussen twee culturen, waardoor zij niet weten wie zij zijn en als het ware in een loyaliteitsconflict komen (Pharos, 2014) (Onderwaater, 2013).

Het ontwikkelen van een eigen toekomstperspectief is echter een belangrijke uitwerking van groei naar een eigen identiteit en heeft dan ook veel invloed op de motivatie van een jongere, bijvoorbeeld om te werken aan school (Verhulst & Verhey, 2000). *“Het ontbreken van een toekomstperspectief of een niet haalbaar toekomstperspectief kunnen ernstige motivatieproblemen opleveren”* (Verhulst & Verhey, 2000, P.286).

Daarnaast benoemde de leerplichtambtenaar in een interview dat Somalische ouders soms naar Engeland vluchten wanneer er problemen spelen. Dit kan er voor zorgen dat de jongeren onzeker zijn over hun toekomst en daardoor geen toekomstperspectief hebben (2.7.3, 3.4.1). Een van de jongeren bevestigt in het interview dat veel jongeren geen plan hebben voor de toekomst, niet veel dromen en erg leeg zijn (6.23.6).

Somalisch meisje: *“ik heb gezien de kinderen en meisjes Somalische.. Ze dromen niet, ze hebben geen plan voor de toekomst. Dit is een beetje te jong om over die dingen te, maar je moet hebben trouwen om denken dromen of zoiets en ze hebben niet iemand die helpt, opdat wij moeten dromen.-Ja, als zij niet droomt, zij kunt niks doen. Dus ik vind het beetje Somalische jongen en meisjes een beetje te leeg”*. 6.23.6

3.2.3 Overstap van basis- naar voortgezet onderwijs

De literatuur geeft aan dat leerlingen met problemen in het eerste jaar van het voortgezet onderwijs meer kans hebben op schooluitval dan in de hogere jaren. In het voortgezet onderwijs is er minder zicht op de leerlingen. Ze komen van een relatief beschermde omgeving in het primair onderwijs en gaan naar een omgeving die meer initiatief en onafhankelijkheid vergt (de Witte et al., 2014). Uit onderzoek van Moors et al (2009) is gebleken dat het bij de Somalische jongeren al mis gaat bij deze schoolwisseling, doordat de jongeren een goed advies van ouders missen. Dit komt mede door het gebrek aan kennis over het onderwijs bij ouders, zoals beschreven onder het risico van ouderbetrokkenheid eerder in dit hoofdstuk (Moors et al., 2009).

Naast de overstap naar het voortgezet onderwijs, is er dus ook sprake van te hoge inschaling wat betreft het niveau van de jongeren. *“Ondanks bijvoorbeeld de slechte Nederlandse taalvaardigheid van de leerlingen vertrouwen de leerkrachten er op dat de intellectuele capaciteiten zodanig zijn dat de leerlingen toch een hoog onderwijstype aankunnen”* (Driessen, 2006, P.7). Dit kan als gevolg hebben dat leerlingen een niveau naar beneden zakken.

Docent over Somalische jongeren: *“Ze komen hier binnen zeg maar dan komen ze echt vers uit groep 8, ze komen in de brugklas binnen ze zijn gewend om op een school te zitten waarbij er veel zicht op ze is en dan kom je ineens op een school waar veel minder zicht op je is. We merken dan dat in die begin fase het heel belangrijk is om even je gezicht te laten zien en om duidelijk te maken wat de sfeer binnen onze school is en wat we wel en niet accepteren”*. 5.2.1

Docent over Somalische jongeren: *“Ja opzich ik weet ik niet of wij heel veel schoolverlaters hebben wat betreft Somalische kinderen maar wat ik heb meegemaakt is gewoon dat ze qua niveau soms te hoog worden ingeschaald of dat ze gewoon heel moeilijk mee kunnen komen in het systeem van spullen meenemen dat er ook echt iemand achteraan gaat bij die kinderen”.* 3.25.4

3.3 Identiteit van de jongeren

3.3.1 Culturele dissonantie

In hoofdstuk 2 werd ingegaan op het feit dat de Somalische jongeren tussen drie culturen in leven (thuis-, school-, en straatcultuur) en dat dit verband houdt met het gedrag dat de jongeren vertonen. De niet-westerse en westerse cultuur liggen op meerdere vlakken soms ver van elkaar af. Mede daarom is het niet altijd makkelijk om in een dergelijke, dubieuze situatie op te groeien. Adolescenten afkomstig uit etnische minderheidsgroeperingen proberen een eigen invulling aan hun etnische achtergrond te geven. In de literatuur komt naar voren dat de leefwereld van de ouders lang niet altijd aansluit bij hun eigen positie en de toekomst van het land waarin ze wonen (Verkuyten, 1999). In de thuisomgeving sluiten de jongeren zich aan bij de cultuur van hun ouders, terwijl zij daar buiten en op school meer aansluiten bij de westerse cultuur (Kocak, Toub & Van Nispen, 2012). In hoofdstuk 2 werd dit getypeerd als het ‘verinnerlijkt cultuurconflict’ van Werdmölder (2005). In de interviews komt ook naar voren dat de jongeren op school meer vrijheid ervaren dan thuis, waardoor zij volgens docenten gekke dingen kunnen doen, grensoverschrijdend gedrag vertonen en daardoor minder bezig zijn met hun schoolwerk, met alle mogelijke gevolgen van dien (3.17.3, 5.4.1/2).

Docent over Somalische jongeren: *“Dus wat zie je hier krijgen ze wat meer vrijheid, thuis is toch meer de cultuur van straffen en dat is hier niet, hier is meer de sfeer van stimuleren en ze lopen dan op twee sporen dan een beetje. En dat uit zich hier bij veel Somalische jongens grensoverschrijdend gedrag gaan vertonen”.* 5.4.1/2

3.4 Samenvatting deelvraag 2

In dit gedeelte van het onderzoek is gekeken naar de signalen en risicofactoren die van invloed kunnen zijn op vroegtijdige schoolverlating onder Somalische jongeren. Allereerst is duidelijk naar voren gekomen uit de interviews en vanuit de literatuur dat jongens een groter risico lopen om school vroegtijdig te verlaten dan meisjes. Het is gebleken dat de jongeren moeite hebben met studievaardigheden zoals plannen, samenvatten en structureren. Tevens blijkt er gebrek aan motivatie wat zich uit in het vergeten van spullen, het niet maken van huiswerk en te laat komen in de lessen. Deze signalen kunnen verband houden met het feit dat de jongeren in drie culturen opgroeien (thuis, straat en school). Eveneens kan het ontbreken van een toekomstperspectief bij de jongeren en de hoge verwachtingen van de ouders de motivatie van de jongeren beïnvloeden. De meeste signalen en risicofactoren hangen samen met de cultuur waarin de jongeren opgroeien, bijvoorbeeld de afwezige hulp ten aanzien van school door de ouders en de taalproblemen/ het opleidingsniveau dat zij hebben. Tevens kan het vluchtgedrag van ouders en het opgroeien in éénoudergezinnen ook negatieve effecten hebben. Tenslotte wordt de overgang van de basisschool naar het voortgezet onderwijs gezien als een risicofactor voor vroegtijdige schoolverlating, doordat de jongeren niet goed geadviseerd worden en vaak te hoog worden ingeschaald.

Hoofdstuk 4- Behoeften voor Somalische jongeren om beter te functioneren op school

Deelvraag 3: Wat hebben Somalische jongeren tussen de 12-17 jaar in Veenendaal volgens betrokkenen nodig om beter te kunnen functioneren op school?

Inleiding

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de resultaten uit de interviews met verschillende respondenten, opinies van experts en het literatuuronderzoek als het gaat om wat Somalische jongeren nodig hebben om goed te kunnen functioneren op school. In de beantwoording van deze deelvraag gelden de behoeften voor beide seksen, behalve indien dit anders wordt aangegeven. Het bleek tijdens de uitvoering van het onderzoek lastig om de Somalische jongeren zelf te bereiken (zoals u kunt lezen in hoofdstuk 1 en 5). In dit hoofdstuk zullen dus vooral overige betrokkenen rondom de doelgroep aan het woord komen. De resultaten in dit hoofdstuk zullen worden beantwoord aan de hand van de zes aspecten van het UI-model van Korthagen: Omgeving, gedrag, vaardigheden, overtuigingen, identiteit en zingeving.

4.1 Omgeving van de jongeren

4.1.1 Ouderbetrokkenheid en bekendmaking Nederlandse onderwijsstructuren

Iets wat nodig is om de jongeren gemotiveerd te houden voor school en te laten vertrouwen op zichzelf is actieve ouderbetrokkenheid. Dit is wat respondenten ook aangeven in de interviews. Zo spreekt een docent erover dat het belangrijk is dat ouders bijvoorbeeld weten hoe schoolroosters werken en zegt één van de jongeren dat zij het belangrijk vindt dat als zij iets moeilijk vindt, ze hier met haar moeder over kan praten (3.32.5, 7.38.8).

Docent over Somalische ouders: *“Ja ze hebben nodig dat ouders gewoon op de hoogte van he al zijn het alleen maar basis dingentjes van hoe een rooster in elkaar steekt, dat ze weten wat voor lezen die heeft. Wat voor spullen die mee moet nemen. Dat zou denk ik al een hele hoop schelen voor zo’n kind. Maar als ouders niet weten wat het rooster is of wat voor boeken of spullen die allemaal nodig heeft. Want kijk ja ze vertrouwen nou op het kind dat hij het allemaal gewoon goed doet”. 3.32.5*

Uit onderzoek is gebleken dat ouderbetrokkenheid als het gaat om ontwikkelingsondersteuning één van de belangrijkste factoren is die direct van invloed is op de schoolgang en de resultaten van een kind (Verwey-Jonker Instituut, 2012). Daarnaast zegt de pedagogische literatuur dat het belangrijk is dat ouders, zeker in de thuissituatie, de jongeren ondersteunen bij hun schoolloopbaan. Er worden daarbij factoren genoemd als; *“interesse tonen in het schoolwerk van de jongeren, de ambities van de jongeren aanmoedigen en de leermogelijkheden thuis vergroten”* (Smit, 2012, P.68).

Echter is in hoofdstuk 2 en 3 naar voren gekomen dat dit gebrek aan ouderbetrokkenheid, met name ligt in het feit dat er bij veel Somalische ouders sprake is van onwetendheid. Wat belangrijk is volgens respondenten om op langere termijn de ouderbetrokkenheid rondom school te kunnen vergroten, is de aangegeven behoefte dat de Nederlandse onderwijsstructuren onder deze doelgroep meer bekend worden gemaakt en ouders daar ook meer betrokken bij moeten worden (2.22.5, 3.19.3, 4.43.6). Dit zal vervolgens automatisch weer invloed hebben op de schoolresultaten alsook op de motivatie van de jongeren om naar school te gaan en zo toekomstperspectief te creëren.

Leerplichtambtenaar over Somalische gezinnen: *“Die Somalische gezinnen moeten ook betrokken worden, als het alleen maar door de leerkracht verteld wordt aan de moeder of door een vrijwilliger die echt de taal kent of dat soort dingen, dat het wel verduidelijkt wordt”* 2.22.5

De literatuur bevestigt dat het belangrijk is dat ouders bekend zijn met de Nederlandse onderwijsstructuren. Zo wordt gezegd dat het belangrijk is, dat ouders weten wat er van hen verwacht wordt rondom de betrokkenheid bij school en dat zij bovenal het gevoel hebben dit te kunnen (Smit, 2012, P.80). Hier zou dus aandacht aan besteed moeten worden.

4.1.2 Bekendmaking hulpverlening/ opvoedhulp in thuissituatie

Wat aansluit bij het vergroten van ouderbetrokkenheid en wat naar voren komt in het groepsgesprek met de Somalische moeders, is dat er wel degelijk behoefte lijkt te zijn aan hulp in de thuissituatie. Zo spreekt een van de moeders duidelijk uit dat zij wel een duwtje in haar rug kan gebruiken (1.14.5) en geeft weer een andere moeder aan dat zij graag meer opvoedervaring wil (1.54.14). In de interviewopname met de moeders werd verteld dat de moeders niet weten wat het Centrum voor Jeugd en Gezin is en dat je daar om hulp kunt vragen voor de kinderen (wat ook bevestigd wordt door een docent in fragment 3.47.7). Dit bevestigt dus, zoals eerder benoemd, dat er sprake is van onwetendheid en dat er tegelijkertijd dus behoefte lijkt te zijn aan bekendmaking van de mogelijkheden als het gaat om hulpverlening in Veenendaal.

Ook in eerdere rapporten wordt aangetoond als ervaring van hulpverleners en organisaties dat Somalische gezinnen die al langere tijd in Nederland wonen vaak de weg naar zorginstellingen niet kennen, en dat het daarbij belangrijk is dat ouders goed worden geïnformeerd en intensief worden begeleid (Tuk, Mahamed & Baabi, 2010, P.13).

Somalische moeder: *“Ik wil hulp. Misschien iemand kan helpe mij duwe”*. 1.14.5

Docent over Somalische ouders: *“Ja ik denk dat ze vooral ook moeten weten van er is een plek waar er we terecht kunnen met onze vragen. Ik merk wel dat ze dat op school een beetje missen”*. 3.47.7

4.2 Gedrag en vaardigheden van de jongeren

4.2.1 Motivatie en complimenten

Iets wat in de interviews met respondenten, als het gaat om wat Somalische jongeren nodig hebben om goed te kunnen functioneren op school, regelmatig naar voren komt zijn de woorden ‘motivatie en complimenten’ (1.36.9/1.39.10). In het groepsgesprek met de Somalische moeders komt naar voren dat zij het belangrijk vinden om goed te blijven praten met de kinderen en hen te motiveren door aan te geven dat het belangrijk is om school af te maken (1.37.9) en daarbij ook te complimenteren (1.39.10). Ook een van de jongeren geeft aan dat zij het fijn zou vinden om adviezen te krijgen, iemand die tegen haar zegt dat ze sterker mag zijn (6.14.3).

Somalische moeder over kinderen: *“Blijven praten hè wordt aangegeven. Gewoon blijven praten met het kind. Gewoon in gesprek gaan met je kind. Aangeven het is wel belangrijk om je school af te maken en gewoon zo toekomstperspectief mee te geven met het kind”* 1.37.9

Het feit dat respondenten aangeven dat de jongeren gemotiveerd moeten worden, is niet alleen cultuurgebonden, maar geldt voor iedere jongere in het voortgezet onderwijs. Dit wordt bevestigd in het onderwijsverslag van de inspectie van het Nederlandse onderwijs, dat er over spreekt dat

jongeren over het algemeen in Nederland zowel op intrinsieke- als instrumentale motivatie laag scoren, maar dat er momenteel veel goede initiatieven lijken te zijn om het beste in leerlingen naar boven te halen (ten Brinke et al., 2014). Het motiveren op zich past echter wel goed bij de Somalische cultuur, waarin 'eer en een goede naam' als eerste behoeften worden gezien (Pinto, 2004). Een docent bevestigt dat voor Somalische ouders het presteren van hun kinderen op nummer één staat (3.35.3).

Daarbij zegt de literatuur en toont eerder onderzoek aan dat het van belang is dat jongeren op zichzelf kunnen vertrouwen en dat dit het belangrijkste is om ontwikkelingstaken goed te kunnen uitvoeren (van de Brug & Ham-Willemsen, 2006) (van der Wal, 2011). Het UI-model van Korthagen ziet hier een verband tussen het zichtbare gedrag als het gaat om een gemotiveerde houding voor school enerzijds en de identiteit van de jongere, zoals het vertrouwen op het eigen kunnen, anderzijds.

Daarnaast is het belangrijk, wat de moeders in het groepsgesprek aangeven als hun behoefte dat de jongeren gecompimenteerd worden (1.39.10). Vanuit de oplossingsgerichte hulpverlening wordt het volgende over complimenteren gezegd: *"Complimenten geven is een verwaarloosde vaardigheid"* (Cauffman, 2013, P.137). Dit terwijl complimenteren veel positieve invloed heeft; het creëert perspectief en het bevestigt en bekrachtigt de persoon. Daarnaast worden onbewuste hulpbronnen bewust gemaakt door middel van een compliment en het helpt om op een goede manier met weerstand om te gaan (Degraeve, Heylens & Audenaert, 2007). Vanuit het UI-model van Korthagen kan dan worden gezegd dat door de jongeren complimenten te geven als in 'vaardigheid', een verandering plaats vindt op het niveau van identiteit.

4.2.2 Taalbeheersing

In hoofdstuk 2 en 3 werd bij het gedrag en de risicofactoren voor schoolverlating het gebrek aan beheersing van de Nederlandse taal genoemd, zoals meerdere respondenten hebben aangegeven. De expert van internationale schakelklassen te Utrecht geeft als behoefte aan dat het nodig is dat er meer aandacht komt voor de Nederlandse taal onder met name de Somalische ouders, bijvoorbeeld door middel van activiteiten. Tevens zegt hij dat de jongeren uit de Somalische gezinnen met name in schoolvakanties moeten worden bijgespijkerd in de Nederlandse taal, omdat zij in vakanties vaak langdurig de Somalische taal spreken en vervolgens weer met onvoldoende beheersing van de Nederlandse taal op school terug komen (zie bijlage 6). De taalbeheersing hangt dus samen met meerdere factoren, waaronder het onderwijs. 'Uit elkaars buurt': een rapport van het Sociaal en Cultureel Planbureau, bevestigt de samenhang tussen deze factoren en het belang van een goede taalintegratie onder etnische groepen, zoals blijkt uit het volgende citaat: *"Het spreken en verstaan van de Nederlandse taal is niet alleen belangrijk voor de economische kansen van minderheden, maar ook voor hun sociale en culturele integratie. Migranten die de eigen taal blijven spreken, ook met hun kinderen, kunnen slechts moeizaam deelnemen aan de sociale verbanden van de Nederlandse samenleving en zijn alleen al als gevolg daarvan in mindere mate daarin geïntegreerd"* (Gijsberts & Dagevos, 2005, P.45).

De literatuur vanuit de cross culturele-psychologie bevestigt bovenstaande. Cultuur en taal hangen erg met elkaar samen en het is logisch dat de taal die iemand spreekt automatisch ook zijn/haar denken en handelen beïnvloedt. Volgens de Sapir-Whorf hypothese (Amerikaanse taalkundigen) is het zo dat de taal die iemand spreekt zijn/haar wereldbeeld en denken bepaalt (van Oudenhoven, 2008, P.38). Hierin komt dus het belang van het kennen en spreken van de Nederlandse taal naar voren.

4.2.3 Mentaliteit en eigen verantwoordelijkheid

Iets wat samenhangt met de behoefte aan de eerder genoemde motivatie en ouderbetrokkenheid is 'mentaliteit' en 'het dragen van eigen verantwoordelijkheid'. De expert van Internationale schakelklassen te Utrecht spreekt zijn behoefte uit over het feit dat Somalische ouders moeten leren om zelf verantwoordelijkheid te nemen (zie bijlage 6). Daarnaast geeft Leefbaar Rotterdam in hun reactie aan dat het in sommige gevallen bij de jongeren rondom thema's als schoolverlating en/of gedrag ook echt gaat om een mentaliteitskwestie.

Beleidsmedewerker Leefbaar Rotterdam over Somalische jongeren: *"Bij Leefbaar Rotterdam zijn we zeker niet van de lijn dat deze achterstanden het gevolg zijn van discriminatie of een gebrek aan kansen, maar van een mentaliteitskwestie. Burgemeester A. heeft vaak het voorbeeld genoemd van Somalische jongeren die tijdens een gesprek met hem klaagden over hun gebrekkige kansen op werk door discriminatie op de arbeidsmarkt. Toen daarop speciaal voor hen een banenmarkt werd georganiseerd waarbij ze de banen in hun schoot geworpen kregen, waren ze te beroerd om op te komen draven. Dáár zit het probleem en dat vraagt om een harde aanpak."* (zie bijlage 5).

Dit kwam naar voren in hoofdstuk 3 bij de risico's rondom schoolverlating die docenten en leerplichtambtenaar aangaven (2.13.3, 5.27.5). En eerder onderzoek dat aantoonde dat Somalische jongeren hun positie wijten aan de slechte startpositie van hun ouders in Nederland (Moors et al., 2009). Ook hierin komt een duidelijke mentaliteitskwestie naar voren.

Zoals werd beschreven in hoofdstuk 2 lijkt het alsof de jongeren hierin soms leunen op 'destructief recht', gezien vanuit de contextuele hulpverlening (Onderwaater, 2013), wat er toe kan leiden dat iemand geen eigen verantwoordelijkheid meer neemt. Volgens Nagy is het belangrijk om bij deze behoefte te focussen op het principe van 'verbindende actie', waarin iemand *"leert streven naar eerlijke balans, het exploreren van loyaliteitsbanden en het zoeken naar positieve manieren om legaten te betalen"* (Onderwaater, 2013, P.71).

4.2.4 Mentoring/coaching

In de gesprekken met respondenten komt ook naar voren dat er voor de jongeren behoefte is aan een plek waar zij terecht kunnen met vragen of eventuele problemen waar zij mee zitten (7.34.7). Een van de jongeren spreekt haar waardering uit over het feit dat zij een mentor had die haar ondersteunde op school en waar zij op kon vertrouwen (7.31.6), waar de behoefte aan coaching bij eventuele problemen uit voortvloeide (7.34.7).

Somalisch meisje: *"Qua school denk ik wel dat we het misschien wel fijn zouden vinden om beter te gaan plannen denk ik en de omgeving een soort van vertrouwenscoach als er dan iets niet goed gaat een soort van mentor, maar dan van de buurt, soort van iets met dat. Waar dan een dat er sommige mensen zijn waar je dan naartoe gewoon kan als iets niet goed gaat als je iets moeite mee hebt gewoon een soort van niet echt vriendin maar iemand die je kan helpen". 7.34.7*

In eerder onderzoek van het Verwey-Jonker Instituut is als resultaat naar voren gekomen dat mentoring/coaching een positieve bijdrage levert aan het zelfbeeld van jongeren, wat voorkomt dat jongeren in de toekomst school vroegtijdig verlaten (van der Klein & Dekker, 2011). Daarnaast hebben jongeren in een onderzoek van de Leidse Universiteit over vroegtijdig schoolverlaten ook aangegeven behoefte te hebben aan een vertrouwenspersoon en erkenning voor hun problemen zonder daar over te oordelen (Heppe, 2012).

“Deze jongeren hebben behoefte aan een vertrouwenspersoon. Een hulpverlener moet een ‘klik’ hebben met de jongeren om hem of haar te kunnen begrijpen. De jongeren ontvangen graag van een vertrouwenspersoon erkenning van hun problemen en geen oordelen over hun levenssituatie.”
(Heppe, 2012, P. 31)

Jongeren krijgen door middel van mentoring/coaching op het gebied van het emotionele welzijn het gevoel dat er iemand is waar zij op terug kunnen vallen en die onvoorwaardelijk voor hen klaar staat als zij vragen of problemen hebben (Uyterlinde, Lub, de Groot & Sprinkhuizen, 2009). Kijkend naar wat in hoofdstuk 2 en 3 is aangegeven over het gebrek aan betrokkenheid van de Somalische ouders en wat ook naar voren komt in eerder onderzoek dat de Somalische jongeren mede door deze ontbrekende steun binnen het gezin vaak een gemankeeerde relatie met hun familie hebben

(Broekhuizen et al., 2015), lijkt deze behoefte aan mentoring/coaching een logische, daaruit voortvloeiende behoefte. Vanuit het UI-model van Korthagen zien we hier een verandering op het niveau van de ‘identiteit’ van de jongeren als de omgevingsfactoren (omgeving) verandert.

Daarnaast komt in de literatuur naar voren, zoals te zien figuur 11, dat rollen van volwassenen in het ontwikkelingsproces van kinderen iedere levensfase veranderen. De rol van de volwassene in de adolescentiefase - waar de Somalische jongeren ook in zitten - is de rol van vertrouwenspersoon/raadsman, waar dus ook de behoefte van de jongeren ligt (Long, Woord & Fecser, 2003).

TABEL 4.1 De veranderende rol van volwassenen

Rol van de volwassene	Leeftijd van de jongeren	Typische sociaal-emotionele noden
Persoon die behoeften bevredigt	Geboorte tot 2 jaar	Baby's hebben nood aan een bepaald soort volwassen gedrag – voeding en verzorging. Om te voldoen moeten volwassenen zorgen voor veiligheid en een gevoel van troost, dat duidelijk maakt dat de wereld een aangename plaats is om te leven.
Leraar van maatstaven, goedkeurende en motiverende persoon	2 tot 6 jaar	Kleuters hebben succes en beheersing nodig in hun eerste stappen naar onafhankelijkheid.
Handhaver van de autoriteit, stuurt het gedrag	6 tot 9 jaar	Leerlingen uit de lagere klassen van de lagere school (6 tot 9 jaar) moeten nieuwe dingen kunnen leren om hun mentale en fysieke prestaties en groepsvaardigheden uit te breiden.
Groepsfacilitator, verdediger van het individu, sociaal rolmodel	10 tot 12 jaar	Leerlingen van deze leeftijd hebben nood aan begeleiding wanneer ze veranderen van een externe naar een interne regulering van hun gedrag en ze nieuwe banden smeden met leeftijdsgenoten.
Raadsman, verdediger, vertrouwenspersoon	Adolescentie	Jongeren hebben een model nodig voor waarden en nieuwe rollen voor onafhankelijkheid, identiteit, nieuwe relaties en verantwoordelijkheden.

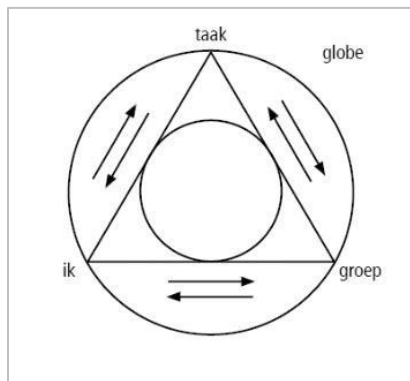
Figuur 11- Veranderende rol van volwassenen (Long et al., 2003).

4.2.5 Huiswerk- en/of studievoordighedenbegeleiding

In de interviews is naar voren gekomen dat er momenteel al veel huiswerkbegeleiding wordt aangeboden aan jongeren in Veenendaal. Een van de docenten benoemde in het interview dat hier veel Somalische kinderen en jongeren op af komen, met name Buurthuis Panorama (3.45.7). In een van de interviews met de meisjes kwam specifiek de behoefte naar voren om individuele huiswerkbegeleiding te ontvangen met meer persoonlijke aandacht. Haar ervaring met huiswerkbegeleiding in het verleden was dat de jongeren er enkel naar toe kwamen om het werk te maken. Ze vond dit eigenlijk geen huiswerkbegeleiding, maar meer voor kinderen die wilden leren plannen (7.33.7).

Huiswerkbegeleiding wordt, met name op scholen, vaak in groepsverband gegeven en zoals blijkt uit bovenstaande is dit niet voor iedere jongere een fijne aanpak. Remmerswaal (2006) schrijft in zijn boek ‘begeleiden van groepen’ over het themagecentreerde interactiemodel bij groepsdynamica (zoals te zien in figuur 12 op de volgende pagina), waarin gekeken wordt naar zowel het individu als de groep en de taak/omgeving in een groepsproces. Vanuit dit model kan gezegd worden dat er op basis

van de antwoorden uit interviews bij Somalische jongeren meer behoefte is aan de begeleiding op het

bestaansniveau (het individu) , gezien ‘de persoonlijke aandacht’ die wordt gemist. En daarnaast op het inhoudsniveau (de taak). De jongeren lijken meer behoefte te hebben aan het maken van taken en opgaven met uitzicht op bepaalde doelstellingen en verwachtingen (Remmerswaal, 2006). Daarnaast wordt ook aangegeven dat huiswerkbegeleiding op scholen vaak vrij vol zit en wordt de behoefte uitgesproken dat er meer plaatsen mogen komen waar de jongeren zich voor een dergelijke begeleiding kunnen aanmelden (7.32.6/7).

Figuur 12- TGI werkmodel (Circles for Connection, z.j.).

Somalisch meisje: *Ja huiswerkbegeleiding, maar wel huiswerkbegeleiding waar je ook apart best wel veel aandacht krijgt. Ik zat eerst op een soort huiswerkbegeleiding maar dat was meer je gaat zitten je maakt je huiswerk en je gaat het was meer voor kinderen die willen leren plannen iets met dat was dat. Dat vond ik niet erg huiswerkbegeleiding. 7.33.7*

4.3 Overtuigingen, identiteit en zingeving van de jongeren

4.3.1 Somalische rolmodellen in het voortgezet onderwijs

De literatuur benoemt als belangrijke interventie ter voorkoming van schoolverlating dat “*het onderwijs de leerlingen moet boeien, dat er iets moet zijn wat de leerlingen fascineert*”. Daarbij is het belangrijk dat er verbinding wordt gelegd tussen theorie en praktijk en dat er ook rekening wordt gehouden met de leerbehoeften van de leerlingen (Witte & Notten, 2008, P.8). Dit sluit aan bij wat in de antwoorden van docenten ook naar voren is gekomen als behoefte, namelijk het inzetten van (Somalische) rolmodellen in het voortgezet onderwijs (5.12.3).

Uit eerder onderzoek is gebleken dat de jongeren door deze positieve verhalen geïnspireerd kunnen raken, wat vervolgens ook automatisch zijn invloed zal hebben op de motivatie en schoolprestaties (Broekhuizen et al., 2015). Dit past bij wat eerder is beschreven onder het kopje ‘mentoring/coaching’, namelijk dat de jongeren (zoals te zien in figuur 11) in deze leeftijdsfase behoefte hebben aan een sleutelfiguur waaraan zij zich kunnen identificeren (Long et al., 2003).

De docent benoemde in het interview: het inzetten van een rolmodel op school in combinatie met een activiteit, bijvoorbeeld voetbal. Dit sluit tegelijkertijd aan bij wat de jongeren leuk vinden om te doen (zie vrijetijdsbesteding in hoofdstuk 2) en zo wordt het belang van ‘school en toekomst’ op een laagdrempelige wijze gecombineerd met de huidige leefwereld en hobby’s van de jongeren. Voor de Somalische meisjes zou dan gedacht kunnen worden aan activiteiten als koken of debatteren (5.33.6, 5.34.6)

Docent over Somalische jongeren: *“ik zou daar wel ideeën voor hebben ik bedoel er zijn Somaliërs die op heel hoog niveau voetballen. Dat zijn eigenlijk grote rolmodellen voor dat soort jongens. Die zouden eigenlijk aan de andere jongere generaties moeten vertellen wat zo zinvol is aan een voetbalclub”.* 5.12.3

4.3.2 Erkenning van de Somalische cultuur

Wat ook naar voren komt in de interviews met respondenten, is de behoefte aan begrip: zowel begrip voor de jongeren zelf alsook voor hun cultuur. De schoolmaatschappelijk werker benoemt in het interview dat de jongeren iemand nodig hebben die hen snapt (4.42.6), dat er mensen om hen heen zijn die de Somalische cultuur kennen en/of weten wat het inhoudt (4.46.7). Daarnaast benoemt een van de jongeren in het interview dat zij vindt dat er meer aandacht besteed moet worden aan de jongeren die niet zo goed overweg kunnen met de Nederlandse taal of die het gewoon moeilijker hebben dan de anderen op school (7.20.4).

Schoolmaatschappelijk werker over Somalische jongeren: *“Maar die kinderen hebben echt ontzettend veel begrip nodig, vooral dat er mensen om hun heen zijn of dat nou docenten zijn of hulpverleners die gewoon weten wat Somalië is, wat de cultuur inhoudt”.* 4.46.7

David Pinto schrijft in één van zijn boeken dat wij in Nederland ons hoofd boven het maaiveld moeten uitsteken om hiermee ons denken scherper te maken en tegelijkertijd ons begrip (voor de ander) te verbreden (Pinto, 1994, P.27). Om dit te verduidelijken wordt daaronder de volgende quote gebruikt: *“Uit de botsing der meningen ontspringt de waarheid”* (Pinto, 1994, P.27). Deze zin komt van filosoof Heraclitus en daar wordt mee bedoeld dat geschillen en tegenspraak onvermijdelijk zijn. Zo is het ook met culturen. Er zullen altijd verschillen blijven tussen jongeren van Somalische en Nederlandse afkomst, maar begrip en erkenning voor de cultuur is heel belangrijk.

Iets wat daar bij past vanuit de literatuur is wat van Leeuwen (2003) beschrijft in zijn boek over Honneth's erkenningstypologie. In Nederland spreken we snel over 'waardering' voor de medemens, dit komt vaak voort uit de behoefte om de ander een plezier te willen/moeten doen. Er is dan sprake vaak van een eis en niet van 'oprechte' erkenning. In onderstaand figuur (13) is te zien, waarin waardering leidt tot een vorm van miskenning en dat is geslotenheid en etnocentrisme (van Leeuwen, 2003). Om de aangegeven behoefte aan erkenning van de Somalische jongeren te vervullen is het

Erkenningsvorm	Liefde	Respect (formeel)	Waardering (evaluatief)
Dimensie van de persoonlijkheid	noden en emoties	gelijke morele toerekeningsvatbaarheid	kenmerken, prestaties, capaciteiten
Praktische zelfrelatie	zelfvertrouwen	zelfrespect als besef van gelijke morele toerekeningsvatbaarheid	zelfwaardering
Vormen van miskenning	mishandeling, verkrachting	uitsluiting van rechten, dwang, racisme	geslotenheid, etnocentrisme

tegenovergestelde dus nodig. Zoals de literatuur zegt: *“Bereidheid tot openheid, bij het voltrekken van oordelen”* (van Leeuwen, 2003, P.115).

Figuur 13 - Erkenningstypologie, relatie met persoonsidentiteit (van Leeuwen, 2003)

Somalisch meisje: *“Ik vond dan wel dat er meer aandacht moet besteed worden aan de kinderen die niet zo goed Nederlands konden praten of aan de kinderen die het wat moeilijker hebben dan de rest op school”.* 7.20.4

4.4 Samenvatting deelvraag 3

In deze deelvraag zijn de behoeften in kaart gebracht, die kunnen helpen om Somalische jongeren beter te laten functioneren op het voortgezet onderwijs. Er is allereerst naar voren gekomen dat er behoefte is aan ouderbetrokkenheid. Dit wordt gezien als een van de belangrijkste factoren voor de ontwikkeling van de jongeren. Hetgeen daarmee samenhangt is dat de ouders meer bekend moeten worden gemaakt met de Nederlandse onderwijsstructuren, zodat zij meer op de hoogte zijn van hoe bepaalde dingen op school werken en dit zo zijn invloed zal hebben op de schoolprestaties en motivatie van de jongeren. Tevens lijkt er behoefte aan hulp in de thuissituatie bij Somalische gezinnen. De jongeren hebben ook behoefte aan meer complimenten en ondersteuning bij de motivatie voor school. Er wordt gevraagd om advies en iemand die hen helpt om sterker te worden/zijn. Volgens experts is het nodig dat de jongeren en hun ouders de Nederlandse taal meer machtig worden, omdat een gebrek hieraan er voor zorgt dat zij minder goed geïntegreerd zijn, wat dus ook invloed heeft op de schoolgang van de jongeren. Daarnaast is het volgens de experts ook belangrijk dat de jongeren leren om eigen verantwoordelijkheid te dragen. De jongeren geven aan behoefte te hebben aan mentoring/coaching. Volgens de literatuur kan dit een positief effect hebben op het zelfbeeld van de jongeren en past deze behoefte aan een eventuele mentor bij de leeftijdsfase waar de jongeren in zitten. Daarmee samen hangt dat zij behoefte hebben aan individuele huiswerkbegeleiding, waar persoonlijke aandacht centraal staat. Vanuit school komt met name de behoefte aan het inzetten van (Somalische) rolmodellen voor de jongeren, aangezien is bewezen dat dit jongeren kan inspireren met mogelijk uitzicht op motivatie voor school en toekomst. Tenslotte wordt aangegeven dat de jongeren begrip en erkenning nodig hebben voor hun cultuur, mensen die vanuit oprechte openheid en zonder te oordelen met deze groep willen/kunnen werken.

Hoofdstuk 5- Conclusie, aanbevelingen, discussie en evaluatie

Inleiding

In dit hoofdstuk worden allereerst de conclusies en de eindconclusie beschreven. De conclusies geven de uitkomsten van de deelvragen weer en vervolgens wordt er in de eindconclusie antwoord gegeven op de hoofdvraag. Tevens leest u in dit hoofdstuk de aanbevelingen voor de organisatie die zijn voortgevloeid uit de resultaten van de deelvragen en de conclusies. Tenslotte treft u in dit hoofdstuk de discussie/ product- en procesevaluatie aan, waarin zowel het proces van het onderzoek (de betrouwbaarheid en validiteit) als het eindproduct kritisch gereflecteerd worden.

5.1 Conclusies en beantwoording hoofdvraag

In dit gedeelte worden de conclusies van de deelvragen en de eindconclusie (het antwoord op de hoofdvraag) beschreven. Het CJG Veenendaal wil een hulpaanbod creëren voor Somalische jongeren in Veenendaal die school vroegtijdig dreigen te verlaten en hierdoor geen *(start-)kwalificatie* halen voor de arbeidsmarkt. Het is echter niet duidelijk voor het CJG Veenendaal waar de jongeren behoefte aan hebben en hoe zij de jongeren kunnen bereiken met een hulpaanbod.

De te beantwoorden hoofdvraag van dit onderzoek is:

“Wat hebben Somalische jongeren tussen de 12- 17 jaar in Veenendaal volgens betrokkenen van het CJG Veenendaal nodig om te voorkomen dat zij vroegtijdig school verlaten?”

5.1.1 Gedragskenmerken van Somalische jongeren en hun ouders

Deelvraag 1 luidt: “Wat zijn gedragskenmerken van Somalische jongeren tussen de 12-17 jaar en hun ouders in Veenendaal?” Als het gaat om de gedragskenmerken van Somalische jongeren tussen de 12-17 jaar kan er op basis van de uitkomsten in deze deelvraag worden geconcludeerd dat er een relevant verschil zit tussen het gedrag dat Somalische jongens en Somalische meisjes laten zien. De meeste meisjes zijn gehoorzaam en met name thuis te vinden. Zij helpen hun moeder met het huishouden en doen hun best voor school. De meisjes nemen in hun gedrag de Somalische cultuur mee wat zich uit in ‘felheid’ tijdens gesprekken en het elkaar sterk willen overtuigen. De jongens zijn vooral buitenshuis te vinden, vertonen vaker grensoverschrijdend/gewelddadig gedrag en zijn minder gemotiveerd voor school. Zij nemen in hun gedrag juist meer de straatcultuur mee, waarin respect en eer voor ‘het zelf’ belangrijk is. Dit uit zich in superioriteitsgedrag en in een denigrerende houding richting onder andere de Somalische meisjes. Meerdere respondenten onderstrepen bovenstaande verschillen en ook de literatuur verklaart dit gedrag onder andere aan de hand van feminiteit/masculiniteit en verschillende seksecoderingen binnen culturen. Door de twee culturen waarin de jongeren opgroeien, kunnen zij het gevoel krijgen nergens bij te horen, wat samenhangt met het gedrag dat zij laten zien en de zoektocht naar hun eigen identiteit. De vrijetijdsbesteding van de jongeren hangt nauw samen met hun gedrag en cultuur. De meisjes houden zich graag bezig met schoonmaken/huiswerk en de jongens meer met voetballen/hangen. Verder blijkt uit de resultaten dat de Somalische ouders vaak vluchtgedrag vertonen, met name wanneer er problemen zijn. De vaders zijn veelal afwezig en in het buitenland te vinden voor hun carrière. Tevens hebben de Somalische ouders moeite met de Nederlandse taal en is de onbetrokkenheid van de ouders volgens respondenten een oorzaak van onwetendheid/handelingsverlegenheid, door de generatiekloof die zij tussen hen en hun kinderen ervaren.

5.1.2 De aanloophase naar vroegtijdige schoolverlating onder Somalische jongeren

Deelvraag 2 luidt: “Wat is er bekend over de aanloophase naar vroegtijdige schoolverlating onder Somalische jongeren tussen de 12-17 jaar in Veenendaal?” De signalen rondom vroegtijdige schoolverlating onder de betreffende doelgroep die in de resultaten naar voren zijn gekomen, zijn de problemen die de jongeren ervaren met betrekking tot studievvaardigheden, zoals plannen, samenvatten en structureren. Daarnaast is gebleken dat met name de jongens een hoger risico lopen om school vroegtijdig te verlaten, door gebrek aan motivatie/discipline en lage prestaties, wat volgens respondenten en de literatuur samenhangt met de straatcultuur waarin de jongens leven en de mentaliteit die zij daar innemen. Dit vormt een risico voor vroegtijdige schoolverlating, omdat de straatcultuur zich niet verhoudt tot de schoolcultuur wat betreft mentaliteit, taal en tijdsbesef.

Op basis van de uitkomsten in deelvraag 2 kan geconcludeerd worden dat de cultuurverschillen een belangrijke risicofactor voor vroegtijdige schoolverlating zijn. Somalische ouders zijn volgens respondenten onvoldoende betrokken bij de schoolgang van hun kinderen. Dit komt met name door onvoldoende kennis van de Nederlandse schoolsystemen en het niet goed spreken van de Nederlandse taal, wat er bijvoorbeeld voor zorgt dat de jongeren bij de overstap van het basis- naar het voortgezet onderwijs niet goed worden geadviseerd. De ouders hebben wel hoge verwachtingen van hun kinderen als het gaat om presteren voor school, wat ook wordt bevestigd in de literatuur, omdat studeren voor de fijnmazige cultuur waarin zij leven erg belangrijk is. Een risico van beide factoren is dat jongeren te hoog worden ingeschaald in het voortgezet onderwijs. Daarnaast kan de afwezigheid van de vaders ook een negatieve invloed hebben op de jongeren, leven de jongeren tussen twee culturen en is er bij professionals sprake van onwetendheid over de Somalische cultuur. De hiervoor genoemde factoren vallen allen onder de aanloophase (signalen en risicofactoren) naar vroegtijdige schoolverlating onder deze doelgroep.

5.1.3 Behoeften voor Somalische jongeren om beter te functioneren op school

Deelvraag 3 betreft de volgende deelvraag: “*Wat hebben Somalische jongeren tussen de 12-17 jaar in Veenendaal volgens betrokkenen nodig om beter te kunnen functioneren op school?*”

In de resultaten is naar voren gekomen dat de jongeren hoofdzakelijk de betrokkenheid van hun ouders nodig hebben om beter te functioneren op school. Op basis van de uitkomsten kan worden geconcludeerd dat het hiervoor belangrijk is dat ouders bekend zijn met de Nederlandse onderwijssystemen, dat zij de Nederlandse taal goed beheersen en bekend zijn met de mogelijkheden van hulpverlening. De jongeren moeten leren om eigen verantwoordelijkheid te dragen en hebben een voorbeeld nodig, een rolmodel die hen fascineert. Hierdoor raken jongeren geïnspireerd om te werken aan hun toekomst. Daarnaast hebben de jongeren meer individuele hulp bij het huiswerk nodig en iemand waarbij zij terecht kunnen met hun vragen en problemen (dit geldt ook voor de ouders). Mede door de cultuurverschillen is er meer begrip en erkenning vanuit de omgeving nodig voor de Somalische cultuur. Ten slotte hebben de jongeren meer behoefte aan complimenten en motivatie.

5.2 Eindconclusie (Beantwoording hoofdvraag)

“Wat hebben Somalische jongeren tussen de 12- 17 jaar in Veenendaal volgens betrokkenen van het CJG Veenendaal nodig om te voorkomen dat zij vroegtijdig school verlaten?” is de hoofdvraag van dit onderzoek. Iets wat de Somalische jongeren tussen de 12 en 17 jaar volgens betrokkenen van het CJG Veenendaal nodig hebben is allereerst een plek voor de Somalische ouders waar zij terecht kunnen met hun vragen rondom de schoolgang van hun kinderen. Op deze wijze kunnen de ouders meer betrokken raken. Hierbij is het belangrijk dat er aandacht is voor het spreken en begrijpen van de Nederlandse taal. Tevens is het nodig dat de Somalische ouders weten waarvoor zij bij het CJG Veenendaal terecht kunnen, aangezien er behoefte lijkt aan hulp in de thuissituatie. Dit zal vanzelfsprekend ook in het belang zijn van de jongeren. Om dit te kunnen bereiken is het belangrijk dat het CJG Veenendaal zich bekend maakt bij de Somalische doelgroep.

De jongeren hebben het nodig dat zij kunnen terugvallen op een vertrouwenscoach in de wijk waar ze wonen, iemand waar zij mee kunnen praten als zij moeilijkheden ervaren op school of in hun privéleven. Tevens hebben de jongeren extra individuele huiswerkbegeleiding nodig met betrekking tot schoolprestaties en studievoordigheden. Huiswerkbegeleiding waar persoonlijke aandacht centraal staat. Momenteel wordt er al op verschillende plekken in Veenendaal huiswerkbegeleiding aangeboden, maar om de behoefte van ‘individuele hulp en persoonlijke aandacht’ te vervullen zou het CJG Veenendaal hieraan bij kunnen dragen om een dergelijke plek te realiseren.

Gezien de culturele achtergrond van de jongeren hebben zij volgens betrokkenen meer begrip nodig vanuit hun omgeving voor hun cultuur en normen/waarden. Hierdoor kan de omgeving meer inspelen op wat de jongeren aan ondersteuning nodig hebben, zonder eventuele vooroordelen. Zij hebben het nodig dat er mensen zijn die hun cultuur daadwerkelijk kennen. Het inzetten en werven van Somalische rolmodellen tijdens georganiseerde (school-)activiteiten kan daar aan bijdragen. Tevens is de inzet van rolmodellen belangrijk, omdat de jongeren hierdoor geïnspireerd en gemotiveerd kunnen raken om te werken aan school en hun toekomst.

Door de Somalische achtergrond en het opgroeien in een taalarme omgeving hebben de jongeren het nodig dat zij de Nederlandse taal goed leren beheersen, wat volgens betrokkenen bevorderd kan worden door middel van het organiseren van taalactiviteiten. Tenslotte is het belangrijk dat de jongeren en eventueel de ouders op de basisschool goed geadviseerd worden over de niveaus op het voortgezet onderwijs. Dit voorkomt dat de jongeren te hoog worden ingeschaald, de lat te hoog ligt en zij hierdoor hun motivatie voor school verliezen. Ook hier kan het CJG Veenendaal aan bijdragen.

5.3 Aanbevelingen

In deze paragraaf worden de aanbevelingen voor de organisatie geschreven. *Deze zijn voortgevloeid uit de onderzoeksresultaten en zijn bedoeld voor de uitvoeringspraktijk, waar de organisatie vervolgens haar toekomstig beleid op kan baseren (Baarda et al., 2013, P.25).* Het CJG Veenendaal heeft ons als onderzoekers gevraagd om de door ons bedachte aanbevelingen zoveel mogelijk ‘onbevange’ aan te leveren. De organisatie gaf aan dat zij verwacht hier het meest aan te hebben en dat het de verantwoordelijkheid van de organisatie is welke aanbevelingen al dan niet gebruikt zullen gaan worden.

Voor de onderstaande aanbevelingen adviseren wij om de doelgroep soms ook breder te trekken dan enkel Somalische jongeren en ouders. De doelgroep heeft namelijk zelf aangegeven dat zij zichzelf niet als ‘anders’ zien dan andere jongeren en vinden gelijkwaardigheid belangrijk (6.22.6). De verwachting is dat dit de effectiviteit van eventuele uitgezette acties vergroot en dat dit de toegankelijkheid voor de doelgroep bevordert.

5.3.1 Methodische activiteiten voor Somalische jongeren

In de resultaten is er naar voren gekomen dat er behoefte is aan activiteiten voor Somalische jongeren ter bevordering van hun ontwikkeling op verschillende gebieden, zodat dit ook invloed zal hebben op het gedrag en de schoolgang van de jongeren. Na een gesprek met Jelle Terpstra (CHE-docent/mede-ontwikkelaar Superman Jongensmethodiek) over het onderzoeksthema en de globale resultaten, kwamen wij op de aanbeveling dat er voor allochtone jongeren in Veenendaal meer methodisch gerichte activiteiten mogen worden georganiseerd.

Op basis van de relevante verschillen tussen jongens en meisjes adviseren wij om activiteiten te organiseren voor beide seksen apart, die aansluiten bij de leerstijl en interesses van de jongeren, gebaseerd op de visie van de jongens- en meisjesmethodiek van Youth for Christ. In deze *methodiekbeschrijving komt bijvoorbeeld naar voren dat jongens leren door middel van trial and error (uitproberen en fouten maken) en dat activiteiten met winnen en competitie voor hen stimulerend werkt. De meisjes leren juist meer door te praten en voor hen zouden discussie-/debatgroepen een voorbeeld van een passende activiteit zijn. In de interviews met docenten van het voortgezet onderwijs is naar voren gekomen dat enkele van dit soort activiteiten ook al georganiseerd worden na schooltijd en dat deze ook daadwerkelijk bezocht worden door Somalische jongeren. Wij zouden het CJG Veenendaal aanbevelen om de samenwerking met scholen en/of organisaties als Youth for Christ hierin te benutten om zo meer zicht te krijgen op de doelgroep en hen te ondersteunen in hun ontwikkeling.

**De methodiekbeschrijving van de Superman jongensmethodiek is wegens auteursrechten niet opgenomen in de bijlagen/het bronnenboek van dit onderzoek. De methodiek is echter wel te koop in de Youth for Christ webshop. Zie www.yfcshop.nl*

5.3.2 Toekomstdromenproject

“Dromen is erg belangrijk. Je kunt alleen iets realiseren als je je er een voorstelling van kunt maken”, aldus George Lucas (MetaVoor VoorKeur, 2014). In de resultaten is naar voren gekomen dat Somalische jongeren niet dromen en weinig toekomstperspectief hebben. Dit heeft automatisch invloed op de motivatie voor schoolgang en de mentaliteit van een jongere. Het vinden en inzetten van eigen kracht in het leven, begint echter bij het hebben van een droom (Bolten, 2010). Wij adviseren om in Veenendaal een project op te zetten, waarin jongeren in kleine teams onder leiding van bijvoorbeeld een (passende) vrijwilliger kunnen nadenken over hun toekomst en dromen.

Denk hierbij bijvoorbeeld aan thema's als "Wie ben ik"?, beroep en zingeving. Hierbij zou gebruik gemaakt kunnen worden van de empowermentbenadering, zoals beschreven in het rapport 'durf te dromen' van de gemeente Delft (Bolten, 2010).

5.3.3 (Somalische) rolmodellen (tijdens activiteiten)

"Het ontbreekt hier in Nederland aan goede voorbeelden of rolmodellen voor jongeren in de Somalische gemeenschap. Goed doet goed volgen" (Kennisplatform Integratie & samenleving, 2016). Wat aansluit bij bovenstaande twee aanbevelingen is het inzetten van (Somalische) rolmodellen bij dit soort activiteiten. De jongeren kunnen hierdoor geïnspireerd en gemotiveerd raken om aan hun toekomst te werken. Dit kan gezien worden als een eerste hulpmiddel bij het creëren van dromen voor de toekomst. Recent onderzoek uit december 2015 heeft aangetoond dat er te weinig rolmodellen zijn en dat het belangrijk is dat er meer komen (het liefst van de eigen cultuur) waar de jongeren zich mee kunnen identificeren (Broekhuizen et al., 2015). Ons advies is om bijvoorbeeld opzoek te gaan naar dit soort rolmodellen via oproepen voor CJG-vrijwilligers.

5.3.4 Taalactiviteiten schoolvakanties

Het blijkt uit de resultaten dat Somalische jongeren na de schoolvakanties vaak met een slechte beheersing van de Nederlandse taal terug op school komen, wat volgens 'Uit elkaars buurt' een rapport van het Sociaal en Cultureel Planbureau verband kan houden met het feit dat de jongeren in concentratiewijken vaak noodgedwongen meer met elkaar omgaan en dus minder Nederlands spreken (Gijsberts & Dagevos, 2005). Onze aanbeveling is om wellicht in samenwerking met andere organisaties tijdens vakantieperiodes 'taalactiviteiten' aan te bieden voor allochtone jongeren die moeite hebben met de Nederlandse taal, zodat zij juist in deze periodes aandacht kunnen besteden aan het verbeteren van hun Nederlandse taalvaardigheid. Hierbij adviseren wij om gebruik te maken van de methodiek 'Taallijn', een programma dat er onder andere op gericht is om een taalachterstand bij taalzwakke kinderen te beperken en te voorkomen (Nederlands Jeugd Instituut, z.j.). Zie voor meer informatie over de methodiek: www.detaallijn.nl.

5.3.5 Vertrouwenspersoon/mentor voor jongeren in de wijk

In de resultaten is naar voren gekomen dat de jongeren behoefte lijken te hebben aan een vertrouwenspersoon/mentor in de wijk, waar zij terecht kunnen met vragen en problemen. De vertrouwenspersoon/mentor kan de jongeren ook helpen met problemen rondom studievaardigheden en/of het maken van huiswerk, waar ook vraag naar is. Zoals blijkt uit de resultaten van het onderzoek zijn aandachtspunten onder andere geschiedenis, wiskunde en hulp bij studievaardigheden (plannen, structureren en samenvatten). Uit eerder onderzoek is gebleken dat een hulpverlener een klik moet hebben met jongeren om hem/haar te kunnen begrijpen (Heppe, 2012). De jongeren hebben behoefte aan erkenning van hun problemen door een vertrouwenspersoon. Erkenning zonder te oordelen over hun levenssituatie en/of culturele achtergrond (Heppe, 2012). Ons advies is dat een jeugdwerker of vrijwilliger van het CJG Veenendaal eenmaal in de week plaatsneemt in het buurthuis Panorama (wijk Palmengrift) waar veel Somalische gezinnen wonen om een inloopsprekuur te creëren speciaal voor jongeren. Om dit daadwerkelijk op gang te krijgen is het van belang om op scholen en in de buurt zelf bekend te maken dat deze ruimte er is.

5.3.6 Naamsbekendheid en reputatie (CJG Veenendaal)

Het is de rol van het CJG Veenendaal om de toegankelijkheid voor hulp zo laagdrempelig mogelijk te maken, ook onder de Somalische doelgroep die wel degelijk behoefte lijkt te hebben aan hulpverlening bij problemen rondom school. Hiervoor is het belangrijk om niet alleen de naamsbekendheid, maar ook de reputatie van de organisatie (onder deze doelgroep) te vergroten. Klanten moeten weten wat je als organisatie doet en waar je goed in bent (Frijlink & Verdoold, 2015). Dit kan bijvoorbeeld door op scholen en/of in buurthuizen van de wijken laagdrempelige voorlichting te geven over de mogelijkheden die het CJG Veenendaal biedt en wat het kan opleveren om hulp te zoeken. Om de kans te vergroten dat deze voorlichtingen (specifiek) door de Somalische doelgroep worden bezocht, is het handig, gezien de fijnmazige groepscultuur, gebruik te maken van een 'samenbindende' factor. Denk hierbij aan het meebrengen van eten enzovoorts. Tevens is het voor de toegankelijkheid en veiligheid belangrijk om het aanbod van voorlichtingen te richten op een bredere doelgroep.

5.3.7 Interactieve bijeenkomsten Nederlandse taal en onderwijssystemen (ouders)

In de resultaten van het onderzoek is naar voren gekomen dat de schoolbetrokkenheid van ouders vergroot kan worden door kennis en beheersing van de Nederlandse taal. Tevens is het naast de taal belangrijk dat de ouders meer inzicht krijgen in de wijze waarop de Nederlandse onderwijssystemen werken. Elke donderdag vindt er een bijeenkomst plaats in het buurthuis Panorama te Veenendaal met Somalische moeders. Hier zal ook een medewerker van het CJG aan deelnemen. Het eerste advies is om tijdens de bijeenkomsten veel aandacht te besteden aan de Nederlandse taal op een informele wijze en met behulp van eenvoudige opdrachten. Daarnaast kunnen de moeders tijdens de activiteiten/bijeenkomsten ook gestimuleerd worden om de Nederlandse taal te spreken.

Het tweede advies rondom dit onderwerp is om bij deze bijeenkomsten het thema 'Nederlandse schoolsystemen' in te brengen. Denk bijvoorbeeld aan onderwerpen met betrekking tot de schoolgang (zoals roosters, schooltijden, huiswerk et cetera) van de kinderen en ook het belang van ouderbetrokkenheid rondom school. Tijdens deze bijeenkomsten is het belangrijk om voldoende ruimte te creëren voor vragen. Er kan hierbij gebruik worden gemaakt van bestaande interventies, bijvoorbeeld die van het Nederlands Jeugd Instituut. Zo is er bijvoorbeeld een bestaande opvoedcursus voor niet-westerse migranten moeders waarbij het thema 'school' ook aan bod komt (Nieuwboer, 2012). Deze interventie is te vinden op www.nji.nl/jeugdinterventies (zie ook literatuurlijst).

5.3.8 Bekendmaking jeugdsportfonds

Voor zowel de motorische- als de sociale ontwikkeling van een schoolgaande jongere is sport en spel belangrijk (Dietvorst & van Velthoven, 1997). Het is belangrijk dat ook Somalische jongeren de mogelijkheid krijgen om zich aan te sluiten bij een sportvereniging. Echter blijkt in de praktijk dat zij vaak niet op een sport zitten door gebrek aan financiële middelen, aldus docenten (5.12.3). Wij adviseren om door middel van voorlichtingen aan ouders het belang van sporten in het daglicht te zetten. Daarbij is het belangrijk dat er wordt uitgelegd welke mogelijkheden er zijn in financiële tegemoetkomingen, zoals het jeugdsportfonds. In de praktijk blijkt dat veel mensen niet weten dat deze mogelijkheden bestaan. Ook dit zou een thema kunnen zijn dat kan worden ingebracht tijdens de wekelijkse bijeenkomsten met de Somalische moeders. Om ouders te helpen bij het stimuleren van sporten voor hun kinderen zou gebruik gemaakt kunnen worden van het themadossier van het Nederlands instituut voor Sport en bewegen, waarin thema's als ouderparticipatie,

ouderbetrokkenheid en voorbeeldgedrag rondom sport centraal staan (Nederlands instituut voor Sport en Bewegen, z.j.). Dit dossier is te vinden op de website van de betreffende organisatie, <http://www.nisb.nl/themadossiers/ouders-in-de-sport.html> (zie ook literatuurlijst).

5.4 Discussie/ Product- en procesevaluatie

In deze paragraaf wordt het onderzoeksproces en het uiteindelijke product geëvalueerd.

Het product en de werkwijzen worden geëvalueerd aan de hand van een SWOT-analyse. *“Een SWOT-analyse is een manier om de externe situatie (kansen en bedreigingen) en interne situatie (sterkten en zwakten) in kaart te brengen om daarop strategisch beleid te baseren”* (Schermer, 2013, P.224).

Hierin wordt ook kritisch gekeken naar de beslissingen die van invloed zijn geweest op de kwaliteit van het onderzoek. In de procesevaluatie wordt kritisch terugblikkend op de betrouwbaarheid/validiteit van het onderzoek en tegelijkertijd ook op de rol van ons als onderzoekers in de uitvoering van dit onderzoek. Daarnaast worden de resultaten in verband gebracht met eerder onderzoek en worden er eventuele suggesties voor vervolgonderzoek beschreven. In Hoofdstuk 1, paragraaf 1.4.1 van dit onderzoek staan de behaalde doelstellingen beschreven. Deze treft u dan ook niet aan in deze paragraaf.

5.4.1 Productevaluatie- SWOT-analyse

Strengths (Sterkten)

Een sterkte van onze werkwijze is allereerst de hoeveelheid literatuur en bestaande gegevens die wij als onderzoekers al hadden verzameld bij het schrijven van het Plan van Aanpak. Er was veel bruikbare literatuur aanwezig om het onderzoek theoretisch goed te onderbouwen. De opgedane kennis was tegelijkertijd ook bruikbaar voor het opstellen van interviewvragen/vragen voor Delphi-experts, het afnemen van de interviews en het documenteren/analyseren van data in labelsystemen. Tevens zijn wij als onderzoekers, nadat de interviews waren afgenomen nog steeds blijven zoeken naar passende literatuur ter onderbouwing van de resultaten. In totaal hebben wij ± 100 bruikbare en diverse soorten literatuurbronnen (boeken, tijdschriften, artikelen, documentaires, onderzoeken, rapporten, scripties en dergelijke) gelezen, wat dit onderzoek erg sterk en veelzijdig maakt. Daarnaast hebben wij qua dataverzameling meerdere onderzoeksmethoden gebruikt, waardoor wij op verschillende manieren veel informatie hebben gekregen. Tenslotte zijn wij tijdig begonnen met het benaderen van respondenten voor de interviews. Dit heeft een positief effect gehad op onze planning.

Weaknesses (Zwakten)

Een zwakte van dit onderzoek is dat wij ons hebben toegespitst op het thema ‘vroegtijdige schoolverlating’. Het is gebleken dat er maar weinig daadwerkelijke ‘schoolverlaters’ zijn in Veenendaal. Hierdoor waren sommige interviewvragen wellicht irrelevant en hebben wij in de interviews (naast de nuttige informatie) ook onbruikbare informatie verkregen. Een andere zwakte is dat wij als het gaat om het benaderen van de jongeren, de verwachting hadden dat het makkelijker zou gaan. Wij hadden verwacht dat ouders en docenten ons met de jongeren in contact konden laten komen, wat uiteindelijk niet het geval was. Wat betreft het Delphi-onderzoek zijn wij te laat begonnen benaderen en was er uiteindelijk sprake van tijdsdruk bij het verwerken van deze resultaten.

Opportunities (Kansen)

Een kans voor dit onderzoek is allereerst de doelgroep ‘Somalische jongeren’. Dit is een actuele doelgroep waar momenteel veel aandacht aan wordt besteed en waar ook door andere organisaties veel onderzoek naar wordt gedaan. Daarnaast is het een feit dat het aantal vroegtijdige schoolverlaters in Veenendaal laag ligt, echter is uit dit onderzoek gebleken dat de doelgroep Somalische jongeren wel degelijk een groep is die extra aandacht nodig heeft, ook met betrekking tot schoolgang. Naast de door respondenten benoemde adviezen om de jongeren beter te laten functioneren op school, zijn er ook nuttige tips naar voren gekomen over andere behoeften die de

jongeren hebben. Bijvoorbeeld het doen van gezamenlijke activiteiten waarin thema's als 'onderling vertrouwen' centraal staan. Daarnaast blijkt er ook behoefte bij Somalische ouders voor hulp in de thuissituatie. Dit zijn voor het CJG Veenendaal kansen om meer met de doelgroep Somaliërs in aanraking te komen. Tenslotte is de actualiteit van sommige onderwerpen in dit onderzoek groot. Denk bijvoorbeeld aan de naar voren gekomen thema's als de taalvaardigheid en integratie van de doelgroep. Taalvaardigheid en integratie onder vluchtelingen is een actueel thema in het nieuws, en daar zal de komende tijd meer geld aan worden besteed, aldus de NOS (NOS, 2016).

Threats (Bedreigingen)

De bedreigingen van dit onderzoek hadden grotendeels te maken met 'non-respons'. Nadat de meeste interviews waren gepland en afgenomen, moesten wij nog lang wachten op informatie van experts voor het Delphi-onderzoek. Er was al veel bruikbare informatie en wij waren al gestart met het uitwerken van de resultaten in de deelvragen, echter ontbrak er tijdens de start nog de informatie van de experts. Het heeft veel tijd gekost om de informatie van de respondenten uiteindelijk te ontvangen. Dit geldt eveneens voor het vinden van Somalische jongens voor de interviews. Wij hebben via meerdere wegen geprobeerd de jongens te bereiken, zonder het gewenste resultaat. Uiteindelijk konden wij via een middelbare school schriftelijke interviews met twee jongens regelen, hier hadden wij echter lange tijd te maken met non-respons en uiteindelijk weerstand, wat er voor heeft gezorgd dat wij de informatie niet meer (op tijd) in ontvangst konden nemen en in onze resultaten konden verwerken. Dit kan een bedreiging zijn voor dit onderzoek op het gebied van 'betrouwbaarheid en validiteit', omdat wij geen daadwerkelijke informatie vanuit de jongens zelf hebben gekregen, maar alleen van betrokkenen over de jongens. Tenslotte dragen de onderzoeksbevindingen bij aan een maatschappelijk probleem, echter blijft wel de vraag of bijvoorbeeld de Somalische ouders ook daadwerkelijk meer betrokken willen worden bij de schoolgang van hun kinderen (zoals gebleken uit de behoeften voor de jongeren). Dit kan een aanknopingspunt zijn voor vervolgonderzoek.

5.4.2 Procesevaluatie- betrouwbaarheid en validiteit

Betrouwbaarheid

Tijdens het groepsgesprek met de Somalische moeders was er regelmatig sprake van ruis. De moeders hadden zichtbaar moeite met de Nederlandse taal, waardoor zij vaak niet goed verstaanbaar waren. De tolk probeerde dit gedurende het gesprek zo goed als kon op te vangen, er waren echter negen vrouwen. Het was voor de tolk dus niet mogelijk om alles te vertalen en daarbij wilden de moeders zelf ook antwoorden geven op de vragen. Dit heeft invloed gehad op de uitwerking van het interview. Sommige stukken waren slecht verstaanbaar en daardoor niet bruikbaar voor het onderzoek. Ook kwamen sommige moeders later binnen. De groepsgrootte veroorzaakte ook ruis, doordat de vrouwen in kleine groepjes door elkaar gingen praten. Daarnaast was het interview met de leerplichtambtenaar soms ook moeilijk verstaanbaar, waardoor bepaalde uitspraken niet goed konden worden uitgetypt en dus niet gebruikt konden worden in het onderzoek. In de antwoorden van respondenten waren veel overeenkomsten te vinden, echter waren er respondenten die Somalische jongeren niet specifiek een doelgroep vonden die een groter risico zouden lopen om school vroegtijdig te verlaten. Ondanks deze uitspraken zijn wij wel ingegaan op de risicofactoren. Dit omdat deze, gezien de antwoorden van de meeste respondenten en de literatuur, wel degelijk aanwezig zijn onder de doelgroep.

De interviews zijn allemaal opgenomen met opname-apparatuur. Bij sommige interviews werd het opname-apparaat pas aangezet op het moment dat de daadwerkelijke vragen gesteld gingen worden en werd deze soms uitgeschakeld op het moment dat het niet meer inhoudelijk over de Somalische jongeren ging. Dit kan er voor gezorgd hebben dat de transparantie van de opnames is verminderd. Verder hebben wij om de betrouwbaarheid van het onderzoek te waarborgen, kritisch gekeken naar de afkomst/uitgeverij van de gebruikte literatuurbronnen en hebben wij geprobeerd om rekening te houden met de 'actualiteit' van bronnen. In sommige gevallen waren bronnen verouderd, maar waren deze wel degelijk bruikbaar ter onderbouwing van de resultaten. In die gevallen hebben wij er dan ook voor gekozen om deze bronnen wel te gebruiken.

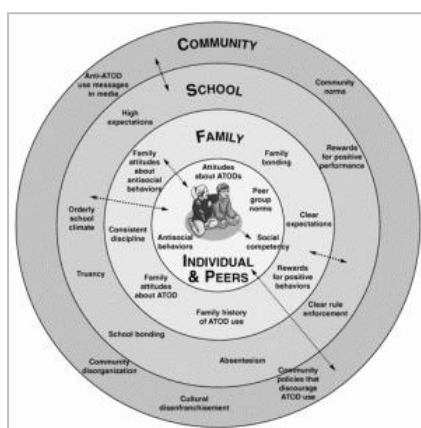
Tenslotte hebben wij rekening gehouden met de betrouwbaarheid door enkel respondenten te selecteren die affiniteit hebben met de doelgroep Somalische jongeren. Zo zijn de geïnterviewde docenten tegelijkertijd ook functionarissen voor culturele minderheden en hebben wij bewust Leefbaar Rotterdam als Delphi-expert benaderd, omdat zij momenteel onderzoek doen naar de integratie van Somaliërs in hun regio (Leefbaar Rotterdam, 2015).

Validiteit

In dit onderzoek is gebruikt gemaakt van triangulatie. *"Die triangulatie kan betrekking hebben op het gebruik van verschillende databronnen, maar ook op verschillende manieren van dataverzameling"* (Baarda et al., 2013, P.75). Hierbij zijn de volgende onderzoeksmethoden gehanteerd:

literatuuronderzoek, bestaande gegevens, interviews en meningen van experts (Delphi-onderzoek).

Om de validiteit van dit onderzoek te waarborgen, is er door ons voor gekozen om hoofdzakelijk informatie uit te werken, waarvan de uitkomsten zowel in de interviews als in de literatuur overeen kwamen. Daarnaast met zo nu en dan nog een toevoeging vanuit het Delphi-onderzoek. Dit heeft het onderzoek sterker gemaakt. Daarnaast hebben wij bij het opstellen van de interviewvragen en topics al gebruik gemaakt van theorie, wat er voor heeft gezorgd dat wij niet blanco, maar met de juiste voorkennis de interviews ingingen. In Hoofdstuk 1 zijn wij ingegaan op de sociale wenselijkheid die een rol kon spelen bij de interviews met de Somalische moeders. De mogelijkheid bestaat, door de culturele achtergrond, dat zij sociaal wenselijke antwoorden hebben gegeven. Dit kan mogelijk van

invloed zijn geweest op de validiteit en betrouwbaarheid van dit onderzoek. Verder gingen niet alle literatuurbronnen daadwerkelijk over Somalische jongeren. Bepaalde bronnen gingen bijvoorbeeld ook over schoolverlating in het algemeen, maar hadden wel aansluiting bij de uitspraken van respondenten. Wij hebben er voor gekozen deze bronnen wel te gebruiken. Iets dat zowel een goede bijdrage heeft geleverd aan de betrouwbaarheid als aan de validiteit van dit onderzoek is het volgende: dat wij uit iedere categorie van het ecologische systeemmodel van Bronfenbrenner respondenten hebben benaderd en gesproken (zie figuur 14).

Figuur 14- Ecologisch systeemmodel Bronfenbrenner (Gran, 2011)

Ontbrekende informatie van Somalische jongens in verhouding tot 'betrouwbaarheid en validiteit

In hoofdstuk 1 en in de productevaluatie werd al geschreven over het ontbreken van de informatie/meningen van de Somalische jongens. Dit beperkt de validiteit van het onderzoek.

“Validiteit is de mate waarin onze manier van werken (dat wil zeggen het verzamelen van gegevens, het analyseren daarvan en het formuleren van conclusies) ons in staat stelt om juiste uitspraken te doen” (Baarda et al., 2013, P.243). Dit geldt met name voor hoofdstuk 4, omdat het daar gaat over de behoeften van/voor de jongeren als het gaat om ondersteuning rondom school. Doordat we hierin geen mening van de jongens konden meenemen, is het een risico dat de geschetste behoeften wellicht onvolledig zijn. Desondanks konden wij wel antwoord geven op de betreffende onderzoeksvraag, omdat wij voldoende informatie van andere betrokkenen hebben verkregen over de jongeren. Het is altijd mogelijk dat het missen van relevante informatie ook invloed heeft op de betrouwbaarheid van de huidige resultaten, wij verwachten echter niet dat dit de betrouwbaarheid van onze huidige geschetste resultaten heeft beïnvloedt. *“Betrouwbaar is de mate waarin de resultaten onafhankelijk zijn van toeval” (Baarda et al., 2013, P.243).* Dit aangezien wij in de drie deelvragen onze focus hebben gehouden op triangulatie en dus bij iedere waarneming, aanvullend bewijs hebben gebruikt. Wij verwachten hierdoor dat het hiervoor genoemde geen invloed heeft op de getrokken conclusies. Enkel onvolledigheid van gegevens als in validiteit, vormt het risico en is mogelijk een zwakte van dit onderzoek. Verder heeft dit geen risico gevormd voor het beantwoorden van de verschillende onderzoeksvragen, omdat er voorafgaand in het plan van aanpak al is geoperationaliseerd wie er onder de betrokkenen vallen. Tevens gaat dit onderzoek hoofdzakelijk over beide seksen en niet alleen over jongens.

5.4.3 Resultaten in verband gebracht met eerder onderzoek/suggesties voor vervolgonderzoek

Er zijn in de afgelopen jaren veel onderzoeken gedaan naar de algehele doelgroep ‘Somaliërs’ in Nederland. In deze onderzoeken gaat het met name om cultuurverschillen, opvoeding, vatbaarheid voor radicalisme en het feit dat Somalische jongeren meer risico lopen om school vroegtijdig te verlaten. In dit onderzoek zijn wij juist dieper ingegaan op de risicofactoren die spelen en de behoeften van/voor de jongeren als het gaat om functioneren op school. Dit onderzoek is dan ook een toevoeging bovenop eerder verrichtte onderzoeken, omdat er specifiek wordt toegespitst op signalen/risico’s en de preventie rondom ‘vroegtijdige schoolverlating’ onder deze doelgroep. Dit onderzoek draagt bij aan andere onderzoeken, waarin geen aandacht was voor de concrete aanpak en het voorkomen van vroegtijdige schoolverlating door in te spelen op de behoeften van de jongeren die er zijn. Wij adviseren echter wel om na dit onderzoek nog vervolgonderzoek te doen naar onderstaande thema’s om de jongeren in de toekomst zo goed mogelijk te kunnen ondersteunen.

Hoe kunnen Somalische ouders meer betrokken worden bij de schoolgang van hun kinderen?

In dit onderzoek is in de drie deelvragen de ouderbetrokkenheid omtrent de schoolgang van Somalische jongeren naar voren gekomen. Er blijkt een gebrek aan ouderbetrokkenheid, tegelijkertijd vormt dit een risico voor schoolverlating en is het ook één van de behoeften voor de jongeren.

In dit onderzoek is echter niet gekeken hoe de Somalische ouders hier zelf in staan en hoe zij daadwerkelijk zelf tegen deze ‘schoolbetrokkenheid’ aankijken. Wij zouden daarom adviseren om op basis van dit onderzoek een vervolgonderzoek te doen naar de behoefte aan schoolbetrokkenheid van Somalische ouders. Tevens zouden wij hierin adviseren om ook te onderzoeken hoe de schoolbetrokkenheid van Somalische ouders kan worden vergroot.

*Verder kunnen wij op basis van het contact met respondenten zeggen dat er al enige activiteiten worden georganiseerd voor jongeren in Veenendaal, onder andere op middelbare scholen. Hier komen ook Somalische jongeren naar toe. Wij weten niet in hoeverre het CJG Veenendaal al samen werkt met scholen en andere organisaties tijdens dit soort activiteiten. Indien dit nog niet het geval is, adviseren wij om onderzoek te doen naar hoe er een optimale samenwerking kan bestaan tussen het CJG Veenendaal en andere scholen/organisaties als het gaat om ondersteuning van Somalische jongeren.

Literatuurlijst

Angenent, H. (2004). *Opvoeding en persoonlijkheidsontwikkeling*. Amersfoort, Nederland: ThiemeMeulenhoff.

Baarda, B., Bakker, E., Fischer, T., Julsing, M., Peters, V., Velden, T. van der, & Goede, M. de. (2013). *Basisboek kwalitatief onderzoek: Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek* (3e ed.). Groningen/Houten, Nederland: Noordhoff.

Bauman, Z. (2004). *Wasted Lives: Modernity and its Outcasts*. Cambridge, Engeland: Polity Press.

Beacroft, M. (2004). *Bauman, Wasted Lives and the Eclipse of the Political* (Paper University of Adelaide). Geraadpleegd op 15 maart 2016, van https://www.adelaide.edu.au/apsa/docs_papers/Others/Beacroft.pdf

Beenhakker, C. (2011). Prof. Geert Hofstede: "Godfather" van culturele diversiteit. *Counselling magazine*, 2011(3), 15-19. Geraadpleegd op 28 maart 2016, van http://www.geerthofstede.com/media/1400/pioniers_14_19_interview.pdf

Bolten, S. (2010). *Durf te dromen: over empowerment*. Geraadpleegd op 12 april 2016, van http://www.verwey-jonker.nl/doc/actueel/overig/overig_nieuws_2010/durf%20te%20dromen_21-6-10.pdf

Bosch, A. (2011). Gedragsverandering door deelname aan sportprojecten: vooral vechtsporten kunnen het verschil maken (deel 1). *Sportgericht*, 2011(6), 21-24. Geraadpleegd op 1 april 2016, van <http://www.nivm.nl/media/20731/gedragsverandering%20door%20vechtsporten.pdf>

Brink, G. van den. (2001). *Geweld als uitdaging: De betekenis van agressief gedrag bij jongeren*. Utrecht, Nederland: NIZW.

Brink, J. W. van den, & Os, M. van. (2011, 24 november). Logische niveaus van veranderen. Geraadpleegd op 30 maart 2016, van <http://www.raamstijn.nl/eenblogjeom/index.php/bluff-your-way-into/1479-logische-niveaus-van-veranderen>

Brink, J. W. van den, & Os, M. van. (2011, 24 november). UI-model van Korthagen [Illustratie]. Geraadpleegd op 30 maart 2016, van <http://www.raamstijn.nl/eenblogjeom/index.php/bluff-your-way-into/1479-logische-niveaus-van-veranderen>

Brinke, J. ten, Böger, F., Broek-d'Obrenan, V. van den, Cauwenberghe, C. van, Coenen-Steenbergen, L., Huethorst, F., Vries, B. de. (2014). *De staat van het onderwijs: ONDERWIJSVERSLAG 2012/2013* (Inspectie van het onderwijs). Geraadpleegd op 1 maart 2016, van <http://www.onderwijsinspectie.nl/binaries/content/assets/Onderwijsverslagen/2014/onderwijsverslag-2012-2013.pdf>

Broekhuizen, J., Hermens, F., & Wróblewska, A. (2015). *Versterken positie jongeren van Somalische herkomst: Preventie om vatbaarheid voor radicalisme te verminderen* (Kennisplatform Integratie & Samenleving). Geraadpleegd op 9 maart 2016, van <http://www.kis.nl/sites/default/files/bestanden/Publicaties/versterken-positie-somalische-jongeren.pdf>

Brug, W. van de., & Ham-Willemsen, G. (2006). *Omgaan met jongeren: Een handreiking voor mensen die met jongeren in contact willen treden*. Kampen, Nederland: Kok.

Cauffman, L. (2013). *Simpel: Oplossingsgerichte positieve psychologie in actie*. Amsterdam, Nederland: Boom Lemma.

Circles for Connection. (z.j.). TGI model [Illustratie]. Geraadpleegd op 17 april 2016, van <http://www.circlesforconnection.be/aanbod-en-activiteiten-circles-for-connection/wat-is-themagecentreerde-interactie-handige-folder/attachment/tgi-model-4/>

Crone, E. (2008). *Het puberende brein: Over de ontwikkeling van de hersenen in de unieke periode van de adolescentie*. Amsterdam, Nederland: Bert Bakker.

Degraeve, G., Heylens, G., & Audenaert, K. (2007). *Complimenteren als basis van de korte oplossingsgerichte therapie*. doi:10.2007/BF03072326

Dekker, W. (2002, augustus). Mannen en vrouwen staan vooral zichzelf in de weg [Illustratie]. Geraadpleegd op 13 april 2016, van <http://wapenveldonline.nl/artikel/87/mannen-en-vrouwen-staan-vooral-zichzelf-in-de-weg/>

Dietvorst, C., & Velthoven, R. van. (1997). *Begeleiden van ontwikkeling: in theorie en onderwijspraktijk*. Alphen aan de Rijn, Nederland: Samson.

Dijken, S. van & Tavecchio, L.W.C. (1998). *De pedagogische betekenis van vaders*. Geraadpleegd op 1 maart 2016, van <http://dare.uva.nl/document/2/28069>

Dourleijn, E., & Dagevos, J. (2011). *Vluchtelinggroepen in Nederland: Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten* (Sociaal en Cultureel Planbureau). Geraadpleegd op 15 november 2016, van https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2011/Vluchtelingengroepen_in_Nederland

Dourleijn, E., & Dagevos, J. (2011). *Vluchtelinggroepen in Nederland: Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten* [Illustratie]. Geraadpleegd op 12 januari 2016, van https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2011/Vluchtelingengroepen_in_Nederland

Draijer, C. (2013). *Somalische vaders en opvoedingsondersteuning in Nederland: A study of how accessible parenting support impacts the parenting behaviour of Somali fathers* (Afstudeeronderzoek Hogeschool InHolland). Geraadpleegd op 4 februari 2016, van http://www.triaspedagogica.nl/library/onderzoek/Onderzoek_Somalische_Vaders_en_Opvoedingsondersteuning_in_Nederland_2013_Chantal_Draijer.pdf

Driessen, G. (2006). *Het advies voortgezet onderwijs: is de overadvisering over?* Geraadpleegd op 19 februari 2016, van http://nl.aup.nl/wosmedia/402/vol_81_no_1_-_het_advies voortgezet onderwijs.pdf

El Hadioui, L. (2011). *Hoe de straat de school binnendringt: Denken vanuit de pedagogische driehoek van de thuiscultuur, de schoolcultuur en de straatcultuur* [illustratie]. Geraadpleegd op 21 april 2016, van https://monicaheikoop.files.wordpress.com/2013/01/el-hadioui-i-2011-hoe-de-straat-de-school-binnendringt_deel2_def.pdf

El Hadioui, L. (2011). *Hoe de straat de school binnendringt: Denken vanuit de pedagogische driehoek van de thuiscultuur, de schoolcultuur en de straatcultuur* (Profiel 2011). Geraadpleegd op 21 april 2016, van https://monicaheikoop.files.wordpress.com/2013/01/el-hadioui-i-2011-hoe-de-straat-de-school-binnendringt_deel2_def.pdf

Frijlink, M., & Verdoold, W. (2015). *Zakelijke doelen bereiken met social media*. Amsterdam, Nederland: Business Contact.

Gelderlander. (2015, 15 december). Buurthuis Panorama per direct dicht wegens ontoelaatbaar gedrag. *Gelderlander*. Geraadpleegd op 16 december 2015, van <http://www.gelderlander.nl/regio/de-vallei/veenendaal/buurthuis-panorama-per-direct-dicht-wegens-ontoelaatbaar-gedrag-1.5544491>

Gemeente Veenendaal. (2013). *Beleidskader Jeugdhulp 2014-2015*. Geraadpleegd op 16 november 2015, van www.voordegeldersejeugd.nl/document.asp?id=723

Gemeente Veenendaal. (2014). *Positionering CJG Veenendaal*. Geraadpleegd op 16 november 2015, van <http://veenendaal.raadsinformatie.nl/document/1555023/1>

Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge, Engeland: Polity Press.

Gielen, A. J., Wonderen, R. van, & Hermens, N. (2012). *Ongelijkheid: Resultaten van een verkennend onderzoek in Utrecht*. Geraadpleegd op 16 maart 2016, van <http://www.agadvies.com/sites/default/files/20120329%20-%20Regionaal%20onderzoek%20overkoepelend%20rapport%20def.pdf>

Gijsberts, M., & Dagevos, J. (2005). *Uit elkaars buurt: De invloed van etnische concentratie op integratie en beeldvorming*. Geraadpleegd op 12 april 2016, van http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2005/Uit_elkaars_buurt

Gran, L. (2011, 11 oktober). Bronfenbrenner's Ecological Systems Theory [Illustratie]. Geraadpleegd op 26 april 2016, van <https://lilliangrans.wordpress.com/2011/10/11/bronfenbrenner%E2%80%99s-ecological-systems-theory/>

Gullatt, D. E., & Demoine, D. A. (1997). *Assistance for the school administrator concerned about student truancy*. New York, Verenigde Staten: ERIC Document Reproduction Service.

Heelsum, A. J. van. (2011). *Somaliërs in Nederland* (Profiel 2011). Geraadpleegd op 22 november 2015, van http://www.wegwijzerjeugdenveiligheid.nl/fileadmin/w/wegwijzerjeugdenveiligheid_nl/Migrantenjongeren/somaliërs-in-nl.pdf

Heppe, E.C.M. (2012). *Risicofactoren en behoeftes bij voortijdig schoolverlaters: Basis voor interventie*. Geraadpleegd op 28 februari 2016, van <http://dspace.library.uu.nl/handle/1874/252016>

Herman, J. L. (1999). *Trauma en herstel: De gevolgen van geweld- van mishandeling thuis tot politiek geweld*. Amsterdam, Nederland: Wereldbibliotheek.

Herweijer, L. (2008). *Gestruikeld voor de start*. Geraadpleegd op 1 maart 2016, van http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2008/Gestruikeld_voor_de_start

Hofstede, G., & Hofstede, G. J. (2005). *Allemaal andersdenkenden: Omgaan met cultuurverschillen*. Amsterdam, Nederland: Business Contact.

Holter, N. (2008). *Oorzaken van voortijdig schoolverlaten*. Geraadpleegd op 8 april 2016, van http://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Risicofactoren_VoortijdigSchoolverlaten.pdf

Hoof, J. van, & Ruysseveldt, J. van. (2004). *Sociologie en de moderne samenleving*. Den Haag, Nederland: Boom Lemma.

Intercultureel Instituut. (z.j.). De structuuretheorie: een nieuwe en brede benadering van verschillen [Illustratie]. Geraadpleegd op 16 april 2016, van http://www.davidpinto.nl/theorie_2.php

Kennisplatform Integratie & Samenleving. (2016, 18 januari). 6 tips om de positie van Somalisch-Nederlandse jongeren te versterken. Geraadpleegd op 15 april 2016, van <http://www.kis.nl/artikel/6-tips-om-de-positie-van-somalisch-nederlandse-jongeren-te-versterken>

Klein, M. van der, & Dekker, D. (2011). *Vrijwillige ondersteuning van jongeren zonder startkwalificatie: Een literatuuronderzoek naar effectieve methodieken en praktijken*. Geraadpleegd op 1 april 2016, van http://www.verwey-jonker.nl/doc/participatie/Vrijwillige_ondersteuning_van_jongeren_zonder-startkwalificatie_3857.pdf

Koçak, N., Toub, N., & Nispen, J. van. (2012, februari). Klem tussen twee culturen [Werkbrochure]. Geraadpleegd op 12 december 2015, van http://www.cjgeindhoven.nl/showfile.asp?fil_id=1412

Kortmann, F. (2010). *Transculturele Psychiatrie: Van Praktijk naar theorie*. Assen, Nederland: Van Gorcum.

Kruiswijk, P. (1999). *Vrijtijdsbesteding van jonge vluchtelingen, leisure activities of young refugees*. Geraadpleegd op 18 februari 2016, van http://www.verwey-jonker.nl/doc/jeugd/D9771615_vrijtijdsbesteding%20van%20jonge%20vluchtelingen.pdf

Kruiswijk, P. (1999). *Vrijtijdsbesteding van jonge vluchtelingen, leisure activities of young refugees* [Illustratie]. Geraadpleegd op 18 februari 2016, van http://www.verwey-jonker.nl/doc/jeugd/D9771615_vrijtijdsbesteding%20van%20jonge%20vluchtelingen.pdf

Leefbaar Rotterdam. (2015, 13 november). Leefbaar Rotterdam wil integratie Somaliërs verbeteren. Geraadpleegd op 25 april 2016, van http://www.leefbaarrotterdam.nl/index.php/lr/comments/leefbaar_rotterdam_wil_integratie_somali_ers_verbeteren/

Leeuwen, B. H. A. van. (2003). *Erkenning, identiteit en verschil: Multiculturalisme en leven met culturele diversiteit*. Leuven, België: Acco.

Leeuwen, B. H. A. van. (2003). *Erkenning, identiteit en verschil: Multiculturalisme en leven met culturele diversiteit* [Illustratie]. Geraadpleegd op 3 april 2016, van <https://books.google.nl/books?id=oJPPheYNcuAC&printsec=frontcover&dq=erkenning+identiteit+en+verschil&hl=nl&sa=X&ved=0ahUKEwi7n8vb9bXMAhUjM8AKHbmmCtoQ6AEIHTAA#v=onepage&q=erkenning&f=false>

Long, N. J., Wood, M. M., & Fecser, F. (2003). *Praten met kinderen en jongeren in crisissituaties: Life Space Crisis Intervention*. Heverlee-leuven, België: Lannoo Campus.

Long, N. J., Wood, M. M., & Fecser, F. (2003). *Praten met kinderen en jongeren in crisissituaties: Life Space Crisis Intervention* [Illustratie]. Geraadpleegd op 26 maart 2016, van https://books.google.nl/books?id=9-gmmAEgxN8C&pg=PA101&dq=praten+met+kinderen+in+crisissituaties&hl=nl&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=rol%20volwassenen&f=false

Management Platform. (2014, 26 februari). Cultuurdimensies van Hofstede [Illustratie]. Geraadpleegd op 13 april 2016, van <http://managementplatform.nl/cultuurdimensies-van-hofstede/26/02/2014>

Meer, A. van der, & Rintjema, L. (2010). *Wat doen ze? Ze spelen de hele dag buiten: de perceptie van Somalische vrouwen in Nijmegen van opvoeding en onderwijs*. Geraadpleegd op 20 december 2015, van http://www.hilrapport.nl/registratie/website/84_Eindbestand%20onderzoek%20het%20Inter%20lokaal.pdf

Mehraz, A., Halane, S., Gasle, S. & Abdurehman, S. (2009). *Geef me raad: Handboek deskundigheidsbevordering geestelijke gezondheid Somaliërs voor ggz-professionals*. Geraadpleegd op 4 december 2015, van http://www.pharos.nl/documents/doc/webshop/geef_me_raad-ggz_professionals.pdf

MetaVoor VoorKeur. (2014, 26 september). George Lucas. Geraadpleegd op 26 april 2016, van <http://metavoor.nl/george-lucas/>

Moors, J. A., Reek-Vermeulen, E. van den, & Siesling, M. (2009). *Voedingsbodem voor radicalisering bij kleine etnische groepen in Nederland: Een verkennend onderzoek in de Somalische, Pakistaanse, Koerdische en Molukse gemeenschappen*. Geraadpleegd 28 december 2015, van https://www.denederlandsegrondwet.nl/9353000/1/j4nvgs5kjg27kof_j9vvihlf299q0sr/viemez7frksr/f=/blg62826.pdf

Nederlands Instituut voor Sport en Bewegen. (z.j.). Ouders in de sport. Geraadpleegd op 29 april 2016, van <http://www.nisb.nl/themadossiers/ouders-in-de-sport.html>

Nederlands Jeugd Instituut. (z.j.). Databank Effectieve Jeugdinterventies: Taallijn. Geraadpleegd op 30 april 2016, van <http://www.nji.nl/nl/Databank/Databank-Effectieve-Jeugdinterventies/In-voorbereiding/Taallijn>

Nieuwboer, C. (mei 2012). *Databank effectieve jeugdinterventies: beschrijving 'Themis Opvoedcursus - Voor moeders uit niet-westerse migrantengroepen*. Geraadpleegd op 30 april 2016, van www.nji.nl/jeugdinterventies

Nieuwenhuis, M. (2014, 22 juli). Hoe ga je om met sociaal-wenselijke antwoorden? Geraadpleegd op 20 november 2016, van <https://www.tumult.nl/hoe-ga-je-om-met-sociaal-wenselijke-antwoorden/>

Nispen, P. J. M., & Stralen, A. C. M. van. (2009). *Culturele competentie: De verrijking door verschillen*. Assen, Nederland: Van Gorcum.

NOS. (2016, 28 april). 700 miljoen extra voor taal en zorg vluchtelingen [Persbericht]. Geraadpleegd op 28 april 2016, van <http://nos.nl/artikel/2101938-700-miljoen-extra-voor-taal-en-zorg-vluchtelingen.html>

Onderwaater, A. (2013). *De onverbreekelijke band: Inleiding & ontwikkelingen in de contextuele therapie van Nagy* (8e ed.). Amsterdam, Nederland: Pearson Benelux.

- Oudenhoven, J. P. van. (2008). *Crossculturele psychologie: De zoektocht naar verschillen en overeenkomsten tussen culturen* (2e ed.). Bussum, Nederland: Coutinho.
- Peters, M. (2004). *Alledaagse Ongelijkheid: Sekse- en klasseverschillen in de hulpverlening* (5e ed.). Antwerpen, België: Garant.
- Pharos. (2014, april). Opvoeden en opgroeien Somalische jeugd [Factsheet]. Geraadpleegd op 20 februari 2016, van <http://www.pharos.nl/documents/doc/opvoeden-opgroeien-somalische-jeugd.pdf>
- Pinto, D. (2004). *Beeldvorming en integratie*. Houten, Nederland: Bohn Stafleu van Loghum.
- Pinto, D. (1994). *Het virus: Cultuurverschillen*. Houten, Nederland: Springer Media B.V.
- Klaver, J., Poel, P., & Stouten, J. (2010). *Somaliërs in Nederland, een verkenning van hun maatschappelijke positie en aanknopingspunten voor het beleid*. Geraadpleegd op 22 november 2016, van https://www.google.nl/?gfe_rd=cr&ei=DNkWVd3dE6n4iQaFr4C4CA&gws_rd=ssl#q=Somaliërs+in+Nederland%2C+een+verkenning+van+hun+maatschappelijke+positie+en+aanknopingspunten+voor+het+beleid
- Remmerswaal, J. (2006). *Begeleiden van groepen: Groepsdynamica in de praktijk*. Houten, Nederland: Bohn Stafleu van Loghum.
- Schermer, K. (2015). *De organisatie als hulpmiddel* (5e ed.). Houten, Nederland: Bohn Stafleu van Loghum.
- Smit, F. (2012). *Ouders en school: Succesfactoren voor betrokkenheid*. Amsterdam, Nederland: SWP.
- Telegraaf. (2015, 15 december). Ruim 1,5 migranten naar EU. *Telegraaf*. Geraadpleegd op 16 december 2015, van http://www.telegraaf.nl/buitenland/24877774/_1_5_miljoen_migranten_naar_EU_.html
- ThiemeMeulenhoff. (z.j.). De ecologie van de leerling [Illustratie]. Geraadpleegd op 22 november 2016, van http://tm.thiememeulenhoff.nl/assets/documentenservice_zen/hjk/img/voorbeeld%20ecologisch%20model%20website.jpg
- Timmerman, C., Hermans, P., & Hoornaert, J. (2006). *Allochtone jongeren in het onderwijs, een multidisciplinair perspectief*. Apeldoorn, Nederland: Garant.
- Traag, T., & Velden, R. K. W. van der. (2008). *Early school-leaving in the Netherlands: The role of student-, family- and school factors for early school-leaving in lower secondary education*. Geraadpleegd op 15 december 2015, van <http://pub.maastrichtuniversity.nl/d3899792-fa1b-4875-a43b-a8c2fd252361>

Tuk, B., Mahamed, K., & Baabi, A. (2009). *Je wilt je kind niet kwijtraken: training opvoedondersteuning Somalische ouders in asielzoekerscentrum* (Pharos). Geraadpleegd op 8 maart 2016, van <http://www.pharos.nl/nl/kenniscentrum/algemeen/webshop/product/109/je-wilt-je-kind-niet-kwijtraken>

Uyterlinde, M., Lub, V., Groot, N. de, & Sprinkhuizen, A. (2009). *Meer dan een steuntje in de rug : Succesfactoren van coaching en mentoring onderzocht*. Geraadpleegd op 12 maart 2016, van http://www.wegwijzerjeugdenveiligheid.nl/fileadmin/w/wegwijzerjeugdenveiligheid_nl/oude-site/doc/database/GOAL-Meer-dan-een-steuntje-in-de%20rug.pdf

Veld, R. in 't, Korving, W., Hamdan, Y., & Steen, M. van der (2005). *Kosten en baten van voortijdig schoolverlaten*. Geraadpleegd op 8 april 2016, van <https://www.passendonderwijs.nl/wp-content/uploads/2013/08/Eindrapport-MKBA-Voortijdig-Schoolverlaten.pdf>

Verhulst, F. C., & Verhey, F. (2000). *Adolescentenpsychiatrie*. Assen, Nederland: Van Gorcum.

Verkuyten, M. (1999). *Etnische identiteit: theoretische en empirische benaderingen*. Amsterdam: Het Spinhuis.

Wal, M. C. van der. (2011). *Een startkwalificatie voor de arbeidsmarkt: De rol van sociale en psychologische factoren bij jongeren zonder een startkwalificatie*. (Master Thesis Universiteit Twente). Geraadpleegd op 12 maart 2016, van http://essay.utwente.nl/60897/1/Wal_van_der_Marije_-_s_0186872.pdf

Werdmölder, H. (2005). *Marokkaanse lieverdjes: Crimineel en hinderlijk gedrag onder Marokkaanse jongeren*. Amsterdam, Nederland: Balans.

Witte, K. de, Cabus, S., Groot, W., & Maassen-Brink, H. van den. (2014). *Voortijdig schoolverlaten Rapportage van TIER/Platform31*. Geraadpleegd op 28 februari 2016, van <http://www.tierweb.nl/assets/files/UM/VSV%20dossier.pdf>

Witte, K. de, Cabus, S., Groot, W., & Maassen-Brink, H. van den. (2014). *Voortijdig schoolverlaten Rapportage van TIER/Platform31 [Illustratie]*. Geraadpleegd op 28 februari 2016, van <http://www.tierweb.nl/assets/files/UM/VSV%20dossier.pdf>

Witte, T., & Notten, T. (Red.). (2008). *Zorgen, boeien en binden: Een internationale vergelijking van enkele interventies rond vroegtijdige schoolverlating*. doi:10.18352/jsi.92

Zimbardo, P. G., Johnson, R. L., & McCan, V. (2009). *Psychologie: Een inleiding* (6e ed.). Amsterdam, Nederland: Pearson Benelux.

Zoon, M. (2012). *Kenmerken en risicofactoren van multiprobleemgezinnen*. Geraadpleegd op 20 november 2015, van http://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Risicofactoren_Multiprobleemgezinnen.pdf

Niet-gepubliceerde bron

CJG Veenendaal (Red.). (2015). *Preventieplan 2015-2017*. Veenendaal, Nederland: Centrum voor Jeugd en Gezin Veenendaal.

Bijlagen

Bijlage 1- Verantwoording documentatie (bijlagen/bronnenboek)

1.1 Inhoudsopgave Bijlagen

De volgende documenten zijn in de bijlagen van dit onderzoeksverslag opgenomen.

[Bijlage 1](#) - Verantwoording documentatie (bijlagen/bronnenboek)

[Bijlage 2](#) - Begrippenlijst

[Bijlage 3](#) - Interviewprotocollen, vragen en topics

[Bijlage 4](#) - Eindlabelsysteem

[Bijlage 5](#) - Samenvatting Leefbaar Rotterdam (Delphi-onderzoek)

[Bijlage 6](#) - Samenvatting Internationale Schakelklassen Utrecht (Delphi-onderzoek)

1.2 Inhoudsopgave Bronnenboek

De overige gebruikte documenten treft u in het bronnenboek op de bijgevoegde CD-rom.

[Hoofdstuk 1 – Interviews](#)

1.1 Topiclijsten en interviewvragen

1.2 Opnames interviews

1.3 Uitgetypte interviews

1.4 Geschrapte interviews

1.5 Gelabelde interviews

[Hoofdstuk 2 – Literatuur](#)

2.1 Te gebruiken literatuur

2.2 Theoretische modellen

[Hoofdstuk 3 – Delphi-onderzoek](#)

3.1 Samenvatting ISK Utrecht

3.2 Samenvatting Leefbaar Rotterdam

3.3 Akkoord informatie Leefbaar Rotterdam

3.4 Akkoord informatie ISK Utrecht

[Hoofdstuk 4 – Plan van aanpak](#)

4.1 Plan van aanpak

[Hoofdstuk 5 - Documenten \(oude versies\)](#)

5.1 Aantekeningen deelvraag 1

5.2 Deelvraag 1 (versie 11 april)

5.3 Aantekeningen deelvraag 2

5.4 Deelvraag 2 (versie 22 april)

5.5 Deelvraag 3 (versie 26 april)

5.6 Conclusie (versie 26 april)

5.7 Conceptversie afstudeeronderzoek

[Hoofdstuk 6 – Logboek](#)

6.1 Logboek

Bijlage 2- Begrippenlijst

Aanloopfase

In deelvraag 2 wordt het begrip *aanloopfase* genoemd. De aanloopfase bestaat uit de signalen en risico's rondom vroegtijdige schoolverlating onder Somalische jongeren tussen de 12-17 jaar in Veenendaal.

Betrokkenen

In deelvraag 3 en de hoofdvraag wordt het begrip *betrokkenen* genoemd. Met betrokken bedoelen wij docenten, leerplichtambtenaren en schoolmaatschappelijk werkers van het voortgezet onderwijs in Veenendaal. Daarnaast bedoelen wij met *betrokkenen* ook de (Delphi-)experts die ons van dienst zijn geweest (Leefbaar Rotterdam, ISK Utrecht), de groep Somalische moeders en de jongeren. Enkel bovenstaande personen vallen onder de *betrokkenen*.

Contextuele hulpverlening

De contextuele hulpverlening is een hulpverleningsmethodiek die in haar manier van benaderen problemen van een persoon koppelt aan wat in eerdere familiegeneraties is doorgegeven en ontvangen.

cultuuraffiliatiehypothese

De cultuuraffiliatiehypothese is een begrip uit de cross-culturele psychologie die veronderstelt dat migranten die twee talen spreken, zich identificeren met de cultuur waarvan zij op dat moment de taal spreken (Van Oudenhoven, 2008).

Destructief recht

Destructief recht is een begrip uit de contextuele therapie, ontwikkeld door Ivan Böszörményi-Nagy. Indien een kind wil 'geven', maar dit niet gezien mag worden wordt er een tekort opgebouwd wat het destructief recht wordt genoemd. Dit kan er voor zorgen dat een kind de wereld gaat wantrouwen en het een negatief zelfbeeld krijgt (Onderwaater, 2013).

Gedragskenmerken

In deelvraag 1 wordt het begrip *gedragskenmerken* genoemd. Met gedragskenmerken bedoelen wij de zichtbare gedragskenmerken van Somalische jongeren tussen de 12-17 jaar in Veenendaal en die van hun ouders. Daarnaast bedoelen wij hiermee de kenmerken als het gaat om vrijetijdsbesteding van de jongeren. Enkel het hierboven genoemde valt in dit onderzoek onder de *gedragskenmerken*.

<i>Iteratief</i>	Een ander woord voor ‘herhalend’.
<i>Masculiniteit versus feminiteit</i>	Masculiniteit staat voor een cultuur waarin sekserollen duidelijk van gescheiden zijn; bij een cultuur waarin sprake is van feminiteit is dit juist minder zichtbaar.
<i>Methodologie</i>	De leer van te volgen methoden. In het geval van dit onderzoek de onderzoeksmethoden; literatuur-onderzoek, bestaande gegevens, interviews en Delphi-onderzoek.
<i>Onschuldige derde</i>	De ‘onschuldige derde’ hangt samen met het eerder genoemde begrip destructief recht. Destructief recht wordt meestal geuit op een zogenoemde onschuldige derde. Dit zijn vaak personen die niets met de betreffende situatie te maken hebben (Onderwaater, 2013).
<i>Parentificatie</i>	Er is sprake van parentificatie als een kind langdurig de rol van een volwassene op zich neemt. Het kind gaat als het ware zorgen voor de ouder, wat schade aan de ontwikkeling kan veroorzaken (Onderwaater, 2013).
<i>Preventief werken</i>	Met preventief werken bedoelen wij: het werken aan de hand van maatregelen ter voorkoming van een probleem. In het geval van dit onderzoek ondersteuning ter voorkoming van schoolverlating.
<i>Preventieplan</i>	Rapport waarin maatregelen staan om schade rondom een bepaald probleem te voorkomen en/of uitbreiding van het probleem te beperken.
<i>Respondenten</i>	In dit document spreken wij over respondenten. Wij bedoelen hiermee de mensen die betrokken waren bij de uitvoering van het onderzoek zoals omschreven bij het begrip <i>betrokkenen</i> .
<i>Roulerende rekening</i>	Een begrip uit de contextuele hulpverlening wat staat voor een zich steeds herhalende(vaak problematische) gezinsgeschiedenis (Onderwaater, 2013).
<i>Startkwalificatie</i>	Met een startkwalificatie bedoelen wij het behalen van een vmbo-, mavo-, havo-, of vwo-diploma in het voortgezet onderwijs onder Somalische jongeren tussen de 12-17 jaar te Veenendaal.

Vroegtijdige schoolverlating

Vroegtijdige schoolverlating betekent dat leerlingen/studenten hun opleiding niet afronden. Indien de leerling zonder (start-)kwalificatie van school gaat of langer dan een maand zonder geldige reden van school wegblijft is er sprake van vroegtijdige schoolverlating. In het geval van dit onderzoek hebben wij ons gericht op het voortgezet onderwijs, betreffende de doelgroep: Somalische jongeren tussen de 12-17 jaar.

Zelfredzaamheid

Het doel van het CJG Veenendaal met preventie is het versterken van de zelfredzaamheid onder jongeren. Met zelfredzaamheid wordt het vermogen bedoeld om als jongere zelfstandig te leven en problemen op te lossen.

Bijlage 3- Interviewprotocollen, vragen en topics

3.1 Interviewprotocol en vragenlijst/topics voor docenten

Introductie

- Naam en opleiding benoemen
- Uitleg van het onderzoek
- Vragen of het interview opgenomen mag worden
- Vermelden dat namen anoniem worden verwerkt

Persoonsgegevens docenten

- Functie binnen de school
- Hoelang werkzaam op de school
- Werkervaring
- Leeftijd

Topiclijst interviews docenten (onderbouwd met onderwerpen vanuit literatuur)

- Oorzaken vroegtijdige schoolverlating
- Aanloopfase vroegtijdige schoolverlating
- Gedragskenmerken (respect, weerstand, criminaliteit, ongemotiveerd)
- Culturele kenmerken (niveau ouders, gericht op prestatie, gericht op eigen cultuur)
- Vrijtijdskenmerken (buiten zijn, sport, huiswerk, vasten, werken, geld verdienen)
- Wat is nodig voor beter functioneren (betrokkenheid ouders)
- Hulpaanbod CJG

Interviewvragen docenten

1. Heeft u te maken gehad met Somalische jongeren die het risico liepen om school te verlaten? Zo ja, hoe zag deze situatie eruit?
2. Welke gedragskenmerken vertonen de Somalische jongeren op school?
3. Welke kenmerken kunnen invloed hebben op het risico van vroegtijdige schoolverlating bij Somalische jongeren? Welke signalen zijn er met betrekking tot schoolverlating bij Somalische jongeren? (Als deze er zijn)
4. Welke oorzaken kan de vroegtijdige schoolverlating volgens u hebben bij Somalische jongeren?
5. Wat hebben Somalische jongeren volgens u nodig om beter te functioneren op school?
6. Hoe kan het CJG Veenendaal daar volgens u het beste bij aansluiten?

Doorvragen: Als je informatie krijgt en je wilt daar meer over weten, vraag je erop door. Het is wel belangrijk om hierbij rekening te houden met het onderwerp van het interview en daar niet teveel van af te wijken.

Afsluiting

- Geïnterviewde bedanken voor de beschikbare tijd en medewerking.
- Vragen of hij/zij geïnteresseerd is in de resultaten van het onderzoek. Als dat zo is afspreken dat, nadat het onderzoek afgerond is, hij/zij daar ook een exemplaar/samenvatting van krijgt.

3.2 Interviewprotocol en vragenlijst/topics voor schoolmaatschappelijk werker en leerplichtambtenaar

Introductie

- Naam en opleiding benoemen
- Uitleg van het onderzoek
- Vragen of het interview opgenomen mag worden
- Vermelden dat namen anoniem worden verwerkt

Persoonsgegevens Schoolmaatschappelijk Werker en leerplichtambtenaar

- Functie
- Hoelang werkzaam binnen de functie
- Werkervaring
- Leeftijd

Topiclijst interviews Schoolmaatschappelijk werker en leerplichtambtenaar (onderbouwd met onderwerpen vanuit literatuur)

- Oorzaken vroegtijdige schoolverlating
- Aanloopfase vroegtijdige schoolverlating
- Gedragskenmerken (respect, weerstand, criminaliteit, ongemotiveerd)
- Culturele kenmerken (niveau ouders, gericht op prestatie, gericht op eigen cultuur)
- Vrijtijdskenmerken (buiten zijn, sport, huiswerk, vasten, werken geld verdienen)
- Wat is nodig voor beter functioneren (betrokkenheid ouders)
- Hulpaanbod CJG

Interviewvragen schoolmaatschappelijk werker en leerplichtambtenaar

1. Welke ervaring heeft u in het begeleiden van Somalische jongeren tussen de 12-17 jaar als het gaat om school(-verlating)?
2. Welke gedragskenmerken vertonen de Somalische jongeren op school/wat zijn volgens u gedragskenmerken van Somalische jongeren?
3. Welke culturele/gedrags en/of vrijetijdskenmerken/interesses kunnen invloed hebben op het risico van vroegtijdige schoolverlating bij Somalische jongeren?
4. Wat weet u over de aanloopfase (risico's, signalen, oorzaken) naar vroegtijdige schoolverlating?
5. Welke signalen zijn er met betrekking tot schoolverlating bij Somalische jongeren? (Als deze er zijn)
6. Welke oorzaken kan vroegtijdige schoolverlating volgens u hebben bij Somalische jongeren?
7. Wat hebben Somalische jongeren volgens u nodig om beter/goed te functioneren op school?
8. Hoe kan het CJG Veenendaal daar volgens u het beste bij aansluiten?

Doorvragen: Als je informatie krijgt en je wilt daar meer over weten, vraag je erop door. Het is wel belangrijk om hierbij rekening te houden met het onderwerp van het interview en daar niet teveel van af te wijken.

Afsluiting

- Geïnterviewde bedanken voor de beschikbare tijd en medewerking die hij/zij gegeven heeft.
- Vragen of hij/zij geïnteresseerd is in de resultaten van het onderzoek. Als dat zo is afspreken dat, nadat het onderzoek afgerond is, hij/zij daar ook een exemplaar/samenvatting van krijgt.

3.3 Interviewprotocol en vragenlijst/topics voor Somalische moeders

Introductie

- Naam en opleiding benoemen
- Uitleg van het onderzoek
- Vragen of het interview opgenomen mag worden
- Vermelden dat namen anoniem worden verwerkt

Persoonsgegevens Somalische moeders

- Namen
- Aantal kinderen en leeftijd van de kinderen

Topiclijst interviews Somalische moeders (onderbouwd met onderwerpen vanuit literatuur)

- Oorzaken vroegtijdige schoolverlating
- Aanloopfase vroegtijdige schoolverlating
- Gedragskenmerken (respect, weerstand, criminaliteit, ongemotiveerd)
- Culturele kenmerken (niveau ouders, gericht op prestatie, gericht op eigen cultuur)
- Vrijtijdskenmerken (buiten zijn, sport, huiswerk, vasten, werken geld verdienen)
- Wat is nodig voor beter functioneren (betrokkenheid ouders)
- Hulpaanbod CJG

Interviewvragen Somalische moeders

1. Wat zijn positieve eigenschappen van jullie kinderen (tussen de 12-17)?
2. Wat zijn minder goede eigenschappen van jullie kinderen (tussen de 12-17)?
3. Wat doen de jongeren in hun vrije tijd?
4. Hoe ervaren de jongeren het naar school gaan?
5. Welke schoolvakken zijn ze goed in en in welke juist minder goed?
6. Wat kunnen volgens jullie oorzaken zijn van vroegtijdige schoolverlating?
7. Wat denken jullie dat jullie kinderen (tussen de 12-17) nodig hebben om goed te kunnen functioneren op school?
8. Hoe kan het CJG Veenendaal daaraan bijdragen? Welke ideeën hebben jullie daar over?

Doorvragen: Als je informatie krijgt en je wilt daar meer over weten, vraag je erop door. Het is wel belangrijk om hierbij rekening te houden met het onderwerp van het interview en daar niet teveel van af te wijken.

Afsluiting

- Geïnterviewde bedanken voor de beschikbare tijd en medewerking die hij/zij gegeven heeft.
- Vragen of hij/zij geïnteresseerd is in de resultaten van het onderzoek. Als dat zo is afspreken dat, nadat het onderzoek afgerond is, hij/zij daar ook een exemplaar/samenvatting van krijgt.

3.4 Interviewprotocol en vragenlijst/topics voor Somalische jongeren

Introductie

- Naam en opleiding benoemen
- Uitleg van het onderzoek
- Vragen of het interview opgenomen mag worden
- Vermelden dat namen anoniem worden verwerkt

Persoonsgegevens Somalische jongeren

- Namen
- Leeftijd

Topiclijst interviews Somalische jongeren (onderbouwd met onderwerpen vanuit literatuur)

- Oorzaken vroegtijdige schoolverlating
- Aanloopfase vroegtijdige schoolverlating
- Gedragskenmerken (respect, weerstand, voor zichzelf opkomen)
- Culturele kenmerken (niveau ouders, gericht op prestatie, gericht op eigen cultuur)
- Vrijtijdskenmerken (buiten zijn, sport, huiswerk, vasten, werken geld verdienen)
- Wat is nodig voor beter functioneren (betrokkenheid ouders, activiteiten)
- Hulpaanbod CJG

Interviewvragen Somalische jongeren

1. Wat zijn positieve eigenschappen van jou?
2. Wat vind je lastig/waar ben je wat minder goed in?
3. Als je aan familie zou vragen wat ze goed/minder goed vinden aan jou, wat zouden ze dan zeggen?
4. Wat doe je graag naast school in je vrije tijd/ wat zijn je hobby's?
5. Hoe vind je het om naar school te gaan op het voortgezet onderwijs?
6. Wat kunnen volgens jou oorzaken zijn waarom leerlingen eerder stoppen met school?
7. Helpt je familie je bij school? Zo ja, hoe?
8. Welke rol speelt 'geloof' voor jou?
9. Wat zijn volgens jou verschillen tussen jongens en meisjes van jouw cultuur?
10. Als jij het lastig zou hebben op school, wat zou je dan nodig hebben om het beter te doen?
11. Wat zijn jouw ideeën over wat het CJG zou kunnen opzetten voor Somalische jongeren in Veenendaal?

Afsluiting

- Geïnterviewde bedanken voor de beschikbare tijd en medewerking die hij/zij gegeven heeft.
- Vragen of hij/zij geïnteresseerd is in de resultaten van het onderzoek. Als dat zo is afspreken dat, nadat het onderzoek afgerond is, hij/zij daar ook een exemplaar/samenvatting van krijgt.

Bijlage 4- Eindlabelsysteem

Kernlabel	Fragment nr.	Tekstfragment (label)	Definitie kernlabel
Kernlabel A Zingeving	1.25.7	Huiswerk maken is belangrijk	<u>Zingeving</u> Missie, de diepste kern van een persoon. De waarden en normen die van wezenlijk belang zijn. De zin van het bestaan.
	1.29.8	Leren is belangrijk	
	1.37.9	Praten en toekomstperspectief meegeven aan het kind.	
	1.40.10	Sturen op toekomst	
	1.44.11	Presteren belangrijk	
	1.47.11	Opvoeding en leren belangrijk	
	1.48.11	Toekomst van belang	
	1.59.15	Islamitische opvoeding	
	1.63.16	Respect tonen	
	1.64.16	Respect voor anderen	
	1.66.16	Cultuur Somalië waarbij respect belangrijk is	
	1.68.17	Onderwijs belangrijk voor Somalische moeders	
	2.23.5	Ontwikkelen mee, maar eigen cultuur blijft	
	3.3.1	Onzeker over de toekomst	
	3.35.5	Prestatie staat op nummer 1	
	3.52.8	Moslim	
	4.2.1	Studeren is belangrijk	
	4.4.1	Studeren is status	
	4.5.1	Hoop voor betere toekomst in Nederland	
	4.31.5	Vaders belangrijke rol in leven en succes van kinderen	
	4.47.7	Somaliërs andere cultuur	
	5.15.3	Voorlichting in Moskee	
	5.20.4	Stammencultuur beoordelen op vroomheid	
	6.3.1	Dromen waarmaken en vertrouwen in leven	
	6.4.1	Wereld maken, leven is niet genoeg	
	6.5.1	Lang leven en veel doen	
	6.6.2	Gevaarlijke dingen doen	
	6.8.2	Modeontwerper of designer worden	
	6.11.3	Leven is beste docent	
	6.18.3	Respect voor zelf en anderen	
	6.23.6	Leeg en zonder dromen	
	7.38.8	Behoeftte aan gesprek met moeder	
	7.40.8	Geloof bepaalt niet het leven	
	7.41.8	Ramadan uitproberen	
	7.43.9	Ambitie voor hoog beroep	

Kernlabel B Identiteit	1.59.15	Islamitische opvoeding	<u>Identiteit</u> Hoe je als persoon denkt over jezelf. Gevoelens van eigenwaarde en uniciteit.
	1.60.15	Somalische regels spelen thuis een belangrijke rol	
	2.9.3	Kind mondiger en eigen wil	
	2.10.3	Vertrouwen in en rol van de hulpverlening	
	2.11.3	Angst en schaamte als kind vastloopt	
	2.12.3	Eergevoel ouders	
	2.15.4	Dubieuze positie van kinderen	
	3.18.3	Jongeren leven in twee culturen	
	3.49.7	Allochtonen sneller contact met elkaar dan	
	3.50.8	Stammenstrijd speelt	
	3.51.8	Stammenstrijd speelt onderling bij Somaliërs	
	4.1.1	Leergierig, respectvol en ambitieus	
	4.16.3	Voorbeeldgedrag van meisjes	
	4.19.3	Vaders buiten beeld en meerdere vrouwen	
	4.21.3/4	Respectvolle houding	
	4.24.4	Jongen duister en lieve kant, PTSS	
	4.25.4	Fantasieën, introvert en gameverslaafd	
	4.32.5	Jongens introvert, naar binnen gekeerd en agressief	
	4.33.5	Meisjes dwangdingen; extreem schoon en netjes	
	4.40.6	Eigen wereld/muur	
	5.14.3	Voorlichting in Moskee	
	6.1.1	Positieve eigenschappen	
	6.2.1	Sterk zijn en werken aan beter leven	
	6.3.1	Dromen waarmaken en vertrouwen in leven	
	6.18.3	Respect voor zelf en anderen	
	6.19.5	Meisjes extravert, jongens introvert	
	7.1.1	Grenzen aangeven	
	7.5.2	Mening uiten	
	7.6.2	Veel meisjes gaan snel mee met andere meningen	
	7.7.2	Niet helemaal overgeven	
	7.21.4	Geen goede thuissituatie of weggepest	
	7.23.5	Jongens boven de meiden	
	7.25.5	Jongens meer rechten	
	7.26.5	Jongens spelen de baas	
Kernlabel C Overtuigingen	1.6.4	Behoeftte werk	<u>Overtuigingen</u> Beweringen/ideeën over jezelf, over anderen, de wereld om je heen die voor de persoon waar zijn.
	1.7.4	Van moeder mag zoon niet werken	
	1.8.4	Zoon wil graag werken	
	1.11.4	Jongens zijn moeilijker	
	1.12.4	Meisjes zijn makkelijk	
	1.13.5	Moeder wil niet dat hij gaat werken	
	1.15.6	Moeder tevreden over school	

	1.18.6	Kind wil alleen buiten zijn	.
	1.19.6	Niet meer gemotiveerd om te voetballen	
	1.20.6	Zoon graag buiten	
	1.21.6	Geen motivatie voor voetbal	
	1.24.7	Zoon gemotiveerd voor school	
	1.25.7	Huiswerk maken is belangrijk	
	1.26.7	Buiten niet leuk	
	1.27.7	Jongens graag buiten	
	1.28.8	Het gaat niet goed op school	
	1.29.8	Leren is belangrijk	
	1.34.9	Zoon is niet tevreden op school	
	1.35.9	Zoon wil alleen werken	
	1.48.11	Toekomst van belang	
	1.54.14	Moeder wil meer ervaring over opvoeding	
	1.59.15	Islamitische opvoeding	
	1.65.15	Man zelfde als vader behandelen	
	1.66.16	Cultuur Somalië waarbij respect belangrijk is	
	1.68.17	Onderwijs belangrijk voor Somalische moeders	
	2.9.3	Kind mondiger en eigen wil	
	2.10.3	Vertrouwen in en rol van de hulpverlening	
	2.12.3	Eergevoel ouders	
	2.14.4	Bewustmaking ouders met hulpverlening	
	2.14.4	Invloed ouders op kind	
	2.17.5	Communiceren over hulpverlening	
	2.18.5	Bemoeienis zorgt voor angst uithuisplaatsing	
	2.22.5	Betrokkenheid en verduidelijking hulpverlening voor ouders	
	2.22.5	Somalische vrijwilligers inzetten	
	3.2.1	Risicogroep schoolverlating en niveau lager	
	3.4.1	Onzekerheid door emigratie Engeland	
	3.20.3	Voorlichting wordt niet begrepen	
	3.21.4	Iemand nodig die vragen beantwoord	
	3.24.4	School moet ouders tijdig informeren	
	3.25.4	Te hoog ingeschaald	
	3.27.4	Boos worden helpt	
	3.38.6	Veel zelfstandigheid verwacht	
	3.42.6	Moeite met vragen stellen	
	3.52.8	Moslim	
	4.2.1	Studeren is belangrijk	
	4.3.1	Hoge verwachtingen geeft problemen	
	4.4.1	Studeren is status	
	4.5.1	Hoop voor betere toekomst in Nederland	
	4.7.1	Onbekendheid stoornissen/kinderen niet gek	
	4.10.2	Hoge verwachtingen vanuit huis	
	4.15.3	Thuisituatie geen probleem volgens ouders	

	4.16.3	Voorbeeldgedrag van meisjes	
	4.18.3	Éénoudergezinnen met moeders; vaders missen	
	4.21.3/4	Trauma doodschieten vader	
	4.27.5	Moeder uitgenodigd voor gesprekken op school; thuis lieve jongen	
	4.28.5	Onduidelijkheden over biologische ouders	
	4.31.5	Vaders belangrijke rol in leven en succes van kinderen	
	4.41.6	Behoeftte aan mensen met kennis van Somalische cultuur	
	4.42.6	Begrip nodig, niet pamperen	
	4.43.6	Bekendmaking Nederlandse hulpverlening aan ouders	
	4.44.6	Onwetendheid over opleidingsmogelijkheden en systemen in Nederland	
	4.45.6	Hoge verwachtingen rondom school	
	4.46.7	Veel begrip kinderen nodig	
	4.47.7	Mensen met kennis van cultuur	
	4.48.7	Traumatische ervaringen belemmeren	
	4.48.7	Traumatische herinneringen worden doorgegeven volgende generatie	
	5.2.1	Beginfase voortgezet onderwijs belangrijk	
	5.3.1	Achterstandswijken, milieu economisch niveau lager.	
	5.9.2	Generatiekloof	
	5.12.3	Rolmodellen gebruiken voor motivatie voetbal (tip)	
	5.12.3	Geen geld voor voetbal, samen douchen taboe	
	5.15.3	Bereik jongeren	
	5.18.3/4	Meiden nemen Somalische cultuur mee	
	5.20.4	Stammencultuur beoordelen op vroomheid	
	5.22.4	Jongens vrijer dan meiden	
	5.28.5	Geen geld voor huiswerkbegeleidingsinstituten	
	5.34.6	Debat en gesprekken voeren meiden	
	6.1.1	Positieve eigenschappen	
	6.2.1	Sterk zijn en werken aan beter leven	
	6.3.1	Dromen waarmaken en vertrouwen in leven	
	6.4.1	Wereld maken, leven is niet genoeg	
	6.7.2	Gevaarlijke dingen doen	
	6.8.2	Modeontwerper of designer worden	
	6.15.4	Meningen over schoolgang	
	6.17.5	Verantwoordelijkheid voor eigen leven	
	6.20.6	Rolverschillen jongens en meisjes in huis	
	6.21.6	Lof over vader	
	6.22.6	Somalische jongeren gelijk	

	6.23.6 7.7.2 7.8.2 7.12.3 7.17.4 7.20.4 7.25.5 7.28.6 7.31.6 7.35.7 7.40.8 7.43.9	Leeg en zonder dromen Niet helemaal overgeven Direct en perfectionistisch Op tijd thuis komen belangrijk School is leuk Meer aandacht voor kinderen Jongens meer rechten Geen bemoeienis, chantage Mentor die helpt en kan vertrouwen Meer vertrouwen leggen jongeren onderling Geloof bepaalt niet het leven Ambitie voor hoog beroep	
Kernlabel D Vaardigheden	1.1.3 1.3.3 1.5.4 1.9.4 1.10.4 1.14.5 1.15.6 1.16.6 1.17.6 1.19.6 1.21.6 1.22.6 1.23.7 1.24.7 1.31.8 1.32.9 1.36.9 1.37.9 1.39.10 1.40.10 1.43.10 1.44.11 1.47.11 1.49.12 1.50.12 1.51.13 1.52.14 1.53.14 1.54.14 1.56.15 1.57.14 1.58.15	Willen presteren Moeite met school Gebrek aan motivatie School afmaken Broers motiveren elkaar Hulpbehoefte moeder Moeder tevreden over school. Sporten in vrije tijd Krachtsport en zwemmen Niet meer gemotiveerd om te voetballen. Geen motivatie voor voetbal Zwemmen Voetbal Zoon gemotiveerd voor school Geen motivatie Zoon is niet tevreden op school Blijven motiveren Praten en toekomstperspectief meegeven aan het kind. Blijven complimenteren Sturen op toekomst Niet gemotiveerd voor school Presteren belangrijk Opvoeding en leren belangrijk Gesprekken met hulpverlening geen resultaat Advies: Begeleiding vanuit school Verschillende regels is niet goed voor kinderen Niet schamen om hulp te vragen Soms is er externe hulp nodig Moeder wil meer ervaring over opvoeding Somalische cultuur: gedrag aanleren Begin van kind grote mond geven Straf geven	<u>Vaardigheden</u> De kwaliteiten, denkwijzen, talenten en tactieken van een persoon.

	1.60.15	Somalische regels spelen thuis een belangrijke rol	
	1.61.15	Op school aan regels houden	
	1.61.15	Onduidelijkheid niet goed voor kinderen	
	1.62.15	Opvoeding Somalië anders dan Nederlands	
	1.63.16	Respect tonen	
	1.64.16	Respect voor anderen	
	1.67.17	Meisje zet zich goed in voor school	
	2.1.1	Taalintegratie	
	2.4.2	Schoolniveau omlaag door gedrag	
	2.8.3	Vluchtgedrag ouders door gebrek aan vertrouwen	
	2.10.3	Vertrouwen in en rol van de hulpverlening	
	2.11.3	Angst en schaamte als kind vastloopt	
	2.13.3	Onbekendheid/integratie van Somaliërs met Nederland	
	2.14.4	Bewustmaking ouders met hulpverlening	
	2.16.4	Somalische collega's betrekken	
	2.17.5	Communiceren over hulpverlening	
	2.22.5	Betrokkenheid en verduidelijking hulpverlening voor ouders	
	2.22.5	Somalische vrijwilligers inzetten	
	2.23.5	Ontwikkelen mee maar eigen cultuur blijft	
	3.1.1	Aanspreekpunt voor culturele minderheden	
	3.2.1	Structuur mist bij jongeren	
	3.3.1	Schoolsysteem niet duidelijk voor ouders	
	3.5.2	Structuur mist bij jongeren	
	3.6.2	Onvoldoende kennis van Nederlandse Onderwijsstructuren	
	3.7.2	Kinderen weten meer dan ouders	
	3.8.2	Te laat inzien dat het niet goed gaat	
	3.9.2	Problemen met het niveau, te hoog ingeschaald	
	3.10.2	Niveau te hoog voor de leerling	
	3.11.2	Nederlands is moeilijk	
	3.12.2	Moeite met de taal	
	3.15.3	Niet gemotiveerd	
	3.19.3	Gesprek ouders moeilijk door taal	
	3.20.3	Voorlichting wordt niet begrepen	
	3.21.4	Iemand nodig die vragen beantwoord	
	3.22.4	Taalbarrière	
	3.23.4	Onwetendheid van ouders	
	3.24.4	School moet ouders tijdig informeren	
	3.25.4	Te hoog ingeschaald	
	3.26.5	Jongens slordig	
	3.27.4	Boos worden helpt	

	3.29.5	Moeite met plannen	
	3.30.5	Plan opstellen	
	3.31.5	Behoeftte hulp thuis	
	3.32.5	Behoeftte betrokkenheid ouders	
	3.33.5	Zelfstandigheid verwacht door gebrek taal	
	3.34.5	Vaders werk, minder betrokken	
	3.35.5	Prestatie staat op nummer 1	
	3.36.5	Behoeftte aan ondersteuning ouders	
	3.41.6	Schoolsysteem uitleggen aan ouders	
	3.42.6	Moeite met vragen stellen	
	3.43.6	Niet weten waar vragen stellen	
	3.46.7	Broers en zussen als tolk	
	3.48.7	Plek voor vragen	
	3.53.8	Onwetendheid over Somalische kinderen	
	4.1.1	Leergierig, respectvol en ambitieus	
	4.3.1	Hoge verwachtingen geeft problemen	
	4.7.1	Onbekendheid stoornissen/kinderen niet gek	
	4.8.1/2	Vastgelopen op sociaal- en cognitief gebied	
	4.9.2	Afstroming naar praktijkonderwijs	
	4.11.2	Onbegrepen en vluchten naar Engeland	
	4.12.2	Vertrouwen verloren in hulpverlening	
	4.13.2	Vastlopen is vluchten	
	4.14.3	Onbekend hulpverlening, Somaliërs helpen elkaar	
	4.17.3	Weinig toezicht op school door ouders	
	4.19.3	Vaders buiten beeld en meerdere vrouwen	
	4.23.4	Intelligente jongen	
	4.36.6	Jongen gameverslaving en lezen	
	4.43.6	Bekendmaking Nederlandse hulpverlening aan ouders	
	4.44.6	Onwetendheid over opleidingsmogelijkheden en systemen in Nederland	
	4.45.6	Hoge verwachtingen rondom school	
	4.45.6	Kinderen willen wel, maar kunnen niet	
	4.46.7	Veel begrip kinderen nodig	
	4.46.7	Mensen met kennis van cultuur	
	5.1.1	Leerlingbegeleider cultureel minderheden	
	5.4.1/2	Ouders geen zicht op schoolgaand kind door gebrek kennis	
	5.4.1/2	Grensoverschrijdend gedrag door 2 culturen	
	5.5.2	Macho en druk gedrag	
	5.6.2	Positief benaderen	
	5.7.2	Gedrag spiegelen met behulp van activiteit	
	5.8.2	Ouders taal niet machtig	
	5.11.2	Voetballen wel maar niet op club	

	5.12.3	Rolmodellen gebruiken voor motivatie voetbal (tip)	
	5.13.3	Somalische voetballer uitnodigen, rolmodel	
	5.14.3	Voorlichting in Moskee	
	5.16.3	Voetbal, atletiek en basketbal	
	5.17.3	Verleiden om te voetballen	
	5.19.4	Ouders kiezen direct partij voor kind	
	5.21.4	Jongens lossen zelf ruzie op	
	5.25.4	Gebrek aan studievaardigheden	
	5.26.5	Somalische meiden serieuzer	
	5.27.5	Jongens slordiger	
	5.30.5	Jongens op huiswerkbegeleidingstraject	
	5.32.5	Vrijwilligers betalen en bewust inzetten	
	5.33.6	Kookworkshops en voetbal meiden	
	6.1.1	Positieve eigenschappen	
	6.2.1	Sterk zijn en werken aan beter leven	
	6.10.3	Leergierigheid	
	6.12.3	Taalintegratie probleem Somaliërs	
	6.13.3	Moeder geen interesse in kind	
	6.15.4	Advies geven en motiveren	
	6.16.4	Missende aansluiting vakken in Nederlands onderwijssysteem	
	6.17.5	Verantwoordelijkheid voor eigen leven	
	6.18.5	Respect voor zelf en anderen	
	6.22.6	Somalische jongeren gelijk	
	6.23.6	Leeg en zonder dromen	
	7.1.1	Grenzen aangeven	
	7.2.1	Snel aanpassen aan omgeving	
	7.3.1	Meisjes geen grenzen aangeven	
	7.4.2	Grenzen aangeven	
	7.5.2	Mening uiten	
	7.8.2	Direct en perfectionistisch	
	7.9.2	Perfectionistisch	
	7.10.2	Kalm blijven bij stress	
	7.13.3	Afspraken nakomen moeder	
	7.14.3	Winkelen, spelletjes en karate	
	7.15.3	Frustraties uiten door vechten	
	7.16.3	Koken en gesprekken voeren	
	7.18.4	Nederlandse taal probleem	
	7.19.4	Te weinig aandacht, laag scoren school	
	7.24.5	Westers opgevoed	
	7.29.6	Zus helpt met huiswerk	
	7.30.6	Overhoren en mindmap maken	
	7.31.6	Mentor die helpt en kan vertrouwen	
	7.32.6/7	Huiswerk doornemen	

	7.33.7 7.34.7 7.35.7 7.36.7 7.37.8 7.38.8 7.41.8 7.42.9 7.43.9	Individuele huiswerkbegeleiding Behoeftte aan vertrouwenscoach Meer vertrouwen leggen jongeren onderling Vertrouwenspelletjes voor jongeren (tip) Ouders helpen kinderen niet met school Behoeftte aan gesprek met moeder Ramadan uitproberen Emigratie Engeland voor banen Ambitie voor hoog beroep	
Kernlabel E Gedrag	1.1.3 1.2.3 1.4.4 1.30.8 1.35.9 1.43.10 1.44.11 1.46.11 1.47.11 1.51.13 1.52.14 1.53.14 1.54.14 1.55.14 1.56.14 1.58.15 1.60.15 1.61.15 1.61.15 1.63.16 1.64.16 1.65.16 1.67.17 2.1.1 2.3.2 2.4.2 2.6.3 2.7.3 2.8.3 2.9.3 2.11.3 2.12.3 2.13.3	Willen presteren Eigenschap meisje, rustig. Jongen vindt school niet leuk Elke dag buiten Zoon wil alleen werken Niet gemotiveerd voor school Presteren belangrijk Tevreden over school Opvoeding en leren belangrijk Verschillende regels is niet goed voor kinderen Niet schamen om hulp te vragen Soms is er externe hulp nodig Moeder wil meer ervaring over opvoeding Mondige Nederlandse jeugd Somalische cultuur: gedrag aanleren Straf geven Somalische regels spelen thuis een belangrijke rol Op school aan regels houden Onduidelijkheid niet goed voor kinderen Respect tonen Respect voor anderen Man zelfde als vader behandelen Meisje zet zich goed in voor school Taalintegratie Somaliërs geen opvallende schoolverlaters Schoolniveau omlaag door gedrag Zorgen om moeder Kinderen mee naar Engeland door problemen Vluchtgedrag ouders door gebrek aan vertrouwen Kind mondiger en eigen wil Angst en schaamte als kind vastloopt Eergevoel ouders Laksheid	<u>Gedrag</u> Houding, gebaren, stem, dat wat voor de ander zichtbaar/ waarneembaar is.

	2.14.4	Invloed ouders op kind	
	2.15.4	Dubieuze positie van kinderen	
	2.18.5	Bemoeienis zorgt voor angst uithuisplaatsing	
	2.19.5	Mannen verhuizen naar Engeland	
	2.20.5	Denigrerend gedrag jongens	
	2.21.5	Kinderen mee naar Engeland door problemen	
	3.3.1	Schoolsysteem niet duidelijk voor ouders	
	3.3.1	Onzeker over de toekomst	
	3.4.1	Onzekerheid door emigratie Engeland	
	3.5.2	Structuur mist bij jongeren	
	3.6.2	Onvoldoende kennis van Nederlandse onderwijsstructuren	
	3.7.2	Kinderen weten meer dan ouders	
	3.13.3	Jongens hangen op straat	
	3.14.3	Allochtone jongeren blijven lang op school rondhangen	
	3.15.3	Niet gemotiveerd	
	3.16.3	Strak regiem ouders	
	3.17.3	Cultuurverschillen wat betreft vrijheden	
	3.18.3	Jongeren leven in twee culturen	
	3.23.4	Onwetendheid van ouders	
	3.26.4	Jongens slordig	
	3.30.5	Nonchalant gedrag	
	3.32.5	Behoeftte betrokkenheid ouders	
	3.33.5	Zelfstandigheid verwacht door gebrek taal	
	3.36.5	Behoeftte aan ondersteuning ouders	
	3.37.5	Ouders betrokken bij schoolzaken	
	3.40.6	Tolk inschakelen bij voorlichtingsbijeenkomst	
	3.42.6	Moeite met vragen stellen	
	4.1.1	Leergierig, respectvol en ambitieus	
	4.6.1	Kennis van Nederlandse Onderwijsstructuren	
	4.8.1/2	Vastgelopen op sociaal- en cognitief gebied	
	4.11.2	Onbegrepen en vluchten naar Engeland	
	4.13.2	Vastlopen is vluchten	
	4.16.3	Voorbeeldgedrag van meisjes	
	4.17.3	Weinig toezicht op school door ouders	
		Vaders buiten beeld en meerdere vrouwen	
	4.19.3	Beeld en contact met vaders is vaag	
	4.20.3	Trauma doodschieten vader	
	4.21.3/4	Gewelddadigheid	
	4.21.3/4	Respectvolle houding	
	4.21.3/4	Zware mishandeling en spijt hebben achteraf	
	4.21.3/4	Traumatische beelden doodschieten vader	
	4.22.4	Intelligente jongen	

	4.23.4	Docent aangevallen	
	4.23.4	Jongen duister en lieve kant, PTSS	
	4.24.4	Fantasieën, introvert en game-verslaafd	
	4.25.4	Sociale uitsluiting en afsluiting	
	4.26.5	Mishandeling binnen families	
	4.28.5	Gedrag na traumatische ervaring	
	4.30.5	Jongens introvert, naar binnen gekeerd en	
	4.32.5	agressief	
	4.33.5	Meisjes dwangdingen; extreem schoon en	
		netjes>perfectionisme	
	4.34.5	Kinderen reageren uit onmacht	
	4.36.6	Jongen gameverslaving en lezen	
	4.37.6	Meisje schoonmaken en uiterlijk verzorgen	
	4.38.6	Verkeerde vrienden opzoeken en jatten	
	4.40.6	Eigen wereld/muur	
	4.48.7	Traumatische ervaringen belemmeren	
	5.4.1/2	ouders geen zicht op schoolgaand kind door	
		gebrek kennis	
	5.4.1/2	Grensoverschrijdend gedrag door 2 culturen	
	5.5.2	Macho en druk gedrag	
	5.7.2	Gedrag spiegelen met behulp van activiteit	
	5.8.2	Grensoverschrijdend gedrag en experimenteel	
	5.10.2	Geen luxe dus straathangen	
	5.12.3	Geen geld voor voetbal, samen douchen taboe	
	5.18.3/4	Meiden nemen Somalische cultuur mee	
	5.19.4	Ouders kiezen direct partij voor kind	
	5.20.4	Stammencultuur beoordelen op vroomheid	
	5.21.4	Jongens lossen zelf ruzie op	
	5.22.4	Jongens vrijer dan meiden	
	5.23.4	Meiden meer thuis en bescheiden in gedrag	
	5.26.5	Somalische meiden serieuzer	
	5.27.5	Jongens slordiger	
	5.30.5	Jongens op huiswerkbegeleidingstraject	
	6.2.1	Sterk zijn en werken aan beter leven	
	6.3.1	Dromen waarmaken en vertrouwen in leven	
	6.6.2	Gevaarlijke dingen doen	
	6.7.2	Kletsen, tekenen, film kijken	
	6.9.3	Verveling thuis, school leuk	
	6.13.3	Moeder geen interesse in kind	
	6.17.5	Verantwoordelijkheid voor eigen leven	
	6.19.5	Meisjes extravert, jongens introvert	
	6.20.6	Rolverschillen jongens en meisjes in huis	
	7.1.1	Grenzen aangeven	
	7.2.1	Snel aanpassen aan omgeving	
	7.3.1	Meisjes geen grenzen aangeven	

	7.4.2	Grenzen aangeven	
	7.5.2	Mening uiten	
	7.6.2	Veel meisjes gaan snel mee met andere	
	7.8.2	meningen	
		Direct en perfectionistisch	
	7.9.2	Perfectionistisch	
	7.10.2	Kalm blijven bij stress	
	7.11.3	Niet aan regels voldoen	
	7.13.3	Afspraken nakomen moeder	
	7.15.3	Frustraties uiten door vechten	
	7.19.4	Te weinig aandacht, laag scoren school	
	7.22.5	Grenzen overschrijden	
	7.23.5	Jongens boven de meiden	
	7.24.5	Westers opgevoed	
	7.25.5	Jongens meer rechten	
	7.26.5	Jongens spelen de baas	
	7.27.6	Dreigen om naar ouders te gaan	
	7.28.6	Geen bemoeienis, chantage	
	7.35.7	Meer vertrouwen leggen jongeren onderling	
	7.37.8	Ouders helpen kinderen niet met school	
	7.41.8	Ramadan uitproberen	
Kernlabel F Omgeving	1.4.4	Jongen vindt school niet leuk	Omgeving De omgeving waarin een persoon leeft. Datgene buiten het individu Familie, school, sport enzovoorts.
	1.7.4	Van moeder mag zoon niet werken.	
	1.10.4	Broers motiveren elkaar	
	1.13.5	Moeder wil niet dat hij gaat werken.	
	1.14.5	Hulpbehoefte moeder	
	1.16.6	Sporten in vrije tijd	
	1.17.6	Krachtsport en zwemmen	
	1.20.6	Zoon graag buiten	
	1.26.7	Buiten niet leuk	
	1.27.7	Jongens graag buiten.	
	1.30.8	Elke dag buiten	
	1.38.9	Rolpatronen broer/zus	
	1.41.10	Taak van school om passende school te zoeken	
	1.42.10	Passende school zoeken	
	1.45.11	Advies op basisschool	
	1.46.11	Tevreden over school	
	1.49.12	Gesprekken met hulpverlening geen resultaat	
	1.50.12	Advies: Begeleiding vanuit school	
	1.51.13	Verschillende regels is niet goed voor kinderen	
	1.52.14	Niet schamen om hulp te vragen	
	1.53.14	Soms is er externe hulp nodig	
	1.56.14	Somalische cultuur: gedrag aanleren	
	1.60.15	Somalische regels spelen thuis een belangrijke rol	

	1.61.15	Op school aan regels houden	
	1.62.15	Opvoeding Somalië anders dan Nederlands	
	1.64.16	Respect voor anderen	
	1.65.16	Man zelfde als vader behandelen	
	2.2.1	Internationale schakelklas	
	2.5.3	Slechte thuissituatie en uithuisplaatsing	
	2.6.3	Zorgen om moeder	
	2.7.3	Kinderen mee naar Engeland door problemen	
	2.13.3	Onbekendheid/integratie van Somaliërs met Nederland.	
	2.14.4	Bewustmaking ouders met hulpverlening	
	2.14.4	Invloed ouders op kind	
	2.15.4	Dubieuze positie van kinderen	
	2.16.4	Somalische collega's betrekken	
	2.17.5	Communiceren over hulpverlening	
	2.18.5	Bemoeienis zorgt voor angst uithuisplaatsing	
	2.19.5	Vaders niet in beeld, enkel moeders met kinderen	
	2.19.5	Mannen verhuizen naar Engeland	
	2.20.5	Denigrerend gedrag jongens.	
	2.21.5	Kinderen mee naar Engeland door problemen	
	2.22.5	Betrokkenheid en verduidelijking hulpverlening voor ouders	
	2.22.5	Somalische vrijwilligers inzetten	
	2.23.5	Ontwikkelen mee maar eigen cultuur blijft	
	3.1.1	Aanspreekpunt voor culturele minderheden	
	3.2.1	Risicogroep schoolverlating en niveau lager	
	3.3.1	Cultuurverschil	
	3.4.1	Onzekerheid door emigratie Engeland	
	3.6.2	Onvoldoende kennis van Nederlandse onderwijsstructuren	
	3.7.2	Kinderen weten meer dan ouders	
	3.9.2	Problemen met het niveau, te hoog ingeschaald	
	3.10.2	Niveau te hoog voor de leerling	
	3.13.3	Jongens hangen op straat	
	3.14.3	Allochtone jongeren blijven lang op school rondhangen	
	3.16.3	Strak regiem ouders	
	3.17.3	Cultuurverschillen wat betreft vrijheden	
	3.18.3	Jongeren leven in twee culturen	
	3.19.3	Gesprek ouders moeilijk door taal	
	3.21.4	Iemand nodig die vragen beantwoord	
	3.23.4	Onwetendheid van ouders	
	3.24.4	School moet ouders tijdig informeren	
	3.28.4	Thuis meer grenzen dan op school	

	3.31.5	Behoeftte hulp thuis	
	3.32.5	Behoeftte betrokkenheid ouders	
	3.34.5	Vaders werk, minder betrokken	
	3.35.5	Prestatie staat op nummer 1	
	3.36.5	Behoeftte aan ondersteuning ouders	
	3.37.5	Ouders betrokken bij schoolzaken	
	3.39.6	Somaliërs zijn later naar Nederland gekomen	
	3.40.6	Tolk inschakelen bij voorlichtingsbijeenkomst	
	3.42.6	Moeite met vragen stellen	
	3.43.6	Niet weten waar vragen stellen	
	3.44.6	Jongeren gaan naar huiswerkbegeleiding	
	3.45.7	Gesprek met iemand van begeleiding huiswerk (tip)	
	3.46.7	Broers en zussen als tolk	
	3.47.7	Missen plek voor vragen	
	3.48.7	Plek voor vragen	
	3.49.7	Allochtonen sneller contact met elkaar dan	
	3.50.8	Stammenstrijd speelt	
	3.51.8	Stammenstrijd speelt onderling bij Somaliërs	
	4.2.1	Studeren is belangrijk	
	4.3.1	Hoge verwachtingen geeft problemen	
	4.4.1	Studeren is status	
	4.5.1	Hoop voor betere toekomst in Nederland	
	4.6.1	Kennis van Nederlandse onderwijsstructuren	
	4.8.1/2	Vastgelopen op sociaal- en cognitief gebied	
	4.10.2	Hoge verwachtingen vanuit huis	
	4.11.2	Onbegrepen en vluchten naar Engeland	
	4.12.2	Vertrouwen verloren in Hulpverlening	
	4.14.3	Onbekend hulpverlening, Somaliërs helpen elkaar	
	4.15.3	Thuisituatie geen probleem volgens ouders	
	4.17.3	Weinig toezicht op school door ouders	
	4.18.3	Éénoudergezinnen met moeders; vaders missen	
	4.19.3	Vaders buiten beeld en meerdere vrouwen	
	4.20.3	Beeld en contact met vaders is vaag	
	4.21.3/4	Trauma doodschieten vader	
	4.22.4	Traumatische beelden doodschieten vader	
	4.23.4	Weinig onderwijs in Somalië	
	4.23.4	Docent aangevallen	
	4.26.5	Sociale uitsluiting en afsluiting	
	4.27.5	Moeder uitgenodigd voor gesprekken op school; thuis lieve jongen	
	4.28.5	Mishandeling binnen families	
	4.28.5	Onduidelijkheden over biologische ouders	

	4.31.5	Vaders belangrijke rol in leven en succes van kinderen	
	4.35.5	Ellende door gesloten cultuur	
	4.38.6	Verkeerde vrienden opzoeken en jatten	
	4.39.6	Buitenlandse vrienden	
	4.41.6	Behoeftte aan mensen met kennis van Somalische cultuur	
	4.43.6	Bekendmaking Nederlandse hulpverlening aan ouders	
	4.44.6	Onwetendheid over opleidingsmogelijkheden en systemen in Nederland	
	4.46.7	Mensen met kennis van cultuur	
	4.47.7	Somaliërs andere cultuur	
	4.48.7	Traumatische herinneringen worden doorgegeven volgende generatie	
	5.2.1	Beginfase voortgezet onderwijs belangrijk	
	5.3.1	Achterstandswijken, milieu economisch niveau lager	
	5.4.1/2	Ouders geen zicht op schoolgaand kind door gebrek kennis	
	5.4.1/2	Grensoverschrijdend gedrag door 2 culturen	
	5.5.2	Macho en druk gedrag	
	5.7.2	Gedrag spiegelen met behulp van activiteit	
	5.8.2	Ouders taal niet machtig	
	5.9.2	Generatiekloof	
	5.10.2	Geen luxe dus straathangen	
	5.11.2	Voetballen wel maar niet op club	
	5.12.3	Rolmodellen gebruiken voor motivatie voetbal (tip)	
	5.12.3	Geen geld voor voetbal, samen douchen taboe	
	5.13.3	Somalische voetballer uitnodigen, rolmodel	
	5.14.3	Voorlichting in Moskee	
	5.15.3	Bereik jongeren	
	5.16.3	Voetbal, atletiek en basketbal	
	5.17.3	Verleiden om te voetballen	
	5.18.3/4	Meiden nemen Somalische cultuur mee	
	5.19.4	Ouders kiezen direct partij voor kind	
	5.20.4	Stammencultuur beoordelen op vroomheid	
	5.21.4	Jongens lossen zelf ruzie op	
	5.22.4	Jongens vrijer dan meiden	
	5.23.4	Meiden meer thuis en bescheiden in gedrag	
	5.24.4	Achterstandswijken jongeren mengen goed	
	5.28.5	Geen geld voor huiswerkbegeleidingsinstituten	
	5.29.5	Studiebegeleiding aanwezig in Veenendaal	
	5.30.5	Jongens op huiswerkbegeleidingstraject	

	5.31.5	Nieuw gebouw in achterstandwijk (tip)	
	5.32.5	Vrijwilligers betalen en bewust inzetten	
	5.33.6	Kookworkshops en voetbal meiden	
	5.34.6	Debat en gesprekken voeren meiden	
	6.9.3	Verveling thuis, school leuk	
	6.13.3	Moeder geen interesse in kind	
	6.14.3	Advies geven en motiveren	
	6.15.4	Meningen over schoolgang	
	6.16.4	Missende aansluiting vakken in Nederlands onderwijssysteem	
	6.20.6	Rolverschillen jongens en meisjes in huis	
	6.21.6	Lof over vader	
	6.22.6	Somalische jongeren gelijk	
	7.2.1	Snel aanpassen aan omgeving	
	7.3.1	Meisjes geen grenzen aangeven	
	7.11.3	Niet aan regels voldoen	
	7.12.3	Op tijd thuis komen belangrijk	
	7.13.3	Afspraken nakomen moeder	
	7.14.3	Winkelen, spelletjes en karate	
	7.15.3	Frustraties uiten door vechten	
	7.16.3	Koken en gesprekken voeren	
	7.17.4	School is leuk	
	7.18.4	Nederlandse taal probleem	
	7.19.4	Te weinig aandacht, laag scoren school	
	7.20.4	Meer aandacht voor kinderen	
	7.21.4	Geen goede thuissituatie of weggepest	
	7.23.5	Jongens boven de meiden	
	7.24.5	Westers opgevoed	
	7.25.5	Jongens meer rechten	
	7.27.6	Dreigen om naar ouders te gaan	
	7.29.6	Zus helpt met huiswerk	
	7.30.6	Overhoren en mindmap maken (tip)	
	7.31.6	Mentor die helpt en kan vertrouwen	
	7.32.6/7	Huiswerk doornemen	
	7.33.7	Individuele huiswerkbegeleiding	
	7.34.7	Behoefte aan vertrouwenscoach	
	7.35.7	Meer vertrouwen leggen jongeren onderling	
	7.36.7	Vertrouwenspelletjes voor jongeren (tip)	
	7.37.8	Ouders helpen kinderen niet met school	
	7.38.8	Behoefte aan gesprek met moeder	
	7.39.8	Moeder voorbeeld voor meisjes	
	7.42.9	Emigratie Engeland voor banen	

*De kernlabels zijn gedefinieerd met behulp van de volgende website

<http://www.raamstijn.nl/eenblogjeom/index.php/bluff-your-way-into/1479-logische-niveaus-van-veranderen>

(van den Brink & Van Os, 2011) (opgenomen in de literatuurlijst).

Bijlage 5- Samenvatting Leefbaar Rotterdam (Delphi-onderzoek)

Onderwerp: Informatie over de problemen binnen de Somalische gemeenschap in Rotterdam.

De problematiek onder Somalische jongeren is ernstig en omvangrijk. Zo zijn daar de zeer negatieve criminaliteitsstatistieken. De tweede generatie Somaliërs in Rotterdam doet het aanmerkelijk slechter dan de eerste (percentage verdachten 7,5 om 5,5). Wanneer Somalische jongeren tot 23 jaar in Rotterdam worden verdacht van een misdrijf, dan betreft dat in meer dan 20 procent van de gevallen geweld tegen personen. Dat is de hoogste score van alle onderzochte minderheidsgroepen. De groep Somalische jongeren in Rotterdam is dan ook met afstand het vaakst verdacht van geweldsmisdrijven (bron: monitor Rotterdamse risicogroepen 2014).

Ook voortijdig schoolverlaten is een ernstig probleem onder Somalische jongeren in Rotterdam. 8,2 procent van de Somaliërs tussen de 12 en 23 jaar verlaat het onderwijs zonder startkwalificatie. Dit is bijna drie keer zo vaak als gemiddeld en bijna vier keer zo vaak als autochtone kinderen. Alleen Bulgaarse kinderen verlaten het onderwijs nog vaker zonder diploma, maar dat is kenmerkend voor kinderen van EU-arbeidsmigranten. Uit wat een eerder landelijk onderzoek van CBS/WODC uit 2006 bleek dat Somalische kinderen op school lagere cijfers halen dan andere groepen niet-Westerse allochtone kinderen, terwijl kinderen uit andere vluchtelingengroepen (met name Perzen, zoals Iraanse en Afghaanse kinderen) het juist beter dan gemiddeld doen. 15 procent van de Somalische jongeren in Rotterdam loopt voor zijn 23 al in een WWB- of IOA-uitkering en dat is 15 keer zo vaak als autochtone jongeren.

Een ander groot probleem onder Somalische jongeren betreft vrouwenrechten en tienermoederschap. Somalische meisjes in Rotterdam worden op zeer jonge leeftijd moeder. De helft van hen wordt moeder vóór hun 23e verjaardag, waarvan ongeveer 10 procent voor hun 20e, wat een flinke belemmering vormt voor hun verdere ontwikkeling en een maatschappelijke carrière. Een ander zeer ernstige zaak is vrouwenbesnijdenis. Uit onderzoek van het Population Reference Bureau bleek eerder dit jaar dat in Somalië, Djibouti en Guinee 90 procent van de meisjes in de leeftijd van 15 tot 19 jaar genitaal verminkt is. Volgens onderzoeker Fogteloo (2004) gaat het in Somalië zelfs om 98 procent. Deze praktijken worden voortgezet door de Somalische diaspora, al dan niet wanneer men voor vakantie tijdelijk terug is in Somalië. Naar schatting zijn in Nederland 29.000 vrouwen besneden, waarbij Somalische vrouwen tot de grootste risicogroepen behoren.

Gebleken is dat de huidige set aan maatregelen om dergelijk problemen en achterstanden aan te pakken niet lijkt aan te slaan bij Somaliërs. In november vorig jaar heeft de gemeenteraad van Rotterdam een motie van onze hand aangenomen die oproept om te onderzoeken hoe dit komt en welke specifieke acties hieraan verbonden kunnen worden. Op dit moment wordt gewerkt aan de uitwerking hiervan.

Bij Leefbaar Rotterdam is men zeker niet van de lijn dat deze achterstanden het gevolg zijn van discriminatie of een gebrek aan kansen, maar van een mentaliteitskwestie. Burgemeester Aboutaleb heeft vaak het voorbeeld genoemd van Somalische jongeren die tijdens een gesprek met hem klaagden over hun gebrekkige kansen op werk door discriminatie op de arbeidsmarkt. Toen daarop speciaal voor hen een banenmarkt werd georganiseerd waarbij ze de banen in hun schoot geworpen kregen, waren ze te beroerd om op te komen draven. Dáár zit het probleem en dat vraagt om een harde aanpak.

Bijlage 6- Samenvatting Internationale Schakelklassen Utrecht (Delphi-onderzoek)

Onderwerp: Somalische jongeren tussen de 12-17 jaar en hun ouders.

Dhr. H. geeft aan dat Somalische kinderen niet specifiek een grotere kans hebben op schooluitval. De kenmerken van de jongeren zijn, behulpzaamheid, betrokkenheid en wilskracht. Ook kunnen zij samenwerken tijdens opdrachten. Op het ISK te Utrecht heeft het grensoverschrijdende gedrag van de jongeren niet de overhand. Een risicofactor voor problemen met de schoolgang vormt volgens de heer H. de grote achterstand die zij hebben met betrekking tot onderwijs. Het onderwijs is slecht ontwikkeld in Somalië en veel Somalische jongeren en hun ouders zijn analfabeten. De afstand tussen onderwijs is groot en er is te weinig tijd om de jongeren de Nederlandse taal aan te leren als dit alleen op school gebeurt. De jongeren groeien op in een taalzwakke omgeving waardoor het lastig is om de Nederlandse taal goed leren. Een groot gevolg van gebrek aan de Nederlandse taal dat mensen niet goed kunnen participeren in de samenleving. Het is zichtbaar dat ouders hierdoor geen baan en weinig netwerk in Nederland hebben. Het gevolg hiervan is dat de jongeren deze achterstand erven van hun ouders.

Wat betreft de betrokkenheid van ouders is het zo dat zij mee willen doen en een bijdrage willen leveren aan school. Zij zijn het alleen vanuit hun cultuur niet gewend om betrokken te zijn bij school. Ouders weten hierin niet goed waar hun verantwoordelijkheden liggen. Als er bijvoorbeeld een informatieavond is komen ouders vaak niet omdat zij denken dat dit te hoog gegrepen is voor hen en voelen zij zich niet machtig om deel te nemen aan de verantwoordelijkheid die van hen gevraagd wordt. Wanneer er een kennisavond wordt georganiseerd met de docenten in combinatie met een gezamenlijke maaltijd komen de ouders echter wel en vinden zij het leuk om mee te doen.

Andere respondenten spraken over de afwezigheid van vaders binnen Veenendaal. De heer H. herkent dit niet in de gemeente Utrecht. Wel kan het zo zijn dat vaders sneller een andere vrouw zoeken (cultureel kenmerk). Wat betreft het vertrek naar Engeland gaat meestal de man/vader als eerste. In Engeland heeft hij meer kans op een baan. Verder kenmerkt de Somalische doelgroep zich door de zorg voor kinderen van broers en zussen. Ze nemen deze kinderen mee naar Nederland en verzorgen deze kinderen als pleegkinderen. Ze zijn onderling betrokken.

De behoefte van Somalische jongens is volgens de heer H. meer aandacht voor de Nederlandse taal, niet alleen bij de jongeren maar ook in hun omgeving (de buurt, familie enz.). Dit kan gedaan worden door de jongeren te betrekken bij activiteiten rondom sport, kunst en cultuur en met name activiteiten in de wijken waar de mensen wonen. Ook in de vakantie is het belangrijk om de taal te blijven stimuleren. Als de jongeren bijvoorbeeld twee maanden vakantie hebben en thuis enkel de Somalische gesproken hebben is dit merkbaar wanneer zij weer op school komen. Ook gaf de heer H. aan dat het goed is om ouders te betrekken bij activiteiten zodat zij de Nederlandse taal ook vlotter beheersen. Bijvoorbeeld bij samen koken. Daarbij is het belangrijk de ouders zelf verantwoordelijkheid te geven en niet te veel uit handen te nemen. Het is van belang dat zij zelf leren verantwoordelijkheid te nemen.